

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

KULULU'DAKİ DEMİR ÇAĞI BULUNTULARI

Yüksek Lisans Tezi
Fehmi GÜNDÜZ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Emine KÖKER GÖKÇE

Nevşehir
Kasım 2023

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

KULULU'DAKİ DEMİR ÇAĞI BULUNTULARI

Yüksek Lisans Tezi
Fehmi GÜNDÜZ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Emine KÖKER GÖKÇE

Nevşehir
Kasım 2023

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Fehmi GÜNDÜZ

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Kululu’daki Demir Çağı Buluntuları” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Fehmi GÜNDÜZ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Emine KÖKER GÖKÇE

Arkeoloji Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Yener BEKTAŞ

KABUL VE ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Emine KÖKER GÖKÇE danışmanlığında Fehmi GÜNDÜZ tarafından hazırlanan “Kululu'daki Demir Çağı Buluntuları” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../.....

JÜRİ

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Emine KÖKER GÖKÇE

Üye : Doç. Dr. Şükrü DURSUN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Handan YILDIZHAN

İMZA

.....

.....

.....

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ...../...../..... tarih ve ..... sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen Sanat Tarihçisi Sayın Mustafa ÇOLAK ile Múze Araőtırmacısı Súmerolog Sayın Mehmet F. YAVAŐ ve değerli Múze Múdürúmúz Sayın Gökhan YILDIZ'a, tez júri úyelerimiz; Doç. Dr. Őúkrú DURSUN ve Dr. Öğr. Úyesi Handan YILDIZHAN'a, tüm zorluklarda yanımda olan ve bana yol gösteren, çalışmanın sorunsuz bir biçimde ilerlemesini sağlayan çok değerli Dr. Öğr. Úyesi Emine KÖKER GÖKÇE hocama canı gönúlden teşekkür ederim.

KULULU'DAKİ DEMİR ÇAĞI BULUNTULARI
Fehmi GÜNDÜZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kasım 2023
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Emine KÖKER GÖKÇE

ÖZET

Demir Çağı kayıtlarda çok fazla bilinmeyen bir zaman aralığını kapsamaktadır. Mısır yazılı kaynaklarından öğrendiğimiz Yunanistan anakarası ile Trakya bölgesinden Anadolu'ya ve Yakın Doğu'ya gerçekleşen Deniz Kavimleri göçleri sonrasında, Tunç çağı sona ermiş ve Demir Çağı başlamıştır. Bu çağ ile birlikte Anadolu'da Geç Hitit Devletleri'nin varlığını görmekteyiz. Tabal Ülkesi ile alakalı verilere Hitit Hiyeroglif yazıları ile Asur kaynaklarından ulaşabilmekteyiz. Bunun yanında Tabal ülkesinde önemli bir yerleşim merkezi olduğunu düşündüğümüz "Kululu" da detaylı bir kazı çalışması yapılmamasına rağmen çağ için çok önemli buluntuları ile dikkatleri üzerine çekmektedir. Tarihi veriler ve Kululu' da ele geçen bu eserler bu yerleşim yerinin önemini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Demir çağı, Tabal, Kululu, Asur, Geç Hitit.

IRON AGE FINDS IN KULULU

Fehmi GÜNDÜZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences, Department
of Archaeology, Master Thesis November 2023
Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Emine KÖKER GÖKÇE

ABSTRACT

It covers a time period that is not widely known in the Iron Age records. Following the migrations of the Sea Tribes from the Greek Mainland and the Thrace region to Anatolia and the Near East, as we learn from Egyptian written sources, the Bronze Age ended and the Iron Age began. With this age, we see the existence of Late Hittite paintings in Anatolia. We can access data about the Land of Tabal from Hittite Hieroglyphic writings and Assyrian sources. In addition, we review whether Tabal is an important settlement center. Although a detailed excavation has been carried out in “Kululu”, it attracts attention with its very important finds for the age. Historical data shows that the settlement of these works is increasing day by day in Kululu.

Keywords: Iron Ages, Tabal, Kululu, Asur, Late Hittite.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
ÖNSÖZ	xvi

GİRİŞ .....

A. AMAÇ – KAPSAM .....

B. MATERYAL – YÖNTEM.....

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMİR ÇAĞI

1.1. MÖ. 1200 MÖ. 300 DEMİR ÇAĞINDA KULULU VE ÇEVRESİ .....

1.2. TABAL ÜLKESİ .....

1.2.1. KAYNAKLARDA TABAL VE TABAL İSMİNİN ANLAMI.....

1.2.2. TABAL ÜLKESİ’NİN COĞRAFYASI İLE SINIR VE KOMŞULARI. 9

1.2.2.1. COĞRAFYASI .....

1.2.2.2. SINIR VE KOMŞULARI .....

1.2.3.FİLOLOJİK KAYNAKLARDA TABAL ÜLKESİ
13

1.2.3.1. LUWİ HİYEROGLİFLİ YAZITLAR.....

1.2.3.1.1. BATI GRUBU HİYEROGLİFLİ YAZITLAR .....

1.2.3.1.2. KUZEY GRUBU HİYEROGLİFLİ YAZITLAR.....

1.2.3.1.3. GÜNEY GRUBU HİYEROGLİFLİ YAZITLAR.....

1.2.3.2. ASUR KAYNAKLARINDA TABAL ÜLKESİ .....

1.2.3.3. URARTU KAYNAKLARINDA TABAL ÜLKESİ .....

1.3. MEDLER DÖNEMİNDE TABAL BÖLGESİ.....

1.4. PERSLER (AKHAMENİD) DÖNEMİNDE KAPADOKYA BÖLGESİ.....

İKİNCİ BÖLÜM

DEMİR ÇAĞI'NDA KULULU VE YAKIN ÇEVRESİ

2.1. KULULU'NUN YERİ VE TOPOGRAFYASI	27
2.2. KALETEPE/SİTADEL'DE YAPILAN KAZILAR.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAZILARDA ORTAYA ÇIKAN BULUNTULAR

3.1. HEYKELLER VE KABARTMA PARÇALARI	38
3.1.1. ANITSAL HEYKEL	39
3.1.2. TANRI HEYKELİ BAŞI I	41
3.1.3. TANRI HEYKELİ BAŞI II	42
3.1.4. HEYKEL BAŞI	43
3.1.5. BİR HEYKELİN SAKAL PARÇASI	43
3.1.6. HEYKEL PARÇALARI.....	43
3.1.6.1. HEYKEL BAŞI PARÇASI.....	43
3.1.6.2. HEYKEL BAŞI PARÇASI.....	44
3.1.6.3. HEYKEL BAŞI PARÇASI.....	45
3.1.6.4. HEYKEL PARÇASI.....	46
3.1.6.5. HEYKEL PARÇASI.....	46
3.1.7. ASLAN HEYKELİ'NİN SAĞ KISMI.....	47
3.1.8. ASLAN HEYKELİ'NİN ARKA KISMI.....	47
3.1.9. ASLAN BAŞI.....	48
3.1.10. ASLAN VE KARTALPENÇELERİ.....	51
3.1.10.1. ASLAN PENÇESİ	51
3.1.10.2. ASLAN PENÇESİ	51
3.1.10.3. KARTAL PENÇESİ	52
3.1.11. ASLAN YELESİ PARÇALARI	52
3.1.11.1. ASLAN YELESİ PARÇASI.....	52
3.1.11.2. ASLAN YELESİ PARÇASI.....	53
3.1.11.3. ASLAN YELESİ PARÇASI.....	53
3.1.12. SFENKS PARÇALARI.....	54
3.1.12.1. SFENKS BAŞI.....	54
3.1.12.2. SFENKS BAŞI.....	55
3.1.12.3. SFENKS GÖVDESİ	56
3.1.12.4. SFENKS (!) PARÇASI	57

3.1.12.5. SFENKS PARÇASI.....	58
3.1.12.6. SFENKS YELE PARÇASI.....	59
3.1.12.7. SFENKS'İN BİR ÇİFT SAÇ LÜLESİ.....	59
3.1.12.8. SFENK'İN SAÇ LÜLESİ.....	60
3.1.12.9. SFENK'İN SAÇ LÜLESİ.....	60
3.1.13. İNSAN BAŞI PARÇASI.....	61
3.1.14. KABARTMA KANAT PARÇASI.....	61
3.1.15. ANDEZİT KABARTMA PARÇASI.....	62
3.1.16. KABARTMA PARÇASI.....	63
3.1.17. KANAT PARÇASI.....	63
3.1.18. BİR KABARTMAYA AİT DİZ KAPAĞI PARÇASI.....	64
3.1.19. KRAL KABARTMASININ (!) ELBİSE PARÇASI.....	65
3.1.20. UCU KIVRIK AYAKKABI KABARTMASI.....	65
3.1.21. BOYNUZLU PARÇA.....	66
3.1.22. HİYEROGİFLİ PARÇA.....	66
3.1.23. BOĞA BACAĞI.....	67
3.1.24. EL BALTASI.....	68
3.1.25. DİBEK TAŞI.....	68
3.1.26. ALTAR PARÇASI.....	68
3.1.27. MİMARİ PARÇA.....	68
3.1.28. SÜTUN ALTLIĞI.....	69
3.1.29. BİZ.....	69
3.1.30. KAPAK.....	69
3.1.31. TABAK PARÇASI.....	69
3.1.32. AĞIRŞAK.....	70
3.1.33. KAZAN KULBU.....	70
3.2. KULULU SERAMİKLERİ.....	71
3.3. YAZITLAR.....	72
3.3.1. ENVANTERDE TESPİT EDİLEN YAZIT VE YAZIT PARÇALARI.....	72
3.3.1.1. ENVANTERDE TESPİT EDİLEN YAZITLAR.....	72
3.3.1.1.1. STEL (I KATALOG NUMARALI).....	72
3.3.1.1.2. STEL (II KATALOG NUMARALI).....	73
3.3.1.1.3. STEL (X KATALOG NUMARALI).....	73
3.3.1.1.4. STEL (XXXV KATALOG NUMARALI).....	74
3.3.1.1.5. STEL (XXXIX KATALOG NUMARALI).....	74

3.3.1.2. ENVANTERDE TESPİT EDİLEN YAZIT PARÇALARI.....	75
3.3.1.2.1. YAZIT PARÇASI (V KATALOG NUMARALI)	75
3.3.1.2.2. YAZIT PARÇASI (VIII KATALOG NUMARALI) ...	76
3.3.1.2.3. YAZIT PARÇASI (XIII KATALOG NUMARALI) ...	76
3.3.1.2.4. YAZIT PARÇASI (XIX KATALOG NUMARALI)....	76
3.3.1.2.5. YAZIT PARÇASI (XXVI KATALOG NUMARALI) .	77
3.3.1.2.6. YAZIT PARÇASI (XXVII KATALOG NUMARALI)	77
3.3.1.2.7. YAZIT PARÇASI (XXX KATALOG NUMARALI) ..	78
3.3.1.2.8. YAZIT PARÇASI (XXXII KATALOG NUMARALI)	79
3.3.2. ENVANTERDE TESPİT EDİLEMİYEN YAZIT PARÇALARI.....	79
3.3.2.1. YAZIT PARÇASI I.....	79
3.3.2.2. YAZIT PARÇASI II	80
3.3.2.3. YAZIT PARÇASI III	80
3.3.2.4. YAZIT PARÇASI IV	80
3.4. KURŞUN LEVHALAR.....	81
3.4.1. KURŞUN LEVHA I.....	81
3.4.2. KURŞUN LEVHA II.....	84
3.4.3. KURŞUN LEVHA III	85
3.4.4. KURŞUN LEVHA IV	87
3.4.5. DAMGA MÜHÜRLER.....	88
3.5. DAMGA MÜHÜRLER	89
3.5.1. DAMGA MÜHÜR I.....	89
3.5.2. DAMGA MÜHÜR II.....	90
3.5.3. DAMGA MÜHÜR III	90
3.5.4. DAMGA MÜHÜR IV	91
3.6. FİBULALAR	91
3.6.1. FİBULA I.....	92
3.6.2. FİBULA II	92
3.6.3. FİBULA III.....	93
3.7. ORTOSTAT PARÇASI.....	93

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAYSERİ ARKEOLOJİ MÜZESİ ENVANTERİNE KAYDEDİLEN ESERLER

4.1. ENVANTERE KAYDEDİLEN ESERLERİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ	100
--	-----

4.2. DEĞERLENDİRME.....	102
SONUÇ.....	104
4.3. KATALOG	106
KAYNAKÇA	147

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 1. Luwi Hiyeroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 33)	14
Şekil 1. 2. Luwi Hiyeroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 35)	16
Şekil 1. 3. Luwi Hiyeroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 36)	16
Şekil 1. 4. Luwi Hiyeroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 37)	17
Şekil 1. 5. Luwi Hiyeroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 38)	17
Şekil 1. 6. Luwi Hiyeroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 39)	18
Şekil 1. 7. Luwi Hiyeroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 40)	18
Şekil 1. 8. Luwi Hiyeroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 41)	19
Şekil 2. 1. Kululu Cıvarı, (Kayseri Büyükşehir Belediyesi CBS Müdürlüğü, 2023)	27
Şekil 2. 2. Kululu Cıvarı (Özgüç 1971, Res. 105)	28
Şekil 2. 3. Kululu (Kaletepe) (Fehmi Gündüz Arşivi 05.11.2023).....	29
Şekil 2. 4. (Kaletepe ve Çevresi, M. Capardoni 2019 S;3).....	30
Şekil 2. 5. Alanın kuzey bölümünün batısından görünüm, M. Capardoni ve M.	31
Şekil 2. 6. (Alanın güney kısmının batısından görünüm, M. Capardoni ve M. Demanuelli, 2019, 12).....	32
Şekil 2. 7. Belirsiz kaya yapısı (sarnıç? ibadet işlevi? M. Capardoni ve M. Demanuelli, 2019, 15)	33
Şekil 2. 8. Kroki-Kululu'nun Yeri ve Topoğrafyası (Özgüç 1971, Res. 106).....	37
Şekil 3. 1. Anıtsal Heykel (Özgüç 1971, Levha XXXVI)	40
Şekil 3. 2. Anıtsal Heykel (Özgüç 1971, Levha XXXVIII)	40
Şekil 3. 3. Tanrı Heykeli Başı (Özgüç 1971, Levha XL)	42
Şekil 3. 4. Heykel Başı Parçası (Özgüç 1975, Levha V,1).....	44
Şekil 3. 5. Heykel Başı Parçası (Özgüç 1975, Levha XVIII-2).....	45
Şekil 3. 6. Heykel Başı Parçası (Özgüç 1975, Levha XIX).....	46
Şekil 3. 7. Aslan Heykeli'nin Sağ Kısmı (Özgüç 1971, Levha XLIV)	47
Şekil 3. 8. Aslan Başı (Özgüç 1975, Levha VI)	49
Şekil 3. 9. Aslan Başı (Özgüç 1975, Levha VII)	50
Şekil 3. 10. Aslan Başı (Özgüç 1975, Levha VIII).....	50
Şekil 3. 11. Aslan Başı (Özgüç 1975, Levha IX)	51
Şekil 3. 12. Aslan Yeleşi Parçası (Özgüç 1971, Levha XLIV-1)	52

Şekil 3. 13. Aslan Yelesi Parçası (Özgüç 1975, Levha II-3)	53
Şekil 3. 14. Aslan Yelesi Parçası (Özgüç 1975 Lev.XVIII, 1)	53
Şekil 3. 15. Sfenks Başı (Özgüç 1971, Levha XLI).....	55
Şekil 3. 16. Sfenks Başı (Özgüç 1975, Levha XIX)	56
Şekil 3. 17. Sfenks Gövdesi (Özgüç 1971, Levha. XLII, 1 a-b-c).....	57
Şekil 3. 18. Sfenks (!) Parçası (Özgüç 1971, resim 149).....	58
Şekil 3. 19. Sfenks Parçası (Özgüç 1971, Levha XLIII)	58
Şekil 3. 20. Sfenks Yele Parçası (Özgüç 1975, Levha II).....	59
Şekil 3. 21. Sfenks'in Bir Çift Saç Lüleli, Sfenk'in Saç Lüleli (Özgüç 1971, Levha XLIII 2-4).....	60
Şekil 3. 22. İnsan Başı Parçası (Özgüç 1971, Levha XLIII-1)	61
Şekil 3. 23. Kabartma Kanat Parçası (Özgüç 1971, Levha XLIV-3)	62
Şekil 3. 24. Kabartma Kanat Parçası (Özgüç 1971, Levha XLIV-2)	63
Şekil 3. 25. Kanat Parçası (Özgüç 1975 Lev. II, 4)	64
Şekil 3. 26. Bir Kabartmaya Ait Diz Kapağı Parçası (Özgüç 1975, Levha V-2)	64
Şekil 3. 27. Kral Kabartmasının (!) Elbise Parçası (Özgüç 1971, Lev. XLVIII, 2)..	65
Şekil 3. 28. Boynuzlu Parça, (Levha IV-1) ; Ucu Kıvrık Ayakkabı Kabartması, (Levha IV-2), Özgüç 1975.	66
Şekil 3. 29. Hiyeroglifli Parça (Özgüç 1975, Levha XXI-2).....	67
Şekil 3. 30. Boğa Bacağı (Özgüç 1975, Levha II-1).....	67
Şekil 3. 31. Kazan Kulbu (Özgüç 1975, Levha XV-1).....	70
Şekil 3. 32. (Özgüç 1975)	71
Şekil 3. 33. (Özgüç 1975)	71
Şekil 3. 34.Yazıt Parçası (Özgüç 1975, Levha X; 1	77
Şekil 3. 35. Yazıt Parçası (Özgüç 1975, Levha XI; 2).....	78
Şekil 3. 36. Yazıt Parçası IV-V (Özgüç 1975, Levha X; 2)	78
Şekil 3. 37. Yazıt Parçası I-II (Özgüç 1971, Levha XLV)	79
Şekil 3. 38. Yazıt Parçası VI-VII(Özgüç 1975, Levha XI; 1).....	81
Şekil 3. 39. J.D. Hawkins, 2000, Kurşun Levha I (Plate 286).....	83
Şekil 3. 40. J.D. Hawkins, 2000, Kurşun Levha II (Plate 287)	85
Şekil 3. 41. J.D. Hawkins, 2000, Kurşun Levha III (Plate 289)	86
Şekil 3. 42. J.D. Hawkins, 2000, Kurşun Levha IV (Plate 288).....	87

Şekil 3. 43. J.D. Hawkins, 2000, Kurşun Levha V (Plate 288)	88
Şekil 3. 44. Damga Mühür I (Özgüç 1975, Levha XV).....	89
Şekil 3. 45. Damga Mühür II (Özgüç 1975, Levha XV)	90
Şekil 3. 46. Kululu Fibulaları (Özgüç 1975, Levha XIV “1-2, 3-4, 5”)	92
Şekil 3. 47. Ortostat Parçası.....	94
Şekil 3. 48. Anadolu Medeniyetler Müzesi boğa kabartması (Akurgal 1995, Lev. 155) ve B-Karatepe kurban sahnesinde boğa (Akurgal 1995, Lev. 139).	96
Şekil 3. 49. Malatya Aslantepe kurban sahnelerinde boğa betimi (Akurgal 1995, Lev. 87).	98
Şekil 3. 50. Ortostat Parçası Kıyafet Çizimi, ...	99

ÖNSÖZ

Kayseri insanlık tarihi açısından çok önemli olaylara şahitlik etmiş önemli bir merkezdir. Yapılan tarihi araştırmalarda ve il sınırları içerisinde tespit edilen taşınır ve taşınmaz eserleri ile Kalkolitik Çağdan günümüze kadar birçok dönemde bu önemini gözler önüne sermektedir. Özellikle Kululu'dan çıkan yazılı ve yazılı olmayan eserler incelendiğinde Kululu'nun Demir Çağında çok önemli bir merkez olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Kululu başlığı altında Demir Çağına ait 41 eser tespit edilmiştir. İlk eser 2241 envanter numaralı, Alevkışla köyünden Hacı Hüseyinoğlu Hacıdan alınarak 1940 yılında Kaymakamlıkça müzeye verilen steldir. İkinci eser ise 1945'te Prof. Dr. Borreat ve Heyetinin Kululu'da yapmış oldukları araştırmalarda tespit ederek müzeye kazandırdıkları 2340 envanter numaralı steldir. Başta bu eserler olmak üzere köylülerce ortaya çıkarılan diğer eserler özellikle Kültepe'de 57 sene boyunca kazıları yürütmüş olan Prof. Dr. Tahsin Özgüç'ün dikkatinden kaçmamış ve 1967 senesinde Kululu'da kazılar yapmıştır. Tahsin Özgüç yapmış olduğu kazıyı ve ortaya çıkan buluntuları 1971 ve 1975'te yayınlamıştır. Tahsin Özgüç tarafından envantere kazandırılan "Kurşun Levhalar" da dönemin önemli yazılı belgeleri arasındadır. Bununla birlikte Ord. Prof Dr. Sedat Alp'in 1968-1970 yıllarında yapmış olduğu kazılarda ortaya çıkan buluntular da bu çalışmamızda tespit edilerek tekrar gün yüzüne çıkmıştır. 2022 yılında müzeye kazandırdığımız önemli bir eser de Kululu'ya yakın bir lokasyonda tespit ettiğimiz Ortostat parçasıdır. Kayseri Büyükşehir Belediye yayınlardan olan Şehir Kültür Dergisi 46. sayıda değerlendirdiğimiz eser çalışmamızın son eseridir. 1970 yılından günümüze kadar Demir Çağının bu önemli yerleşiminde herhangi bir kazı çalışmasına rastlamamaktayız. Katalogda da görüleceği üzere buradan ortaya çıkmış olan yazılı eserler (Steller ve kurşun levhalar) heykeltıraşlık eserler (Sfenksler ve heykeller) otaya çıkarılması gereken tarihi mirasın habercisi durumundadır. Bu çalışmamız bir girizgâhtır. Kululu'da kazıların tekrar başlaması ile ortaya çıkan yeni buluntular Demir Çağına ışık tutacaktır.

GİRİŞ

A. AMAÇ – KAPSAM

Kayseri günümüz veriler ışığında; 6.000 yıllık geçmişi ve Anadolu'nun merkezindeki konumuyla birçok dönemde dikkatleri üzerine çekmiş çok önemli bir yerleşim yeridir. Kalkolitik çağdan günümüze kadar birçok uygarlık bu topraklarda yaşamış ve hüküm sürmüştür.

Asurlular Dönemine ait Kaniş Karum (Kültepe) de ortaya çıkan tabletler yazının Anadolu'daki ilk örnekleri olması bakımından dikkatleri üzerine çekmektedir. Tarihlemesi M.Ö. 2000'lere kadar giden bu tabletler sayesinde dönemin hukuk ve siyasi ilişkilerini gösteren mektupları, mühür ve senetleri ve ticari anlaşma metinleri ile sosyal yaşama ilişkin bazı verileri öğrenebilmekteyiz.

Hitit uygarlığına ait bölgede izlere de rastlamaktayız. Hitit Devleti'nin tarih sahnesine çıktığı M.Ö. 17. Yüzyıldan Hitit Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesine sebep olan Deniz Kavimleri Göç'üne (M.Ö. 13. yy.) kadar Kayseri ve çevresi Hitit egemenliğindeydi. Bu hadiseden sonra Anadolu'da Geç Hitit Devletleri Dönemi yaşanmıştır.

Kayseri ve çevresine hâkim olan Tabal Krallıkları bu dönemde önemli bir konuma sahipti. Yine Asur Devletine ait kaynaklar ve Hitit hiyeroglif yazıtlarından öğrendiğimiz bilgi ve belgeler ile Tabal Ülkesi, batıda Tyana (Bor) doğuda da Melid (Malatya)'e kadar olan bölgede; Kayseri, Nevşehir, Aksaray ve Niğde'yi kapsayan bir alanda hüküm sürmüşlerdir. Bu yerleşim yerleri içerisinde tezimizin de konusu olan Kululu yerleşim yeri Tabal Ülkesinde çok önemli bir konuma sahip olmuştur. Tarihi vesikalardan alınan veriler, Tahsin ÖZGÜÇ' ün 1967'de bu bölgede yapmış olduğu kazılarda ortaya çıkan eserler ve yine yerleşim yerinde yaşayan köylülerden teslim alınan eserler ile Kululu'nun demir çağında çok önemli bir yerleşim yeri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmamız "M.Ö. 1200 ile M.Ö. 300"e kadar olan süre içerisinde

“Demir Çağı”nda Kululu’yu merkeze almaktadır. Kululu’daki buluntular arkeolojik veriler ve tarihi kaynakların ışığında değerlendirilmiştir. Sedat ALP tarafından 1968-1970 yılları arası yapılan kazılarda envanter defterine kaydedilen 10 adet eser de değerlendirilerek kataloğa eklenmiştir. Yapılan değerlendirmede, Tahsin ÖZGÜÇ tarafından yayımlanan bazı eserler envantere tespit edilememiştir. Araştırmamızda Kululu başlığında kaydedilen bazı eserler de Tahsin ÖZGÜÇ tarafından yayımlanan yayımlarda ve başka yayımlarda tespit edilememiştir. Bu tespit edilemeyen ve kataloğa giren eserler de tarafımızdan değerlendirilmiştir.

B. MATERYAL – YÖNTEM

Kululu, Kayseri şehir merkezinin 68 km. kuzeydoğusunda Akkışla ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Kızılırmak’ı besleyen derelerin oluşturduğu geniş ve sulak Ulusu Vadisi’nin içerisinde bulunmaktadır. Kululu, bulunduğu mevki itibariyle etrafı dağlarla çevrilidir. Çalışmamız; Demir Çağında (MÖ 1200 - MÖ 300)’ arası ortaya çıkan eserlerin sınıflandırılarak değerlendirilmesini kapsamaktadır. Bu eserler genel olarak taş eserler: “heykeller, sfenksler, mühürler ile ortostat ve bu eserlere ait olan parçalar”, yazılı eserler: “steller, yazıt parçaları ve kurşun levhalar” metal eserler “fibulalar” ile diğer buluntular olmak üzere envantere kaydedilen 41 parça eser ile yayınlanmış ama envantere tespit edemediğimiz diğer eserleri kapsamaktadır.

Çalışmanın birinci aşamasında literatür taraması yapılarak, Orta Anadolu Bölgesinde yer alan Demir Çağ’a tarihlenen Kululu ve yakın çevresi ile ilişkili kaynaklar belirlenmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında ilk önce Demir Çağ’ında Tabal coğrafyası ve bu coğrafyada yaşanan siyasi olaylar yazılı kaynaklar ışığında değerlendirilmiştir. Sonrasında ise Kululu’da ortaya çıkan eserler sınıflandırılmıştır. Çalışmanın son aşaması ise tez içeriği belirlenmiştir. Belirlenen içerik doğrultusunda tezin yazılmasına ayrılmıştır.

Tez çalışmasının birinci bölümünde, Demir Çağ’ı, Demir Çağ’ında Kululu ve çevresi, Tabal Ülkesi, Tabal coğrafyası, sınır ve komşular yerel ve yabancı yazılı kaynaklar ışığında genel hatları ile ele alınmıştır. Tez çalışmasının ikinci bölümünde, Demir Çağ’ında Kululu’nun yeri ve topografyası, Kululu’da yapılan kazı çalışmalarına yer verilmiştir. Tez çalışmasının üçüncü bölümünde Kazılarda ortaya çıkan buluntular

açıklamaları ve özellikleri dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılan eserlerin envanter tespiti yapılanları metin içerisinde belirtilmiştir.

Tezin son bölümü olan dördüncü bölümde envantere kaydedilen eserlerin genel değerlendirmesi yapılarak eserler yeni katalog numaraları ile sıralanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMİR ÇAĞI

Deniz Kavimleri Göçü veya Ege Göçleri; MÖ 13. yüzyılın sonu ve MÖ 12. yüzyılın başlarında olmak üzere iki aşamada gerçekleşen “Deniz Kavimleri” olarak adlandırılan ve büyük çoğunluğu da Yunan ana karasında yaşayan kavimlerin ekonomik ve siyasi büyük bir kavimler hareketidir.¹ Bu hareketin başlangıcını Orta Avrupa’daki siyasal gelişmelere bağlı olduğu öngörülmektedir. Bunlara ek olarak İlliryalıların, Trakların hâkimiyeti altında bulunan balkan yarım adasının güneybatı bölgelerine girmesi ile başlayan olaylar Yunanistan ve Batı Anadolu kıyılarındaki savaşçı kavimlerin Ön Asya coğrafyasında gün geçtikçe artan bir göç ve istila hareket silsilesine dönüşmesine ve bu göç hareketi o kadar şiddetli olmuştur ki tarihteki ilk büyük imparatorluklardan biri olan Hititler gibi büyük bir devletin yıkılmasına da sebep olmuştur. Hititlerin ortadan kalkması bölgedeki dengeleri altüst ettiği gibi Anadolu’nun etnik ve sosyal yapısını da tamamen değiştirmiştir. Bu göç hareketi sadece Anadolu ile sınırlı kalmamış bir kolu Doğu Anadolu üzerinden Kafkasya’ya diğer kolu ise Suriye ve Filistin üzerinden Mısır sınırına kadar dayanmıştır. Ege Göçleri ile alakalı III. Ramses Medinet Habu Tapınağı’nın duvarlarında geçen yazıtta;

“Hatti (Hitit) ülkelerinden hiç biri bunların saldırısına dayanamadı Kode, Kargamış, Arzaova ve Alaşia (Kıbrıs) tahrip edildiler. Bu insanlar Amurru ülkesinde bir yerde ordugâhlarını kurdular. Buranın insanı sanki hiç yokmuş gibi mahvettiler. Bunların önlerinde bir ateş perdesi bulundurmak suretiyle Mısır üzerine yürüdüler. Müttefikler arasında Pelest, Turşa, Şerdana, Şelekeş, Zakkari, Danuna ve Vavaşlar vardı. Bu

---

¹ Lütfi Gürkan Gökçek, Osman Arabacı, **Anadolu’nun Eski Çağ Tarihi**, İstanbul: Değişim yayınları, 2019, 136.

insanlar dünyanın kenarındaki ülkelere bile el uzatıyorlardı. Kalpleri güvenle doluydu ve kendilerine ‘planlarımızı başarıyoruz’ diyorlardı.”²

Ramses’in anlatımı bu hareketin etkisini gözler önüne sermektedir. Özellikle Anadolu ve Suriye için tam bir yıkım söz konusudur. Bu konuda diğer bir kaynak ise Harris Papirüsüdür:

“Mısır’ın tüm sınırlarını genişlettim, ülkeme saldırmış olanları püskürttüm. Danunalıları kendi aralarında katlettim. Thekel ve Pelest küllere döndüler, Şerden ve Weşeş hiç var olmamış gibi oldular, Onları tutsak alıp sahildeki kum taneleri gibi Mısır’a götürdüm ve onları kendi adıma kalelere yerleştirdim. Tutsakların sayıları yüzbinlerce idi. Onlara ambarlardan giysi ve tahıl verip her yıl almak üzere vergiye bağladım. Askerleri ve savaş arabalarını evlerine geri gönderdim; Şardana Kehek’te sırtlarını dayamışlar kendi şehirlerinde yatıyorlar; artık ne Kuş2tan ne de Suriye’den gelecek düşmanlardan korkuyorlar. Yayı ve silahları depolara kaldırıldı. Onlar sevinçten sarhoş olmuşlar iken, karıları bir yanlarında çocukları diğer yanlarında; artık arkalarına bakmıyorlar ve kalpleri güven dolu, Ben onları hem koruyan hem de savunan bir parçaları gibiyim. Tüm ülkedeki canlıları yabancı, halk, vatandaş, kadın, erkek demeden koruyorum.”³

Bu papirüsten de anlaşılacağı üzere III. Ramses Deniz Kavimleri ile yaptığı mücadeleyi kazanmış, bazı askerleri vergiye bağlamıştır. Savaştan sonra da kendi ordusuna paralı asker olarak bu askerleri almıştır. Deniz Kavimleri göçü veya bazı kaynaklarda “Ege göçleri” olarak isimlendirilen bu toplu hareket 200 yıl kadar sürecek sosyal, ekonomik ve siyasi sıkıntıların çokça yaşandığı “Demir Çağı” olarak adlandırılan yeni bir çağın başlamasına neden olmuştur. Demirin savaş silahı hammaddesi olarak kullanıldığı bu dönem, güç dengesini de sahip olanın lehine olacak şekilde değiştirmesi ona olan ihtiyaç ve isteği arttırmıştır.

---

² Gökçek ve Arabacı, 2019, 137

³ Breasted, J.H. **Ancient Records of Egypt: Historical Documents From The Earliest Times To The Persian Conquest 4**, Chicago: The University Of Chicago Press, 403.

Anadolu'da ve Kuzey Suriye'de; MÖ 1200'lerden MÖ 700'lere kadar olan dönemde Geç Hitit Devletleri kurulmuştur. Tabal Krallığı, Que ve Hilakku Krallıkları, Pattin/Unqi Krallığı, Kummuh (Kutmukhi) Krallığı, Sam'al Krallığı, Kargamış Krallığı, Gurgum Krallığı, Milid Krallığı öne çıkan Geç Hitit Devletleridir⁴.

1.1. MÖ. 1200 MÖ. 300 DEMİR ÇAĞINDA KULULU VE ÇEVRESİ

MÖ 1200-MÖ 300 tarihleri arasında Kululu ve çevresine kronojik olarak hâkim olan; Tabal Krallığı, Medler ve Persleri bu coğrafyada görmektediriz. MÖ 320 civarında Kapadokya sınırları içerisinde bulunan Kululu ve çevresi Demir çağının son dönemlerine denk geldiği için Kapadokya Krallığı konusuna değinilmemiştir. Demir çağında Kululu ve çevresi konusunda bir değerlendirme yapabilmek için özellikle Asur kaynaklarındaki verilerden yola çıkarak Tabal Ülkesi (Krallığı) başlığı ile girizgâh yapılmıştır. Medlerin komşu krallıklar ile yapmış olduğu iş birliğiyle Asur Devletini ortadan kaldırması (MÖ 612), Tabal Ülkesi olarak adlandırılan bölgeye de hâkim olmuştur. Medler Dönemi'nde bu bölgeye isim olarak Tabal bölgesi ismi önerilebilir. Perslerin Medleri ortadan kaldırmasıyla (MÖ 550) bölge bu defa Pers hâkimiyetine (Akhamenid) girmiştir. MÖ 6. yüzyılın sonlarına tarihlene Bihustun yazıtında bölgenin Katpatuka (Kapadokya) olarak anılması ve daha sonrasında Persler tarafından oluşturulan satraplık (eyalet) yönetimi ile bölgenin Kapadokya Satraplığı olarak anılması terminolojik olarak da Persler bölgenin Kapadokya bölgesi olarak adlandırılması ile ilişkilidir⁵.

1.2. TABAL ÜLKESİ

Geç Hitit devletlerinin en öne çıkanlarından biri Tabal Krallığıdır. Tabal Krallığı'na ait kaynaklara Hitit Hiyeroglif yazıtlarından ve Asur belgelerinden ulaşılmaktadır. Asur belgelerine göre Tabal, batıda; Tyana (Bor), doğuda; Melid (Malatya) bölgesine kadar olan bölgeye kadar uzanmaktaydı. Bazı kaynaklarda Tabal'ın sınırları için Kayseri ve Nevşehir illeri ile güneyde Aksaray, Ereğli, Niğde ve Ulukışla'yı kapsayan

⁴ Gökçek ve Arabacı, 2019, 141.

⁵ Speidel M. A., "Cappadocia – Vom Königreich Zur Provinz", *Heer Und Herrschaft Im Römischen Reich Der Hohen Kaiserzeit*, Stuttgart 2009, 581-594; Speidel M. A. 2021 "Hellenistik Kappadokia Krallığı", *Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Anadolu, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri*, Hazırlayan: O. Tekin, Çev. İ. Türkoğlu, 102-114.

bölge olarak tanımlanmaktadır.⁶ Tabal ismi Asur ve Tevrat kaynaklarında karşımıza çıkmaktadır. Tabal terimi ilk defa MÖ 9. yüzyılın ortalarında III. Salmanassar'ın Krallığı'nda geçmektedir⁷. Geç Hitit Dönemi'nde yazı dili Luwicedir. Şunu belirtmek gerekir ki Demir Çağı'nda yalnızca Luwi hiyeroglif yazısının kullanılması bu bölgeye has bir durum olmasının dışında Geç Hitit Krallıklarının genelinde ortak bir olgudur.⁸ Asur kaynaklarında Tabal ülkesi için yirmi dörde çıkan krallardan bahsedilmesi burada yaşayan toplumun tek bir etnik yapıdan ziyade çok uluslu ve kendi içerisinde ilişkileri bulunan bir topluluğun varlığının olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Yine Asur kaynaklarına göre 24 ayrı küçük krallık tarafından konfederasyon şeklinde yönetilmekteydi. Buradan yola çıkarak Tabal'da politik çokluğa dayanan siyasi bir teşkilatlanmanın söz konusu olduğunu görmekteyiz. Krallıklar arasındaki teşkilatlanmanın içinde yerel güçler ve politik bir hiyerarşi mevzubahis olup buna göre büyük kral ve ona hizmet eden yerel krallar tarafından yönetilen idari ve siyasi yapılanma mevcuttu⁹. Bu krallıklar Asurlulara vergi vermekteydi. Bu verginin önemli bir bölümünü Asurluların seferlerinin temelini oluşturan atlardan müteşekkildi. Ortak kültür ve maddi üretim unsurları "Taballi" kimliğini ortaya çıkarmış olsa da kronolojik süreç içerisinde farklı şehirlerde gücü ellinde bulunduran yerel yöneticilerin ötesin geçebilecek merkezi bir devlet oluşumunun var olup olmadığı tartışmalıdır. Yazıtlarda büyük kral unvanı kullanan Tuwati ve Wasusarma'nın bu unvanı Tabal Ülkesinin tamamına hâkim olması hususunda kesin bir yargıya ulaşmamıza sağlamamaktadır. Yerel yazılı kaynaklar içerisinde Topada yazıtı (KA-44) Tabal krallarından dördünün Wasusarma, Tuwana'lı Warpalawas, Şinuhtu'lu Kiyakiyas ve yönetim merkezi bilinmeyen Ruwatas'tır. Bu dört kralın müttefik olduğu ve bunların karşısında düşman olarak tanımlanan sekiz ayrı Tabal kralının yer aldığı bu yazıtta bahsedilmektedir. Bu yazıttan yola çıkarak MÖ 8. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Tabal ülkesinde 12 ayrı kralın varlığı merkezi otoritenin olmadığı ve krallıklar arasında işbirliği ve mücadeleleri göstermektedir. Urartu yazılı kaynaklarında¹⁰ bölge sadece "Tuaetehe boyunun

⁶ Jasink A. M., *Gli Stati Neo-Ittiti, Analisi Delle Fonti Scritte E Sintesi Storica, Studia Mediterranea 10*, Pavia: 1995, 128.

⁷ Luckenbill D. D., "Ancient Records of Assyria and Babylonia", Vol. I, (ARAB I), New York: 1926, 580, 682.

⁸ Hawkins J. D., "Yazılar ve Metinler", *Luviler: Anadolu'nun Gizemli Halkı*, C. Melchert (Ed.), İstanbul: 121.

⁹ Gökçek ve Arabacı, 2019, 141.

¹⁰ M. R. Payne, *Urartu Çivi Yazılı Belgeler Katalogu*, İstanbul: 2006, 151-159)

(oğulları) ülkesi” ifadesi bu bölge için tek bir merkezi krallık dışında siyasi yapılanmayı belirtmek açısından kullanılan bir ifade olduğu kuvvetle muhtemeldir. Tabal için “Krallık” ifadesi Geç Hitit Şehir Devletlerinde ayrışan siyasi yapıyı belirtmek için kullanılan bir ifadedir¹¹. Asur kaynaklarında bu coğrafyadaki halkı tanımlamak için “Taballi” ifadesi kullanılması bu alanı bütün olarak gördüğünü göstermektedir. Buda bize aynı coğrafya içerisinde yaşayan benzer kültür, sanat ve tarih geçmişine sahip halkları ifade eden birleştirici bir terim olduğunu göstermektedir¹². Günümüzde Tabal ülkesi sınırları içerisinde yer alan yerleşim yerleri içerisinde; Kültepe/Kaniş, Kululu/Kaletepe, Sultanhan Höyük ve Çalapverdi sayılabilir¹³.

1.2.1. KAYNAKLARDA TABAL VE TABAL İSMİNİN ANLAMI

Hitit İmparatorluk Dönemi deniz kavimleri göçü veya Ege göçleri akabinde sona ermiş ve Anadolu’da Geç Hitit Devletleri Dönemi başlamıştır. Asur kaynaklarında burada yaşayan halka daha önceki halka binlerce yıl öncesine dayanan bir temelle “Hatti Ülkesinin İnsanları” şeklinde bir tanımlama kullanılmıştır.¹⁴ Bu şehir devletlerinin en batıda olanı Tabal Ülkesi idi. Tabal ismine Asur kaynakları, Luwi hiyroglifleri yazıtlar ile Tevrat’ta rastlanmaktadır. Köken ve anlam hususunda kesin delillerin bulunamadığı “Tabal” terimi hakkında Gürcü araştırmacı N. V. Kharadze, dağ ismi olarak geçen “HUR.SAG Tapala” adından gelebileceğini ifade etmektedir.¹⁵ Demir Çağı’nda Tabal olarak isimlendirilen topraklarda yaşamını sürdürmüş olan nüfusun büyük kısmının Geç Tunç Çağı’nda hatta bundan da öncesinde bu bölgeyi işgal etmiş olan halkların doğrudan torunları olma ihtimali bulunmaktadır.¹⁶ Tabal isminin kökeni hakkında bazı araştırmacılar ise Sümerlerden bu yana “Tabira/Tibira” kelimesinden

---

11 Atakan Akçay, **Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Tabal Bölgesi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: 2011, 16.

12 A. M. Wittke, **Musker und Phryger, Ein Beitrag zur Geschichte Anatoliens vom 12. bis zum 7. Jh. v. Chr.**, Weisbaden: 2004, 183

13 Recep Yıldırım, **Eskiçağ’da Anadolu**, Meram Yayıncılık, İzmir: 1996, 90.

14 W. Orthmann, **Untersuchungen zur spätethitischen Bildkunst, Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 8.** 1971, 7.

15 Kharadze N. V., **"Tabal, Remarks on the Ethnocultural Description of Eastern Asia Minor, Ethno Political Entities of the 9th-7th Centuris B.C."**, Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae 22, 1976, 429-432.

16 Trevor Bryce, **Geç Hitit Krallıkları Politik ve Askeri Tarih**, Çeviren: İrem Kutluk, Alfa Yayınları, İstanbul, 2023, 70.

gelmiş olabileceğini öne sürmektedirler.¹⁷ Son yıllarda yapılan araştırmalar “Tabira/Tibira” kelimesinin Hurrice kökenli olduğu ve buradan geçmiş olabileceği fikirleri ortaya çıkmıştır. Fiil kökü tab/taw, mastar hali “metal dökmek”, *tabiri* “dökülmüş olan” ya da *Tabali* “metal döken” gibi Hurri kökenli sözcüklerin yazıtlarda geçmiş olduğu belgeler ile gösterilmektedir.¹⁸ Bu değerlendirmelerin doğrultusunda “Tabal” isminin Asurlular tarafından “metalin kaynak yeri” ya da “marifetli metal ustalarının memleketi” olarak literatüre geçecek şekilde önerilmiştir.¹⁹ Tevrat (Eski Ahit) kaynaklarında²⁰ Lir ve Flüt müzik aletlerine icat eden kişi olarak Jubal’in kardeşinin adı “Tubal-Kabil” (Tabal-Cain) olarak geçmektedir. Bu terimin “Tabal’li Demirci” anlamı taşıması²¹ Tabal terimine demir ve demirci veya demir ustalığı gibi bir anlam yüklemenin doğru olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

1.2.2. TABAL ÜLKESİ’NİN COĞRAFYASI İLE SINIR VE KOMŞULARI

1.2.2.1. COĞRAFYASI

Tabal Ülkesi’nin genel anlamda sınırları Orta Anadolu’nun doğusu, Kızılırmak’ın güneyinden Toros Dağları’na (Bolkar) kadar uzanan platoda, günümüzde Kayseri, Aksaray, Nevşehir, Ereğli, Ulukışla ve Niğde’yi kapsamaktadır²². Tabal Ülkesi’nin kuzey ve güneyi doğal sınırlar olmakla birlikte nispeten doğu ve batı ekseninde rahat bir geçiş güzergâhı olduğundan sınırlar değişkenlikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Tabal Ülkesi Orta Anadolu Coğrafyası üzerinde 800-1300 metre arasında değişkenlik gösteren bir plato üzerinde yer almaktadır. Güneyden ve kuzeyden dağlarla çevrildiğinden kapalı bir havza görünümündedir. Bölge içerisinde birçok da akarsu tarımsal çeşitliliği de beraberinde getirmiştir. Bir anlamda bu yeryüzü şekilleri Tabal Ülkesindeki şehir devletlerinin dağınık yapısının temelini oluşturmaktadır. Orta Anadolu platosunun coğrafi özelliklerini belirleyen bu bölgedeki Erciyes (3.917 m),

¹⁷ Wainwright G. A., "Asiatic Keftiu", *AJA* 56/4: 1952, 196-212.

¹⁸ Neu E., "Das hurritische Epos der Freilassung, I: Untersuchungen zu einem hurritisch-hethitischen Textensemble aus Hattusa", *Studien zu den Bogazkoy-Texten*, vol. 32, Wiesbaden: 1996, 150

¹⁹ Aro S., *Tabal, Zur Geschichte und Materiellen Kultur des Zentralanatolsichen Hochplateaus von 1200 bis 600 v. Chr.*, Helsinki: 1998, 48.

²⁰ Eski Ahit, Tekvin 4: 22; Ezekeil 27: 13, 32: 26, 38: 1-3; 39: 1; İşaya 66:19. Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul: 2014.

²¹ Çapar Ö., "Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Sayı 31: 43-73.

²² Jasink, 128.

Hasan Dağı (3.268 m) ve Melendizler (2.963 m) vb. volkanik dağlarıdır. Bunların yanında çok sayıda volkan domu (Acıgöl Çukuru) ve krater bacası bu coğrafyadaki yapıyı belirlemiştir. Bu faaliyetlerin en fazla yaşandığı bölgelerin başında Orta Anadolu coğrafyası dolayısıyla da Aksaray, Niğde, Nevşehir ve Kayseri gelmektedir. Adana, Kayseri ve Sivas arasında 170 kilometre uzunluğu ve 50 kilometre kadar genişliği ile doğal bir engel olarak Tahtalı Dağları öne çıkmaktadır. Bunun yanında güney sınırını oluşturan Bolkar Dağları (Bulgar Dağları, 3.524 m) ile doğal bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. 3917 metre yüksekliği ile Erciyes bu coğrafyanın konum olarak merkezinde yer almaktadır. Yaklaşık 1355 kilometre uzunluğundaki Kızılırmak Tabal Ülkesinin kuzeyinde hilal şeklindeki Anadolu'nun kendi topraklarından doğup kendi Karadeniz'e dökülen en önemli ve uzun nehridir. Günümüzde Sivas ili sınırları içerisindeki Kızıldağ'dan doğan nehir sırasıyla Kayseri, Nevşehir ve Kırşehir sınırlarından geçmektedir. Yaklaşık 560-570 kilometre uzunluğundaki Tabal bölgesinin doğu sınırlarına yakın olan Seyhan nehri; Pınarbaşı, Tomarza, Develi ve Yahyalı ilçelerinden geçerek Tahtalı Dağlarını takip eder ve Çukurova'ya inmeden 80 kilometre önce Göksu Nehri ile birleşir.

1.2.2.2. SINIR VE KOMŞULARI

Yazılı kaynaklar çerçevesinde elde edilen bilgiler ışığında; Tabal Ülkesinde yer alan krallar sadece hâkim oldukları şehirlerin isimleriyle öne çıkmış ve bu şekilde tanınmışlardır. Şehirlerarasındaki komşuluk ilişkileri ise bilinmemektedir. Örneğin; Kurti Atunna/Tunna'nın, Kiyakiyas Şinuhtu'nun, Warpalawas Tuwana'nın kralı olarak karşımıza çıkarken büyük kral unvanlı Wasusarma ve Tuwati'nin hangi şehirlere hâkim oldukları ya da tüm Tabal ülkesinin tamamının tek bir kralı olup olmadıkları net değildir. Asur kaynaklarında ise bu sınırlara Asur krallarının yapmış oldukları seferler nezdinde "Toroslar ve Kızılırmak" kavsi içinde yaşayan halk topluluğunu ifade edecek şekilde tanımlanmaktadır²³. Bu açıdan bakıldığında Asur kaynakları bölgenin sınırları hususunda bir nebze kadar yardımcı olabilmektedir. Bir diğer taraftan Muşki (Frig), Kaşka, Urartu ve Kimmer sınırlarının tarihi süreç içerisinde değişiklik göstermesi sınırlar hususunda da tam bir netliğin oluşmasını

---

²³ Houwink Ten Cate H. J. *The Luwian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera During the Hellenistic Period*, Leiden: 1965, 23.

engellemektedir. II. Sargon'un MÖ 713 tarihinde Tabal kralı Ambaris'le kızını evlendirmesi ve kızının çeyizi olarak Hilakku bölgesini (Dağlık Kilikya) Ambaris'e vermesi Tabal ülkesinin sınırlarını kısa sürede olsa Akdeniz'e kadar inmiş olduğunu göstermektedir. Ancak kayıtlarda bu evliliğin kısa sürdüğü bilinmektedir. Bu sebeple Tabal bölgesinin güney sınırları olarak tüm dönemler için Akdeniz'e kadar indiğini göstermez. Başka bir kaynaktan

“Tabal kralı Mugallu ülkesini yakıp yıkan Kimmer istilalarıyla baş edemeyen ve zorlu dağ aralıklarında yaşayan bir kral olarak tanıtılmaktadır. Dolayısıyla metinler üzerinde yapılabilecek bir yorumla, Tabal krallarının Kimmer istilaları sonrasında güçlerini yitirerek, Urartu'nun güçsüzleşmesi ve Asur'un zayıflaması ile daha rahat bir kaçış noktası haline gelen Malatya hattına çekilmek zorunda kaldıkları önerilebilir.”²⁴

Bölgede bugüne kadar yapılmış ve yapılmakta olan Demir Çağı kazılarının azlığı dönem hakkında biline bilirliliği kısıtlamaktadır. Bugüne kadar Tabal ile bağlantıyı kurmayı sağlayabileceğimiz bir saray, depo, kült alanı, tapınak veya hizmet binası vb. nitelikli bir yapı grubu tespit edilememiş olması dönemin açığa çıkarılmasındaki en büyük engellerden biridir. Alishar'da (Alishar-4) yapılmış olan kazılarda çıkan seramik buluntular MÖ 850-650 gibi geniş bir zaman aralığına tarihlenmesi sebebiyle detaylı değerlendirmeler yapılamamaktadır. Bunun yanında Tabal ile ilişkili Demir Çağı mimari tabakalarının çoğunlukla Helenistik ve Roma Dönem'lerinde yoğun bir tahribata uğraması kronolojik sınıflandırmanın yapılamamasının önündeki en büyük engellerden biridir. Tabal ülkesinin doğu sınırları içerisindeki Luwi hiyeroglifli yazıtların en doğudaki örneği Kululu ve Kurubel yazıtlarıdır. III. Salmanassar'ın Tabal ülkesi üzerine düzenlediği ilk seferinde Melid (Malatya) üzerinden geçtikten sonra Timur Dağı'nı aşır Artulu şehrine girildiği belirtilmektedir. Bu ifade Artulu ve Tabal'in kuzeydoğu sınırları üstündeki Kululu'nun eşitlenebileceğini düşündürmektedir. Tahsin Özgüç Kululu'da yapmış olduğu kazılar neticesinde Kululu'nun başkent olamayacağını ve sınır şehri olduğunu dile getirmiştir²⁵. Asur belgelerinde II. Sargon döneminde Tabal Krallığının doğudaki komşusu Kammanu Krallığı olduğu görülmektedir. II. Sargon'un 10. sefer yılındaki (MÖ 712) kayıtlarda ortaya çıkan Büyük Kammanu Ülkesinin kralı şehri Melid (Malatya) olarak geçmekte

---

²⁴ Akçay, 2011, 22.

²⁵ Akçay, 2011, 26-27.

ve sınırları tam olarak bilinmemektedir.²⁶ Bunun yanında bu Melidli Kral Tarhunazi'nin Tabal sınırında Til-Garimmu (Gürün) esirler aldığı görülmektedir. Bu bilgiler bize Melid ile Tabal bölgesi arasındaki sınırları göstermesi açısından önemlidir²⁷.

III. Tiglat-pileser dönemine ait Asur kaynaklarında Tabal'dan bahseden kısımlarında Kaşka ismi geçmektedir. Bu kaynaklarda Asur kralları arasında "Kaşka'lı Dadi-ilu" isminde bir kraldan bahsetmektedir. Bu belgelerdeki krallar ve ülkelerden bahsederken Melid ile Tabal ülkesi arasında Kaşka'ların da sayılması son derece önemli ve dikkat çekicidir. Buradan yoldan çıkarak bu bilgiler ışığında MÖ 8. yüzyılın ortalarında Tabal ülkesinin kuzeydoğusunda ve Urartu devletinin batısında kalan bölgede Kaşka'ların var olduğunun göstergesidir²⁸.

Tabal'in güney kısmında Toros Dağları Orta Anadolu'nun kapıları durumundadır. Bu bölgedeki Bolkar Dağları doğal bir engel konumundadır. Bu dağların güneyine "Kilikya" açılan güzergâhlara hâkim olan kral ise Tuwana Kralı Warpalawas'tır. MÖ 9. yüzyılda Asur Kralı III. Salmanassar bu bölgeye seferler düzenlemiştir. Bu seferler esnasında Toroslardan Gümüş Dağları olarak bahsetmişlerdir.²⁹ Yine bu aynı seferlerde "Mermer Dağı" olarak bahsedilen Parutu mermerinin çıkarıldığı yer olarak Muli Dağı'nın, Bolkar Dağları üzerinde olabileceğini göstermektedir³⁰. II. Sargon dönemi belgelerinde adı Tabal ile geçen Asur egemenliğindeki Hilakku'nun ise Que (Kilikya) ve Tabal bölgesi arasındaki dağlık Kilikya bölgesi ya da Bulgarmağden ile İvriz arasındaki topraklar olduğu anlaşılmaktadır³¹.

---

²⁶ Akçay, 2011, 27.

²⁷ Hawkins J. D., **Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions: Inscriptions of the Iron Age, Volume 1 (Untersuchungen Zur Indogermanischen Sprach-Und Kulturwissenschaft, N.F.,8.1)**, Berlin: 2000, 427.

²⁸ Sevin V., "**MÖ. I. Bin Yılı: Demir Çağı**", **Kapadokya**, Ayhan Şahenk Vakfı, İstanbul: 1998, 170-193.

²⁹ Akçay, 2011, 30.

³⁰ Hawkins J. D., 427.

³¹ Akçay, 2011, 30.

1.2.3. FİLOLOJİK KAYNAKLARDA TABAL ÜLKESİ

MÖ 13. yüzyılda Yunanistan anakarası ve Trakya'dan Anadolu, Suriye ve Mısır sınırlarına kadar gerçekleşen Deniz Kavimleri Göçü veya bir diğer ismiyle Ege göçleri sonrasında bu coğrafyalarda çok büyük değişiklikler olduğu özellikle Mısır kaynaklarının bizlere vermiş olduğu bilgiler ışığında bilinmektedir. Tunç Çağı son bulmuş Anadolu'da Hitit İmparatorluğu yıkılmış ve karanlık bir dönem olarak addedilen Demir Çağı başlamıştır. İşte bu çağda Anadolu'da Tabal Ülkesi olarak isimlendirilen kaynaklarda merkezi olmaktan uzak birçok küçük krallığın varlığını bilmekteyiz. Tabal Ülkesi'ni filolojik kaynaklarda üç başlıkta toplamak mümkündür. Bunlar sırasıyla Luwi hiyeroglifli yazıtlar, Asur ve Urartu kaynaklarıdır.

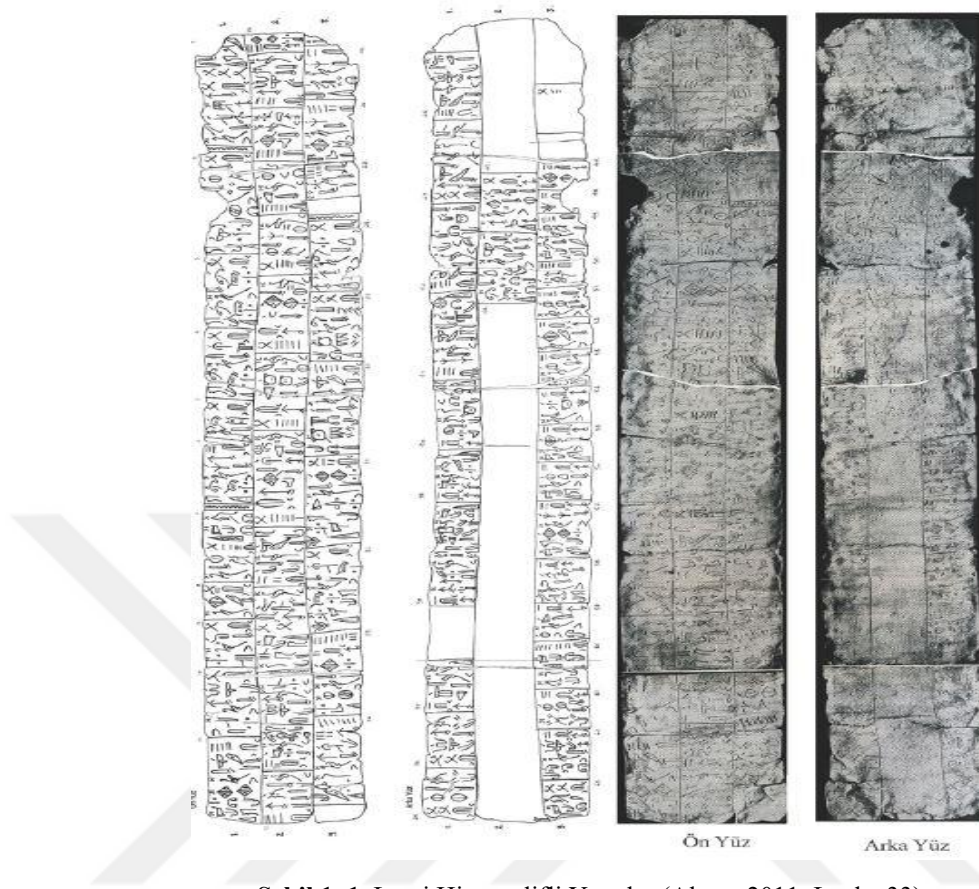
1.2.3.1. LUWİ HİYEROGLİFLİ YAZITLAR

Tabal coğrafyası içerisinde bulunmuş olan Luwi hiyeroglifli yazıtlar "Tabal grubu yazıtları" olarak adlandırılmaktadır. Bu yazıtlar nesnel (logogram) sessel (monogram) ve işaretlerin çeşitli fonksiyonlarının yer aldığı aşağı yukarı 500 adet resimli işaret barındıran "Luwi hiyeroglifli yazısı" ile yazılmıştır³². Bu yazı genel olarak dikili taşlar, büyük kaya blokları ve steller üzerinde yer almaktadır. Kululu'da ve Yassıhöyük'te bulunan yazılı kuşun levhalar küçük boyutlu Luwice yazıtlara örnek verilebilir³³.

---

³² Hawkins, 121-156.

³³ Akçay, Kululu; (Levha 33-35) 242-246.

Şekil 1. 1. Luwi Hiyeroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 33)

Tabal Bölgesi için Luwice yazıtların Hartapu grubu dışındaki tamamı MÖ 8. yüzyıl olarak tarihlenmektedir. Tabal ülkesindeki yazıtlardan Suvasa, Topada ve Göstes'in yazıtları Hartapu grubu yazıtları ile benzer işaret ve dil özelliklerini taşıyan arkaik özellikli yazıtlardır³⁴. Luwice hiyeroglifli yazıtların Topada yazıtı haricinde çoğunlukla yerel yöneticinin, kralın ve şehrin isimleri ile sınırlı olması içerik hususunda problemler yaratmaktadır. Kululu kurşun levhalar ekonomik içerikli bilgileri ile bir ayrıcalık göstermektedir. Yazıtların önemli bir kısmını oluşturan mezar stellerinde ise yerel yönetici ve kral isimleri öne çıkmaktadır. Tabal ülkesinin baş tanrısı Tarhunzas ve diğer tanrılar toplum içerisindeki dinsel özelliklerin tespit edilmesinde bilgiler sunmaktadır. Birçok yazılı kaynak arasında bir bağ kurulamaması de bütünsel bir sürecin tamamlanması önündeki en büyük engellerden birini teşkil etmektedir. Tabal bölgesindeki Luwi hiyeroglifli yazıtlar bulunduğu coğrafi bölgeler,

³⁴ Hawkins ve Weeden, 43.

yönetici ve krallar açısından üç bölümde incelenebilir. Bunlar batı, kuzey ve güney olarak sınıflandırılabilir.

1.2.3.1.1. BATI GRUBU HİYEROGLİFLİ YAZITLAR

Bu grup yazıtlar Hartapu gruplu yazıtlar olarak da bilinmektedir. Kral Hartapu'nun adının geçtiği bu yazıtlar günümüzde Karaman il sınırları içerisindeki Kızıldağ, Karadağ ve Ihlara yakınlarında bulunan Burunkaya yazıtından oluşmaktadır. Toplamda 8 ayrı yazıttan oluşan batı grubu yazıtları;³⁵ MÖ 9. yüzyılın ortalarına tarihlenmekte ve Asur yazılı kaynaklarıyla da senkronize edilebilmektedir. Buradaki yazıtlar Tabal Ülkesi'nin erken dönemlerine aittir.

1.2.3.1.2. KUZEY GRUBU HİYEROGLİFLİ YAZITLAR

Bu gruplu yazıtlar Kayseri, Nevşehir ve Aksaray il sınırları içerisinde bulunmuş ve toplamda 20 adet yazıttan oluşmaktadır. Kendi içerisinde Krali ve Krali olmayan yazıtlar şeklinde sınıflandırılabilir³⁶. Bunlara Kululu'da bulunan kurşun levhalar³⁷ (Şekil 1.1 ve Şekil 1.2) ve taş steller³⁸ ile Nevşehir il sınırları içerisinde 2007'de bulunmuş ve tahrip edilmiş olan Göstesin Kaya Anıtı örnek olarak verilebilir. Kululu'da ortaya çıkan kuzey grubu hiyeroglifli taş yazıtların en önemli beş adedi genel itibarıyla bütünlüğü korunmuş olan; "2241 (Şekil 1.3), 2340 (Şekil 1.4), 5515 (Şekil 1.5), 76/248 (Şekil 1.6) ve 77/537 (Şekil 1.7)"³⁹ envanter numaralı eserler ile "4845, 5512, 5723, 6368, 75/807, 75/808, 75/811 ve 75/882"⁴⁰ sekiz adet envanter numaralı hiyeroglifli taş eserler bütünlüğü korunamamış ve çok fazla tahrip olarak günümüze ulaşmıştır. Bu eserlerin tamamı Kayseri Müze Müdürlüğü envanterine kayıtlıdır. Şekil 1.8 envanterde tespit edilememiştir.

---

³⁵ Hawkins, 433-442.

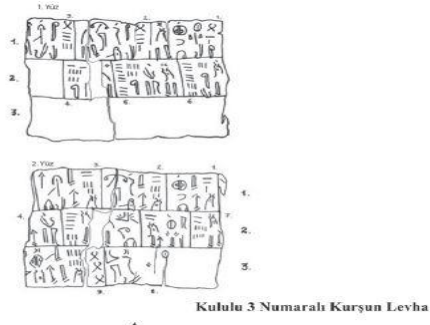
³⁶ Freu J., "Des Grands Rois de Tarhuntašša aux Grands Rois de Tabal", Res Antiquae 2, 2005, 409-410.

³⁷ Akçay, Kululu; (Levha 33-35:C) 242-246

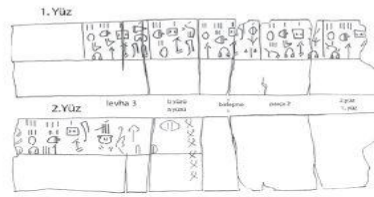
³⁸ Akçay, Kululu; (Levha 36-37-38-39-40-41) 246-252

³⁹ 2241 (1), 234 (2), 5515 (10), 76/248 (35) ve 77/537 (39) katalog numaralı eserlerdir.

⁴⁰ 4845 (5), 5512 (8), 5523 (13), 6368 (19) , 75/807 (26), 75/808 (27), 75/811 (30) ve 75/882 (32) katalog numaralı eserlerdir.

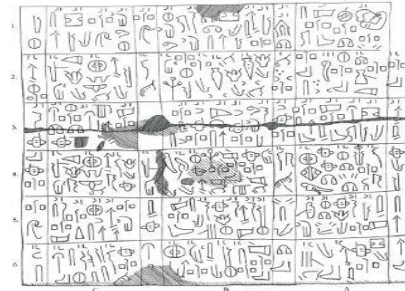
Kulu 4 Numaralı Kurşun Levha

Şekil 1. 2. Luwi Hieroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 35)

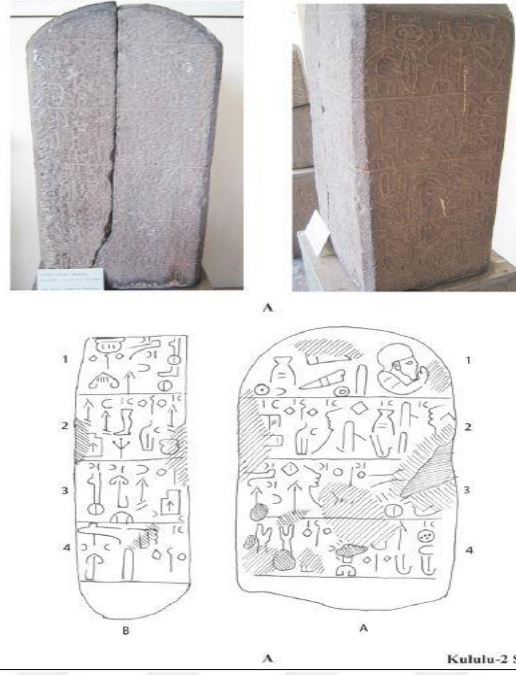

A

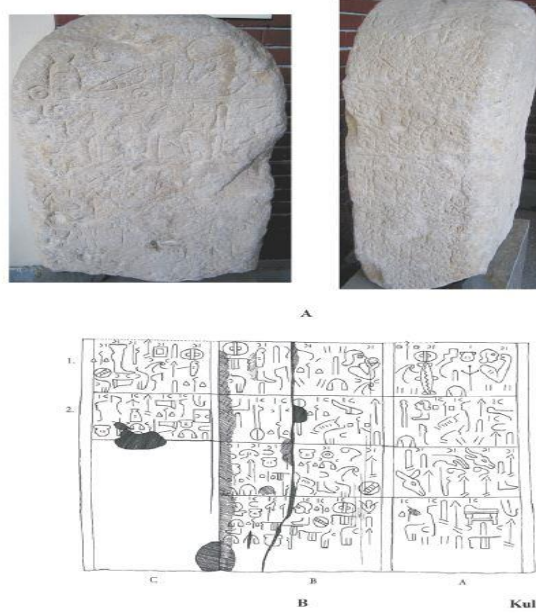

B

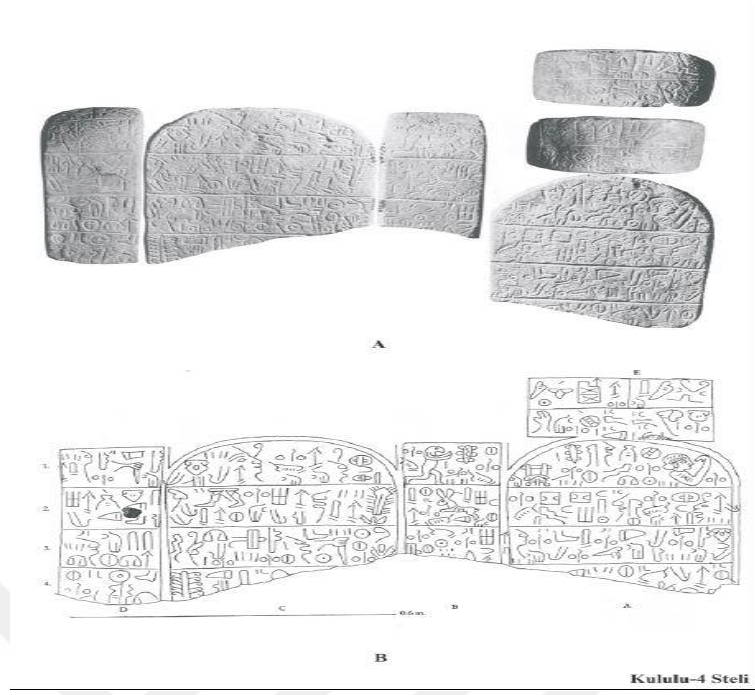
Şekil 1. 3. Luwi Hieroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 36)

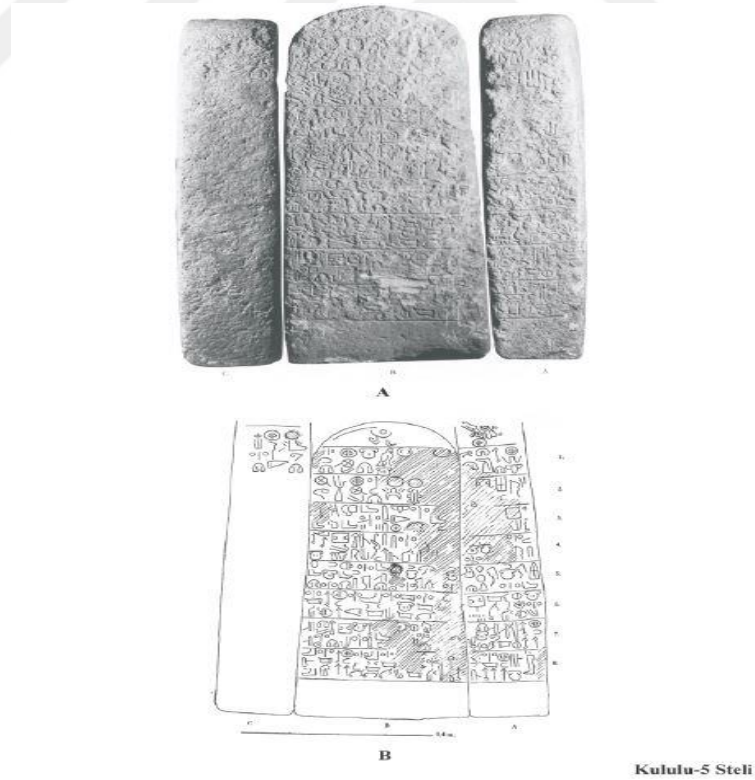
Şekil 1. 4. Luwi Hiyeroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 37)

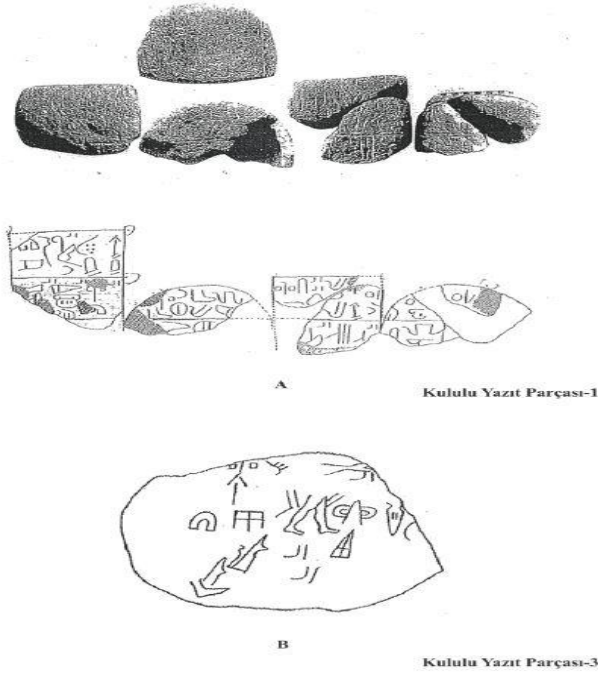
Şekil 1. 5. Luwi Hiyeroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 38)

Şekil 1. 6. Luwi Hiyeroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 39)

Şekil 1. 7. Luwi Hiyeroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 40)

Şekil 1. 8. Luwi Hiyeroglifli Yazıtlar (Akçay 2011, Levha 41)

1.2.3.1.3. GÜNEY GRUBU HİYEROGLİFLİ YAZITLAR

Üçüncü grup yazıtlar ise Tuwana gruplu yazıtlar olup bölgenin güney grubunu oluşturmaktadır. Niğde, Keşlik, Kemerhisar, Andaval, Ulukışla (Porsuk) ve İvriz sınırları içerisinde bulunan yazıtlar bu grup içerisinde. Buradaki yazıtlarda Muwaharanis, Saruwanis ve Warpalawas Tabal kralları olarak karşımıza çıkar. Güney grubu yazıtlarında öne çıkan Kral Warpalawas ve onun krali şehri Tuwana (Kemerhisar) dır. Warpalawas Tabal'in büyük kralı Wasusarma ile çağdaştır ve Warpalawas Asur yazılı kaynaklarında karşımıza "Urballa" olarak çıkmaktadır⁴¹.

1.2.3.2. ASUR KAYNAKLARINDA TABAL ÜLKESİ

Yeni Asur Krallığının MÖ 10. yüzyıl ve MÖ 7. yüzyıllar arasındaki hâkimiyeti II. Aşur'un MÖ 934 tarihinde tahta çıkmasıyla başlamaktadır⁴². Tabal Ülkesi ile alakalı verilerin tarafımıza ulaşmasını sağlayan en önemli kaynakların başında Asur yazılı kaynakları gelmektedir. Asur Krallarının Anadolu'ya ve dolayısıyla da Tabal ülkesine yapmış olduğu seferler bu yazılı kaynakların büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Tabal Ülkesi ile alakalı ilk veriler III. Salmanassarla (MÖ 858 - MÖ 824)

⁴¹ Freu, 413.

⁴² Saggs, H.W. 1984 The Might That Was Assyria, London s.70

başlamaktadır⁴³. III. Salmanassar'dan itibaren Tabal Ülkesine sırayla; III. Adad-Nirari (MÖ 810 - MÖ 783), III. Tiglat-Pileser (MÖ 744 - MÖ 727), II. Sargon (MÖ 722 - MÖ 705), Sanherib (MÖ 705 - MÖ 680), Asarhaddon (MÖ 680 - MÖ 669), Asur-Banipal (MÖ 668 - MÖ 626) onlarca seferler düzenlemişlerdir. Bu seferler, Tabal Ülkesi ile alakalı birtakım eksiklikleriyle birlikte kronolojik araştırmaların temelini oluşturmaktadır. Bu veriler kral yıllıkları, stel yazıtları, mektuplar, fal metinleri, inşaat metinleri ve yönetimle alakalı metinlerdir. Krali metinlerin özellikle kralların propaganda amaçlı faaliyetleri sebebiyle tarafsızlığı tartışmalıdır. Her ne kadar bu kaynakların tarafsızlığı mevzubahis olsa da Asur yazılı kaynakları ve yerli hiyeroglif yazıtlar arasında şahıs ve yer isimleri hususunda paralellik kurulabilmekte ve dolayısıyla da kronolojik sınıflandırma belli bir dereceye kadar yapılabilmektedir⁴⁴. Tabal Konfederatif⁴⁵ yapısı, MÖ 705 – MÖ 680 Sanherib ve MÖ 680 – MÖ 669 Asarhaddon Dönemlerinde dağılmaya başlamıştır. Yeni Asur'un son büyük kralı Asur-Banipal MÖ 668 - MÖ 626 Asur kaynaklarında Tabal ile alakalı bazı kral isimleri karşımıza çıkmaktadır. Bu belgelerde Tabal Ülkesi krallarının Asur ile müttefik olma yoluna gitmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu dönemde Tabal Ülkesi'nin en büyük sorunu Kimmer devleti ve bu devletin istilalarıdır⁴⁶.

1.2.3.3. URARTU KAYNAKLARINDA TABAL ÜLKESİ

Urartu yazılı kaynakların Tabal tarihsel sürecinin özellikle MÖ 8. yüzyıldaki verileri tarafımıza ulaştırması açısından önemlidir. Bu döneme ait en önemli yazılı belge ise Urartu Kralı I. Arğişti'nin dördüncü hükümdarlık yılı münasebetiyle MÖ 776 yılında, günümüzde Van Kalesinin batı kısmında Horhor Kayalığı adı verilen ana kaya üzerindeki yazıttır. Bu münasebetle bu yazıt "Horhor Yıllığı" olarak kayıtlara geçmiştir. I. Arğişti'nin batı seferi esnasında Malatya (Melitene) üzerinden geçmesi

---

⁴³ Weeden M., "Tuwati and Wasusarma: Imitating The Behaviour of Assyria", Iraq 72, 2010, 39.

⁴⁴ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, **Kilikya-Çukurova: İlk Çağlar'dan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji**, İstanbul: Homer Kitabevi, 2007, 170.

⁴⁵ Konfederatif yönetim şekli: Uluslararası hukuk açısından birbiriyle eşit birden fazla bağımsız devletin, daha çok savunma ve ekonomik nitelikte amaçları gerçekleştirmek için uluslararası bir kurucu anlaşma (pakt) uyarınca bir araya gelmesini ifade eder.

⁴⁶ Akçay, 2011, 71.

ve Tabal Ülkesi'nin kuzey sınırlarını zorladığı anlaşılmaktadır⁴⁷. Bu metinde Tabal için "Tuatehi Boyunun Ülkesi" ifadesi kullanılmaktadır. Metin şu şekildedir⁴⁸:

"1.280... at,... büyükbaş hayvan ve 126.000 küçükbaş hayvan sürüp çıkardım. Argiştı der ki: Tanrı Haldi uğruna bu kahramanlıkları bir yıl zarfında yaptım. Argiştı güçlü kral, büyük kral, Tuşpa şehrinin hükümdarıdır. Tanrı Haldi kendi silahıyla sefere çıktı. Hati ülkesini ele geçirdi ve (kral) Hilaruada'nın ülkesini de ele geçirdi. Onları Argiştı önünde yere çaldı. Tanrı Haldi güçlü, Tanrı Haldi'nin mızrağı da güçlüdür. Tanrı Haldi'nin büyüklüğüyle Argiştı Menuaoğlu der ki: Egemen olan Tanrı Haldi'ye, Tanrı Teişeba'ya, Tanrı Şivini'ye ve Biainili ülkesinin bütün tanrılarına tanrısal büyüklük istediğim için yalvardım. Tanrılar bana kulak verdiler. Argiştı Menua oğlu der ki: Tanrı Haldi, ordunun önünden gitti. Hati ülkesine karşı sefere çıktım. Niribai ülkesinin vadisini (?) fethettim, ... ülkesinin tahkimatlı Urmani şehrini güç kullanarak aldım. Krali Adani şehrini fethettim. Tanrı Haldi'nin büyüklüğüyle Hati ülkesine karşı sefere çıktım. Tuatehi boyunun ülkesini ve Melitea şehrinin güney (?) (tarafını) bıraktım. Melia Irmağı havzası(?)... altındaki Piteira şehrine, Marmua Ülkesine ve Qa... ani ülkesine kadar ilerledim. Erkek ve kadınları götürdüm. Kaleleri yerle bir ettim, şehirleri yaktım. 2.539 delikanlı, 8.698 canlı erkek ve 18.047 kadınları götürdüm, toplam 29.284 kişi o yılın insan sayısıdır. Kimlerini öldürdüm, kimilerini canlı götürdüm. ... at, 17.962 büyükbaş hayvan ve... küçükbaş hayvan sürüp çıkardım. Argiştı Menua oğlu der ki: Tanrı Haldi uğruna bu kahramanlıkları bir yıl içinde yaptım".

Horhor Kayalığının üzerindeki bazı yazılı metinler net okunamamaktadır. Yine Van Surp Sahak (Aziz Sahak) kilisesinde bir kopyası bulunmaktadır. Okunamayan bölümlerin tamamlanması bu kopya sayesinde olmuştur. Bu bölümleri ise şu şekildedir⁴⁹:

---

⁴⁷ Jasink A. M., *Gli Stati Neo-Ittiti, Analisi Delle Fonti Scritte E Sintesi Storica, Studia Mediterranea* 10, Pavia: 1995, 129.

⁴⁸ Payne M. R., *Urartu Çivi Yazılı Belgeler Katalogu*, İstanbul: 2006, 151-159.

⁴⁹ Payne, 158-159.

“Tanrı Haldi kendi silahıyla sefere çıktı. Etiuni ülkesini yendi. Qihuni ülkesinin şehrini yendi. Onları Argiştî önünde yere çaldı. Tanrı Haldi güçlü, Tanrı Haldi’nin mızrağı da güçlüdür. Tanrı Haldi’nin kudretiyle Argiştî Menua oğlu sefere çıktı. Tanrı Haldi önden gitti. Argiştî der ki: Gölün kıyısında bulunan Qihuni ülkesinin şehrini yendim. Aliştu şehrine kadar ilerledim. Kadın ve erkekleri sürdüm. Tanrı Haldi’nin buyruğuyla Argiştî Menua oğlu der ki: ise şu şekildedir. Biainili ülkesinin güçlendirilmesi ve düşman ülkesinin bastırılması için, Irpuni şehrini yaptırdım. Yer kır idi. Ve orada hiçbir şey yapılmamış idi. Orada büyük işler yaptım. Hati ülkesinin ve Supani bölgesinin 6(?)600 savaşçısını oraya yerleştirdim. Tanrı Haldi’nin büyüklüğüyle Argiştî Menua oğlu der ki: Egemen olan Tanrı Haldi, Tanrı Teişeba, Tanrı Şivini ve Biainili ülkesinin bütün tanrılarına, tanrısal büyüklük istediğim için yalvardım. Tanrılar bana kulak verdiler. Aynı yıl Uburda ülkesine karşı sefere çıktım. Uburdalhi ülkesinin kralı, İs(luburani’dan ülkesini aldım”.

Yazıtlardan da anlaşıldığı üzere Kral I. Menua döneminde (MÖ 810 – MÖ 786) batıya başlayan Urartu seferleri I. Argiştî zamanında da (MÖ 785/780 – MÖ 760) daha uzak sınırlara ulaşmıştır. I. Argiştî Melid’i vergiye bağlamış ve seferlerini “Tuatehi Boyunun Ülkesine” kadar yani Tabal Kralı Tuwati’nin hâkimiyetindeki Kayseri ve civarına kadar ilerletmiştir⁵⁰. Urartu Devletinin bu seferleri esnasında önemli bir Tabal yerleşimi olan Kululu’nun Tahsin Özgüç’ün ifadesiyle sınır şehri konumunda olması Urartulara karşı bir savunma ve garnizon üssü olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Urartuların Tabal bölgesine yapmış oldukları bu askeri harekâtlar geçicidir. Urartu Devleti ile Tabal Krallığı ilişkilerinin yoğunlaştığı dönem olarak daha çok MÖ 8. yüzyılın sonları gösterilmektedir⁵¹.

1.3. MEDLER DÖNEMİNDE TABAL BÖLGESİ

Med adı, en erken III. Salmanassar’ın kitabelerinde karşımıza çıkmaktadır (MÖ 835’ler)⁵². Medler, ilk önce İran’ın batısında Horosan yolunda, Diyala Nehri’nin

⁵⁰ Orthman W., 218.

⁵¹ Akçay, 2011, 68.

⁵² Lütfi Gürkan Gökçek, *Asurlular*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara: 2015, 217.

kaynaklarının doğusunda, bugün Duristan olarak geçen bölgede görülmüşlerdir. Pers kralı Darius'un Bisutun kitabesinde Medlerle ilgili şu ifadeler geçmektedir:

“Büyük Kral Darius buyurur ki; Fravartis isminde bir Medyalı vardı. Bu, Medya'da dayandı ve adamlarına ‘Ben Uvahşatra (Kyaksares) ailesinden Khsathrita'yım’ dedi. Bunun üzerine bu bölgedeki Medya halkı benden ayrıldı ve Fravartis'e geçti ve o Medya kralı oldu⁵³.”

Darius'un Fravartis olarak ifade ettiği şahıs, Herodot'un bahsettiği Fraortes'dir. Bisutun kitabesinden ilk Med krallarından Kyaksares ve oğlu Fravartis'i (MÖ 647-625) tanıdığımız gibi, Fravartis'in, Medleri siyasi anlamda bir güç haline getiren ilk kral olduğu çıkarımını yapabilmekteyiz. Medlerin Asurbanipal zamanında Asur hâkimiyetinden kurtularak Asur İmparatorluğu için ciddi bir tehlike haline gelmiştir. Nitekim Fravartis'ten sonra tahta geçen II. Kyaksares (MÖ 625-585) krallığında Medler önemli askeri başarılar elde ederek Ön Asya'da büyük bir imparatorluğa dönüşmüştü. Bu sıralarda güçsüz Elam Devleti'nin ortadan kalkması Zagros'ta egemenlik Medlerin eline geçmesini sağlamıştı. İşte bu gelişmeler Mezopotamya'yı Hindistan'a bağlayan ticaret yolunun Med hâkimiyetine geçmesine sebep olmuştu. Med Kralı Kyaksares'ın ikinci hamlesi kuzeydeki İskitleriydi. İskitleri püskürten Kyaksares ordusunu düzenleyerek esas düşmanı Asur devleti üzerine saldırıya geçti. Babil kralı Nabupolassar ile ittifak yapan Med Krallığı, MÖ 612'de Asur'a çok büyük bir darbe indirerek Asur başkenti Ninive'yi büyük bir yağma ve kıyıma maruz bıraktılar. Başkent Ninive'nin yıkılması Asur İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden çekilmesiyle sonuçlandı. Med Kralı Kyaksares daha sonra askeri yayılmacılığını sürdürerek Urartu Devleti'nden geriye kalanları ortadan kaldırdı ve akabinde İç Anadolu'ya saldırdı. Kapadokya bölgesini de sınırlarına dâhil eden Medler daha sonra Kızılırmak'ın batısında Lidya Devleti ile sınır komşusu haline geldiler. Tarihler 28 Mayıs 585'i gösterdiğinde iki büyük ordu karşı karşıya geldi. Savaş esnasında güneş tutulmasının gerçekleşmesi, iki ordu içerisinde de bu doğa olayının tanrıların bir işareti olarak yorumlanması ve akabinde de Lidya kralı Alyattes ve Med kralı Kyaksares bir barış antlaşması yapmasıyla sonuçlanmıştı. Kızılırmak böylece iki ülke arasında sınır özelliğini korumaya devam etti. Kyaksares'ten sonra tahta geçen oğlu Astyages (MÖ

---

53 Ekrem Memiş, *Eskiçağda Mezopotamya*, Ekin Basım Yayın, Ankara: 2007, 232-233.

585-550) zamanında da Medler varlığını sürdürdü. Asyages babasının Lidya devleti ile yapmış olduğu barışa sadık kalarak ve aynı zamanda bu anlaşmanın vermiş olduğu güvenle Mezopotamya ve Kuzey Suriye üzerine seferler yapmıştır. Asur İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden çıktığı MÖ 612'den MÖ 550 tarihine kadarki bu kısa dönemde Med Devleti'nin sınırları İran platolarından Kızılırmak kıyılarına; Basra Körfezi'nden Suriye'ye ve Doğu Akdeniz'e kadar ulaşmıştı. Bu kısa zamanda bu hızlı büyüme Asyages'in damadı olan Pers kralı II. Kyros'un bağlı olduğu Med Devleti'ne isyanı ve hemen sonrasında başkent Ekbatana'yı ele geçirmesiyle Med Devleti de ortadan kalkmış oldu⁵⁴.

Tabal Ülkesi ile alakalı verilere günümüz verileri ışığında MÖ 7. yüzyılın ortalarından itibaren rastlanmamaktadır. Asur İmparatorluğu da bu dönemlerde zor günler yaşamakta olduğunu görmekteyiz. Özellikle MÖ 7. yüzyılın son çeyreğinde Asur imparatorluğu MÖ 612'de bölgedeki en büyük güç olan Asur Devleti'nin Medler, Babilliler, İskitler ve Kimmerler'in ittifakıyla yıkılması dengeleri tamamen değiştirmişti. Medler Asur İmparatorluğu'nun yıkılmasında oldukça büyük bir rol oynadı. Çünkü Medler kuruluşlarını yeni tamamladıkları için canlı ve taze birliklere sahiptiler. Asur'un hâkim olduğu topraklar paylaşıldı⁵⁵. Bu tarihten sonra Anadolu'da özellikle Kızılırmak'ın doğusunda Medler'i hâkim devlet olarak görmekteyiz.

1.4. PERSLER (AKHAMENİD) DÖNEMİNDE KAPADOKYA BÖLGESİ

Pers İmparatoru II. Kyros'un, Medleri tarih sahnesinden silmesiyle Med İmparatorluğunun sahip olduğu doğal sınırlar Pers İmparatorluğuna geçmişti. Medler ile Lidyalılar arasında sınır olan Kızılırmak bu defa Persler ve Lidyalılar arasında aynı görevi yapmıştır. II. Kyros imparatorluğunu batıya doğru genişletmek istemekteydi. Lidyalılar Medlerin tarih sahnesinden kalkmasıyla Kızılırmak'a doğru büyük bir orduyla harekete geçti. Bu haberi öğrenen Pers İmparatoru II. Kyros'ta Kızılırmak'a doğru Lidyalıları karşılamak üzere hareket etti. İki ordu Kızılırmak'taki savaş ilk etapta sonuçsuz kaldı. Kroisos birliklerini geri çekti. Niyeti zaman kazanmak ve

---

⁵⁴ Gökçek, 2015, 218-219.

⁵⁵ Gökçek, 2015, 221.

Babil'den yardım istemektir. Kyros, Kroisos ve ordusunu takip ederek Kroisos'u Lidya'nın başkenti Sardes önlerinde kısırdı. Kyros buradaki muharebede develeri öne sürerek daha önce Lidya atlı süvarilerinin görmediği Kyros'un ordusundaki bu develer sebebiyle atlar korkup Lidya süvarilerinin savaş mukavemetini düşürmüştü. Ve sonuçta bu develer Lidya süvarilerini dağıtarak kenti kuşattı ve 14 gün içinde kent düştü⁵⁶.

Tabal Ülkesi'nin (Kızılırmak'ın güneyi ile Toroslar, batıda Karaman doğuda Malatya arasındaki bölge) MÖ 650'li yıllarda tarih sahnesinden çekilmesiyle bölge ilk önce Med hâkimiyetine ve sonrasında ise Pers egemenliğine geçmiştir. Heredotos'a göre Kapadokya adını ilk defa kullananlar Perslerdir. "Katpatuka" isminin geçtiği ilk yazılı kayıt MÖ 6. yüzyılın sonlarına tarihlenen I. Darius imparatorluğu zamanında Bisutun (Behistun) yazıtıdır⁵⁷. Katpatuka terimi yine I. Darius'a ait Susa, Nakş-i Rüstem ve Persepolis'teki yazıtlar ile Kserkses (Xerxes) Döneminin yazıtlarında da karşımıza çıkmaktadır⁵⁸. Kappadokia (Kapadokya) adı Hellen kökenli değil, Persçe'dir (Katpatuka). Herodotos bu bölgeden "Suriyeliler" diye söz etti. Bu sebeple bu bölgenin halkı, "Suriye Hititleri" olarak da ifade edilen Geç Hititler oluşturmaktaydı⁵⁹. Heredotos Kapadokya Satraplığı'nın Perslere yıllık 360 talanta vergi ödediğini ifade etmektedir. Fırat Nehri sınırının batı kısmından itibaren Kapadokya Satraplığı, Pers satraplık listelerinde "Katpatuka" adıyla kaydedilmiştir. Kapadokya Satraplığı'nın komşuları Daskyleion, Sardeis ve Armenia satraplıklarıyla Kilikya oluşturmaktaydı. Bunun yanında Kapadokya'nın Kilikya tarafındaki halkına "Beyaz Suriyeliler" (Leukosyroi) ismi verilen Katonia Bölgesi bulunmaktaydı. I. Dareios'un İskit seferi (İ.Ö. 513) öncesinde Kapadokya'da Ariaramnes adlı bir satrap hüküm sürmekteydi. Ariaramnes, I. Dareios'un emri üzerine Karadeniz'i aşmış, Karadeniz'in kuzey kıyılarında keşif yapmıştı⁶⁰.

---

⁵⁶ Susan Wise Bauer, "Antik Dünya Tarihi "ilk kayıtlardan Romanın dağılmasına kadar", Alfa yayınları, İstanbul: 2013, 486-487.

⁵⁷ Briant 2002 P. Briant, *From Cyrus to Alexander: A history of the Persian Empire*, Winona Lake. Sayfa. 172-175, 742.

⁵⁸ Kent 1943 R. G. Kent, "Old Persian Texts", *JNES* 2: 302-303.

⁵⁹ Mehmet Ali Kaya, Anadolu'da Pers Satraplıkları: Kuruluş, Yönetim ve Etnik Yapı, **Cedrus: Akdeniz Uygarlıkları araştırma dergisi**, 2018, cilt 6, 168.

⁶⁰Kaya, 2018, 168.

Tabal Ülkesi'nin önde gelen şehirleri Kapadokya eyaletinde de önde gelen ve tercih edilen şehirlerinden olmuştur. Günümüz Kayseri'si "Mazaka" bu dönemde Kapadokya eyaletinin başkentidir⁶¹. Bu dönemde Warpalawas'ın krali şehri Tyana (Tuwana) bu dönemde de önde gelen şehirlerdendir⁶². Buradan yola çıkarak Kululu'nun (Kaletepe) Persler diğer önemli şehirler gibi tercih edilme ihtimalini gözler önüne sermektedir. Büyük İskender'in başlatmış olduğu doğu seferinde MÖ 333 yılında Kilikya, Suriye ve İç Asya yollarının kavşak noktasında bulunan Ankyra'ya (Ankara) hareket etmiş önce Kapadokya'ya (Yozgat, Kayseri) giriş yapmıştır. Kapadokya Eyaletinde herhangi bir karşı mukavemetle karşılaşmamıştır. Daha sonra Torosları aşır güneye inmiştir⁶³. MÖ 333'te Ekim ayının sonu Kasım ayının başında İssos'ta (Dörtyol-Hatay) Büyük İskender ile Pers Kralı Dareios Akhus III karşı karşıya geldi. Yapılan büyük savaşta Persler büyük bir mağlubiyet aldılar⁶⁴. Büyük İskender ile Persler arasındaki son savaş Gavgamela Savaşı Musul'un doğusunda Van gölünün güneyinde Erbil civarındaki Gavgamela ovasında gerçekleşti. Savaşı Persler kaybetti ve Pers İmparatorluğu ortadan kalktı.

---

⁶¹ Franck L., "Sources Classiques Concernant la Cappadoce", RHA 24: 1966, 27-30; 49-50.

⁶² Franck L., 1966, 33.

⁶³ Suat Yurdkoru, **Büyük İskender'in Anadolu Savaşları**, Ege Turizm Cemiyeti Yayınları: 8, İzmir: 1961, 60.

⁶⁴ Yurdkoru, 1961, 62.

İKİNCİ BÖLÜM

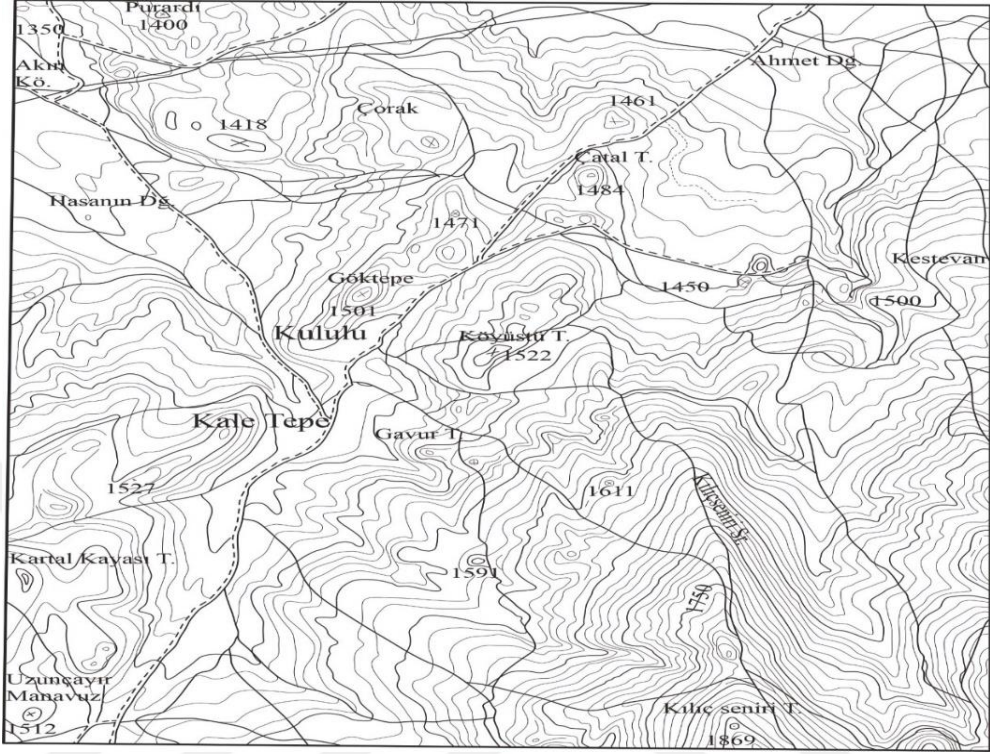
DEMİR ÇAĞI'NDA KULULU VE YAKIN ÇEVRESİ

2.1. KULULU'NUN YERİ VE TOPOGRAFYASI

Kululu Kayseri şehir merkezinin 68 km kuzeydoğusunda Akkışla ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Kızılırmak'ı besleyen derelerin oluşturduğu geniş ve sulak Ulsu Vadisi'nin içerisinde bulunmaktadır. Kululu, bulunduğu mevki itibariyle etrafı dağlarla çevrilidir (Şekil 2.1 ve 2.2).

Şekil 2. 1. Kululu Civarı, (Kayseri Büyükşehir Belediyesi CBS Müdürlüğü, 2023)

Şekil 2. 2. Kululu Civarı (Özgüç 1971, Res. 105)

Kululu'yu çevreleyen dağların (Göktepe 1501 metre, Köyüstütepe 1522 metre) en yüksekini Kaletepe (1527) adı verilen kayalık dağ temsil eder⁶⁵ (Şekil 2.1 ve Şekil 2.2.). Kaletepe (Kululu) olarak adlandırılan bu bölge Kululu'nun bulunduğu mevkidir ve geçmişte bu bölge coğrafi yapı özellikleri bakımından stratejik olarak tahkimat işlevi görmüştür. Doğudan gelebilecek muhtemel askeri akınlara karşı önemli bir noktada konumlanmış olan Kululu, konumu itibariyle yapılan değerlendirmeler ışığında ele geçirilmesi bakımından çok güç bir dağ şehri görünümündeydi⁶⁶.

⁶⁵ Tahsin Özgüç, **Demir Devrinde Kültepe ve Civarı**, TTK Ankara 1971, V. Seri, No : 29, 32.

⁶⁶ Özgüç, 1971, 34.

Şekil 2. 3. Kululu (Kaletepe) (Fehmi Gündüz Arşivi 05.11.2023)

Kululu'daki yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkartılmış olan Luwi hiyeroglifli yazıtlar, stel parçaları ve heykellerin yoğunluğu bu bölgenin geçmişte Tabal Ülkesi'nin önemli şehirlerinden biri olduğunun en önemli göstergesidir⁶⁷.

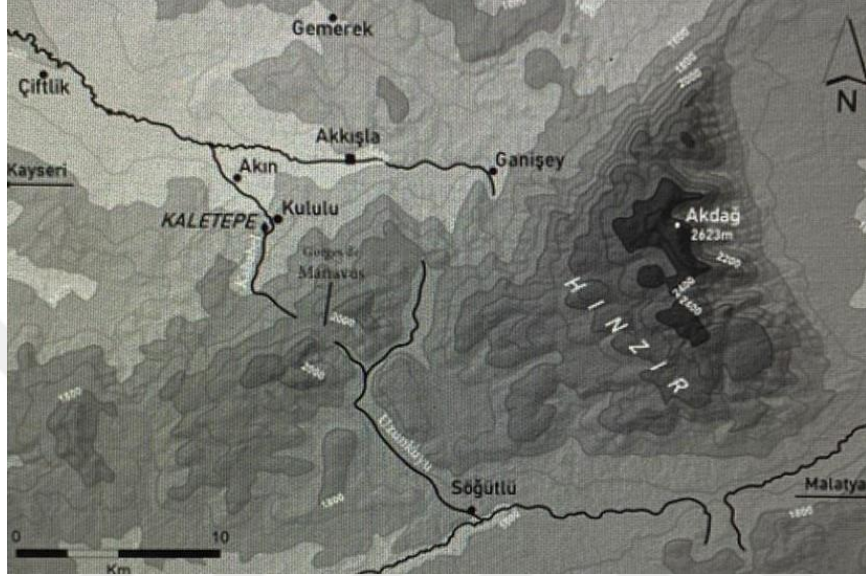
Kululu (Şekil 2.3.), Tabal'ın başkenti miydi, yoksa bu bölgenin en önemli şehirlerinden biri miydi? Yoksa sadece zengin bir taşra tarım merkezi miydi? Kentin antik çağdaki durumu ne olursa olsun, Kululu, bölgenin Demir Çağı için önemli miktarda yazılı ve arkeolojik kanıt sağlayan az sayıdaki yerleşim yerlerinden biridir⁶⁸. Özgüç'ün kazılarında Helenistik ve Roma dönemlerine ilişkin belgelenen tek yapı malzemesini temsil ederken, Demir Çağı'na tarihlenen 5. tabakada kullanımı temellerle sınırlı gibi görünmektedir. Ham tuğla tezgâhı. Kaletepe'yi kuzey, doğu ve batıdan çevreleyen teraslardaki bazı kayalıklarda madencilik faaliyetleri izleri görülmektedir. Zirvede ve kayanın yamaçlarında yeniden kullanılan bloklar arasında gözlenen taş çeşitleri, bu dağlık bölgeyi karakterize eden Kaletepe civarında gözlenen zengin jeolojik çeşitliliği yansıtmaktadır⁶⁹.

⁶⁷ Akçay, 2011, 122.

⁶⁸ Matthieu Demanuelli, Marco Capardoni, Maria Elena Balza et Clelia Mora “**Kululu, un centre urbain majeur du Tabal à l'âge du Fer État et perspectives des recherches**”, Università degli studi di Pavia, 2019, İtalya. S;1

⁶⁹ Demanuelli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 4.

Kululu mevki engebeli bir arazi üzerine konuşlanmıştır. Özellikle doğudan gelebilecek tehditler için Hınzır Dağları (2623 rakımlı Akdağ) doğal bir engel olduğundan savunma özelliği ortaya koyar. Kululu içinden geçen Kababel suyu ise Demir Çağında su ihtiyacının karşılanması açısından önemli bir kaynak olduğu söylenebilir (Şekil 2.4.).

Şekil 2. 4. (Kaletepe ve Çevresi, M. Capardoni 2019 S;3)

Kaletepe civarındaki mevcut tarımsal faaliyet, Kababel Suyu'nun yıkandığı Kaletepe'nin batısında ve güneyindeki tüm yüksek platolar boyunca dağ yamaçlarında yapılan yapay teraslar ve Kababel Suyu'nun birkaç yüz metrelik çöküntüsü üzerinde gelişir⁷⁰. Günümüzde tarımsal faaliyet, tahıl yetiştiriciliğini ve daha az ölçüde ağaç ve bağcılığı içermektedir. Kaletepe ve çevresi günümüzde koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanları otlatmak için de kullanılmaktadır⁷¹.

⁷⁰ Demanueli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 4.

⁷¹ Demanueli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 4.

Şekil 2. 5. Alanın kuzey bölümünün batısından görünüm, M. Capardoni ve M. Demanuelli, 2019, 12)

Tahsin Özgüç'ün planını kuzeyden güneye doğru takip edersek, dört farklı bölge tespit edebiliriz: kuzeyde, kalenin yükselmesinden hemen önce küçük bir düz bölge (A bölgesi), ardından küçük bir tümülüs ile Kaletepe adı verilen boşluk görülmektedir. Güney ucunda (B bölgesi), biraz daha ileride, ortasında ana kaya ve birçok modern taş çit (bölge C) bulunan geniş bir düz alan (Şekil 2.5.) ve son olarak güneye, sitenin en yüksek noktasına giden yumuşak bir eğim (D bölgesi Şekil 2.6.) olarak ifade edebiliriz⁷².

A bölgesine girmeden hemen önce, bir terasta, yerde görülebilen çok sayıda seramik parçasına ek olarak, bazı kaya yapılarının (her biri 10 cm) kazıldığını görüyoruz. Bunların çevredeki dini bir enstalasyonla mı, yakındaki olası anıtsal girişle mi yoksa yöneldikleri dağlarla mı ilgili olduğunu söylemek zor⁷³.

⁷² Demanuelli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 13.

⁷³ Demanuelli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 4.

Şekil 2. 6. (Alanın güney kısmının batısından görünüm, M. Capardoni ve M. Demanuelli, 2019, 12)

B bölgesi diyebileceğimiz bölge, kaleyi ifade eder (“kale, hisar”, Şekil 2.5.); yaklaşık 100 metre uzunluğunda ve 25 metre genişliğinde ana kaya üzerindedir. Kuzey tarafında nispeten yüksek bir uçurum açıkça görülüyor, bu uçurumdan önümüzde gördüğümüz bozulmamış kaya düşmüş olabilir. Özgüç'den alıntı yapmak gerekirse: “Kale, birçok yerde yüzeyin 25 ila 50 santimetre altında görünen ana kaya üzerine inşa edilmiştir. Kululu beylerinin sarayları muhtemelen kalenin üzerine yapılmıştır⁷⁴. Kululu'nun el yazısı hiyeroglif yazısıyla yazılmış ünlü kurşun şeritleri bu A bölgesinin doğu ucunda bulunmuştur (muhtemelen 2 no'lu alan, eskiden Mustafa Yıldız'a aitti. Şekil 2.8.)

⁷⁴ Demanuelli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 14.

Şekil 2. 7. Belirsiz kaya yapısı (sarnıç? ibadet işlevi? M. Capardoni ve M. Demanuelli, 2019, 15)

Kale üzerinde önce Özgüç'ün ekibi tarafından kazılan arkeolojik açmayı, ardından güney uçta, ona göre "kalenin terk edilmesinden sonraki bir zamana, başka bir deyişle Roma'nın başlangıcına tarihlenen, muhtemelen Roma dönemine ait küçük bir tümülüs" gözlemlenebilmektedir. (ikinci yüzyıl). Bir tümülüs için bu konumun seçilmesi, Kululu alanının tüm bölge üzerindeki hâkimiyetini ve iyi görünürlüğü, ayrıca mekânın potansiyel olarak kutsal ve/veya cenaze niteliğini de yansıtmaktadır⁷⁵. Kalenin batı tarafında, tepenin eteğine kadar geniş bir düzlük uzanır. Buradaki eğim, kaya çıkıntılarını göstermiyor, ancak zirveye yakın birkaç yerde yapılar görülüyor. Alanın bu tarafında aşağıda bir mezar steli olan "katalog no;35" bulunmuştur⁷⁶.

Kalenin doğusunda, kayalık çıkıntının batısı ve doğusunda görülebilen modern çevrelemelerle kaplı bir C alanı bulunmaktadır. Yine yerde birçok parça var. Son olarak, bu yapılardan sonra ve yüz metrenin üzerinde son bir bölge görülebilir (bölge D). Kayalık çıkıntı kaybolur ve yerini en yüksek nokta olan (1527 m) yerleşmenin güney ucuna giden hafif bir eğime bırakır. Bu ucu büyük bir kayalık sarp

⁷⁵ Demanuelli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 14.

⁷⁶ Demanuelli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 14.

kapatmaktadır⁷⁷. Belirsiz kaya yapısı (sarnıç veya İbadet işlevi olduğu düşünülen kayalar da mevcuttur (Şekil 2.7.).

Buluntulara baktığımızda; halk arasında 'Kululu kurşun şeritler' olarak bilinen yazılı belgeler, Kululu yakınlarındaki bir arazide tesadüfen bulunmuş ve daha sonra 1967'de Ankara Müzesi'ne intikal ettirilmiştir. Asur'da bulunan benzer belgeler bugüne kadar, Neo-Hitit Devletlerinin salt ekonomik ve idari nitelikteki tek belgelerini temsil etmektedir⁷⁸. İçerik esas olarak şunlarla ilgilidir: Zamanın ekonomisi için temel ürünlerin (arpa ve koyun eti) veya mal listelerinin (evler ve hayvancılık) ve personel listelerinin bireylere veya kurumların temsilcilerine yapılan atflara yer verilmiştir. Bu metinler ayrıca, konuları hakkında farklı hipotezler ileri sürülen belirli sayıda yer adlarından bahsetmektedir⁷⁹.

Diğer önemli buluntu gurubu ise stellerdir. Kululu mevkiindeki taş yazıtların çoğu, bazıları mezar anıtı olarak yorumlanabilecek olan stel kalıntılarıdır. Bu tür belgeler oldukça değerlidir. Bir yanda Kululu'da, Hitit döneminde Anadolu'da hiçbir öncülü olmayan ve bu nedenle Demir Çağı'nın yeniliklerinden birini temsil edecek belirli bir anıt kategorisi, mezar stelleri öne çıkmaktadır. Öte yandan, bu steller, yazarları yalnızca krallar veya yerel şefler değil, aynı zamanda yerel halkın varlıklı katmanlarının temsilcileri olan anıtsal veya hatıra eserlerinin (bazen yazılı ve figüratif) yayılmasına da tanıklık ediyor gibi görünmektedir⁸⁰.

Kululu'nun Tabal "krallığı"ndaki rolü hakkında çok fazla belirsizlik var. Kululu, Tabal'ın başkentine tekabül etmiyorsa, yerleşim yerinin belli bir tarafta güneydeki eşdeğeri olan Tuwana'nın ana şehri olan "Kuzey Tabal" ile özdeşleştirileceği hala yadsınamaz görünmektedir⁸¹. Kululu bölgesinin, III. Salmanasar tarafından Tabalian kralı Tuatti'nin "kraliyet şehri" olarak anılan antik Artulu kenti ile özdeşleştirilmesi gerektiği öne sürülmüştür. Bu tanımlama garanti edilemese de, arkeolojik ve metinsel

⁷⁷ Demanuelli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 15.

⁷⁸ Demanuelli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 26.

⁷⁹ Demanuelli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 26.

⁸⁰ Demanuelli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 22.

⁸¹ Demanuelli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 27-28.

materyallerin gösterdiği gibi, Kululu bölgesinin II. Tuwati ve Wasusarma (MÖ 8. yy) kralları zamanında Tabal krallığının önemli bir merkezi olduğuna şüphe yoktur⁸².

Kululu'da bulunan malzemenin dağınık ve parçalı olmasına rağmen, elde edilebilen ipuçları, özellikle burada ortaya çıkan heykeltıraşlık eserler bu Demir Çağı merkezinde en az bir anıtsal kapının ve dolayısıyla muhtemelen iyi donanımlı ve korunmuş bir kalenin olduğu sonucuna varmamızı sağlamaktadır. Kalenin içinde kesinlikle kamu ve dini yapılar vardı. Ne yazık ki taş üzerine yazılan kaynaklar bu konuda bize çok az faydalı bilgi vermektedir⁸³.Öte yandan, kurşun şeritler üzerine yazılan kısa ekonomik notlardan bazı yararlı ipuçları çıkarılabilir. Taş mezar yazıtları bile bize gelişmiş ve görünüşe göre zengin bir toplumdan bahsetmektedir. Bu değerlendirmeler, kentin Tabal'ın "başkenti" olduğunu henüz doğrulayamamakla birlikte, Kululu'nun en azından bir süre için belirli bir siyasi ve ekonomik öneme sahip bir merkez olduğu sonucuna varmamıza neden olmaktadır. Ancak bugüne kadar, yazılı ve arkeolojik kaynaklara bakıldığında, bölgede karşılaştırılabilir başka bir merkezin olmadığı açıktır⁸⁴.

2.2.KALETEPE/SİTADEL'DE YAPILAN KAZILAR

Kululu bölgesinde yapılan kazılar yoğun olarak şehrin sitadelinde gerçekleşmiştir (Şekil 2.2., 2.3., 2.4.). Tahsin Özgüç'ün bu bölgede yapmış olduğu kazılarda Kaletepe/Sitadel'de güney ve kuzey istikametinde 50 uzunluğunda, kuzeyde 6.50 metre, güneyde 12.50 metre genişliğindeki çukurda 3 medeniyet seviyesi ile 5 yapı katı ortaya çıkarılmıştır. Yapılan kazıların bir kısmında ana kayaya 50 cm derinlikte, diğer kısımda ise 2-2.50 metre derinlikte ulaşılmıştır. Buradaki yapıların temel derinliği üzerine oturtulan ana kayanın doğal şekline uyması gerektiğinden aynı yapıya ait duvarların derinlikler arasında da farklılıklar oluşturmuştur. Bu durum kayalık engebeli arazilere kurulan yapıların genel karakteristik özelliğidir. Çukurun kuzey kısmında ana kaya daha derinde, sathıtan 3.00-3.25 metre aşağıdadır. Orta kısımda ise 50 cm ile 100 cm, güney yarısında 2.50 metre derinlikte görülmektedir. Çukurun güneyinde ise daha çok geç çağa ait yapılara rastlanmıştır. Kazı esnasında 5-10 cm

⁸² Demanueli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 28.

⁸³ Demanueli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 36.

⁸⁴ Demanueli M., Capardoni M., Balza M. E., Mora C., 2019, 36.

derinlikte görülen taşların değerlendirme sonucunda eski çağ yapılarından sökülmiş olduğu fikrine ulaşılmıştır. Kazı ekibi tarafından yapılan planda bu kalıntılara ayrı bir yapı katı numarası verilmemiştir. 1 ve 2. yapı katı Roma, 3 ve 4. yapı katı ise Helenistik Döneme tarihlendirilmiştir. Her iki döneme ait duvarların tamamı taştan inşa edilmiştir. Kerpiç malzemeye rastlanmamıştır. Duvarların iç ve dış yüzeyleri hem Roma Döneminde hem de Helenistik Dönemde taşlarla örülmüş, araları ise moloz taşlar ile doldurulmuştur⁸⁵. Duvarlar birbirine dik açılarla bağlanmıştır. Hem Roma hem de Helenistik binaların istikametinde değişikliğe rastlanmamıştır. Yapılan kazılarda ortaya çıkarılan bu çok odalı binaların taş örgü tekniği ile planları, bölgedeki varlığı ile bilinen Kapadokya Krallığı içerisindeki büyük binalarla plan ve teknik olarak farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bu özellik Kululu Sitadeli'nin Helenistik ve Roma devrinden uzun bir süre önemli bir kale olarak varlığını ortaya koymaktadır. Buradaki kalenin eski adı bilinmemektedir⁸⁶.

Helenistik Dönemin ilk yapı katının hemen altında ana kayanın ise üzerinde 5. yapı katı ulaşılmıştır⁸⁷. Tespit edilen bu 5. yapı katı Kululu'nun en eski medeniyetini yani Geç-Hitit'i (Demir Çağı) temsil etmektedir. Kazılarda tespit edilen kalıntılardan yola çıkarak temellerin taş, duvarların kerpiçten olduğu ve yapı katının yangınla tahrip edildiği tespit edilmiştir. 5. yapı katının zayıf binaları birçok yerde temelleri derin ve güçlü olan Helenistik ve Roma devirlerinde silinip ortadan kalktığı tespit edilmiştir⁸⁸. Bu sebeple küçük ve parça halindeki yapı kalıntılarının planlarını çizmek mümkün olmamıştır. Kululu yöneticisinin sitadelde inşa ettirilmiş olduğu düşünülen saraya ait yapı hakkında kazı ekibince en ufak bir ize rastlanmamıştır. Tahsin Özgüç, saray yöneticisinin Geç-Hitit Döneminde yapmış ve kullanmış olduğu sitadeldeki sarayın Helenistik ve Roma Dönemlerinde tahrip edilmiş olduğunu düşünmektedir. O,

---

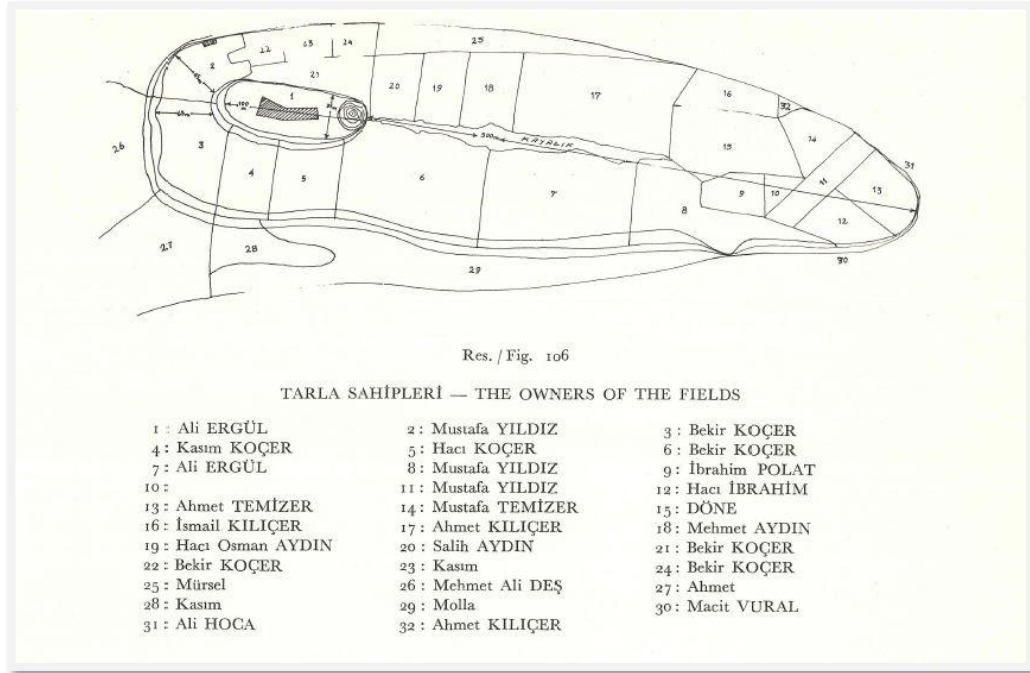
⁸⁵ Özgüç, (Lev IX, 1-2), 1971.

⁸⁶ Özgüç, 1971, 37.

⁸⁷ Özgüç, (Lev. XXIX, 3 ve IX, 1 en altta, sağdaki parça), 1971.

⁸⁸ Özgüç, (Lev IX, 1-2), 1971.

bununla birlikte sarayın veya resmi binaların farklı bir yere de inşa edilebileceği ihtimalini de ifade etmiştir⁸⁹.

Şekil 2. 8. Krokı-Kululu'nun Yeri ve Topoğrafyası (Özgüç 1971, Res. 106)

⁸⁹ Özgüç, 1971, 37-38.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAZILARDA ORTAYA ÇIKAN BULUNTULAR

3.1. HEYKELLER VE KABARTMA PARÇALARI

Tahsin Özgüç tarafından Kululu'da yapılan kazılarda ve köylülerden temin edilenlerle birlikte birçok heykel ve kabartma parçası envantere dâhil edilmiştir. Bu envantere dâhil edilen heykeller ve kabartma parçalarının 17'si 1971'de Tahsin Özgüç tarafından Demir Devrinde Kültepe ve Civarı adlı eserinde "Heykeller ve Kabartma Parçaları" başlığı altında yayınlanmıştır. Diğerleri ise 1975 yılında yayınlanan Kululu Hakkında Yeni Gözlemler adlı eserde yayınlanmıştır. Kültepe kazı heyeti tarafından Temmuz 1975'te Kululu'ya bir araştırma gezisi yapılmıştır. Bu gezi esnasında köylülerin kazı heyetine vermiş olduğu heykel, yazıt parçaları ve kabartmalar, heykel ve kabartma parçaları başlığının konuları arasındadır. İkinci kitapta yayınlanmış olan eserlerin çoğunluğu köylülerden temin edilmiştir. Kululu'dan çıkan birçok insan ve tanrı heykelleri ve sfenkslerin Tahsin Özgüç tarafından 1967 yılında yapılan kazıların öncesinde bu eserlerin, çevrede yaşayan köylüler tarafından alınarak evlerinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunların bazıları da çevrede yaşayan halk tarafından tarlalar arasında sınır duvarları içerisinde çevreden toparlanmış taş yığınları arasında bulunmuştur. Burada tespit edilen birçok anıt veya anıta ait parçaları çoğunluğunu heykel, stel ve sfenksler oluşturmaktadır. Bununla birlikte Akkışla ilçesinin hemen yanı başında bulunan Sarioğlan ilçesi Palas Mahallesi sınırları içerisinde 11.02.2022 tarihinde bulunup yine aynı tarihte müzeye taşınarak envantere dâhil edilen ortostat parçası Kululu'ya olan yakınlığı itibariyle dikkatleri üzerine çekmektedir⁹⁰.

---

⁹⁰ Fehmi Gündüz, Köşeyi Dönen Adam, *Şehir Kültür Sanat Dergisi*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri: sayı: 46, 2022, 21.

3.1.1. ANITSAL HEYKEL

Tahsin Özgüç tarafından yapılan kazılarda ortaya çıkarılan eserlerin en önemlisi başı bulunamayan anıtsal büyük heykel olmuştur (Şekil 3.1., 3.2.). 3 metre yüksekliğindeki heykel ayakları üzerinde durmaktadır. Başı gövdesinden ayrılmıştır. Eserin gövdesi dikdörtgen bir andezit bloktan işlenmiştir. Bu anıtsal heykel 3 parça halinde ele geçmiştir. Göğsü üzerindeki kavuşturulmuş kolların alt kısmı ile el ve ayaklar tahrip gördüğü tespit edilmiştir. Heykelin en iyi korunmuş kısmı ise arka kısmıdır. Heykel dikkatlice incelendiğinde ayak bileklerine kadar inen kolları kısa bir chiton giydirildiği gözlemlenmektedir. Bu kıyafetin üzerinde daha kısa ağır bir dış manto ile sarılmıştır. Bu sebeple chitonun sadece kollar ile aşağı kısmı görülebilmektedir. Elbisenin kısa kolu paralel beş dar hat ile süslenmiştir. Bu hatlar chitonun yakasından omuz dikişi boyunca kısa kolun ucuna kadar devam eder. Kısa kolun aşağı kısmı ise yatay iki paralel şerit ile çevrilmiştir. Elbisenin kısa kollarının altında, yukarı kolun üst kısmında uçları karşı karşıya gelen aslan başları ile sonuçlanan iki kalın bilezik bulunmaktadır⁹¹. Sağ omzun üstünden aşağıya sarkan manto kolları örtmemekle birlikte uzunluğunun 4'te 3'ü oranında aşağıya iner. Sol kolun alt kısmından geçen manto bel kısmında mantonun sağ katı altında bağlanmak üzere göğüs kısmı çapraz olarak kesmektedir. Sağ kenarı ise uzun bir püskül ile sonuçlanan bir örgü şerit ile süslenmiştir⁹². Örgü şeridin kenarı ise saçaklıdır. Heykelin ayağında yatay şeritlerle belirtilen sandallar bulunmaktadır. Ayak detaylarının büyük bir bölümü tahrip edilmiştir. Chiton ve manto altındaki gövde yüksek bir işçilikle elbisenin özellikle kalça ve ayak kısmına kadar sımsıkı sardığı görülmektedir. Mantonun katları zikzak desenlerle ifade edilmiştir. Alt kısımda bulunan chiton daha ince katların aksine, ağır katlar dış kısımdaki mantoya bir gerçeklilik vermektedir⁹³. Manto üzerindeki saçaklı örgü şerit ile bilezikler heykelin zenginliğini öne çıkarmıştır. Kululu heykeli zikzak

---

⁹¹ Özgüç, (levha XXXVI a), 1971

⁹² Özgüç, (levha 1 a XXXVI, 1 a, XXXVIII, 1 a - 1 b), 1971.

⁹³ Özgüç (levha XXXVI 1 a), 1971

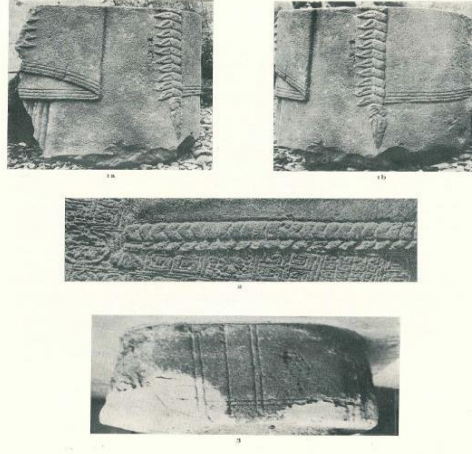
desenli elbisesi bakımından Malatya Darende'de bulunan palanga heykelinin bir eşidir⁹⁴.

Lev. - Pl. XXXVI

Şekil 3. 1. Anıtsal Heykel (Özgüç 1971, Levha XXXVI)

Lev. - Pl. XXXVIII

Şekil 3. 2. Anıtsal Heykel (Özgüç 1971, Levha XXXVIII)

94 Kululu Heykeli 3 metre, Palanga Heykeli 1.30 metredir. Palanga heykelinin üzerinde hiyeroglif bir kitabe bulunmaktadır. İşaretler çizilerek yapılmıştır. İki eser dikkatlice incelenip karşılaştırıldığında Kululu heykelinin birinci sınıf bir işçilik ürünü olduğu, Palanga heykelinin ise daha düşük bir işçiliğin sonucunda yapıldığı net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bunlara ek olarak her iki heykelinde başlarının olmaması tarihlendirme yapılmasını güçleştirmektedir. Özgüç, 1971, 49.

Tahsin Özgüç Kululu'da bulunmuş olan heykel parçaları için MÖ. 700'lü yıllara II. Sargon'un Tabal bölgesine yapmış olduğu seferden (MÖ. 715) sonrasına, Sanherib'in (MÖ 704-681) ilk yıllarına ait olabileceğini ifade etmiştir⁹⁵. Özgüç, MÖ. 550 yıllarında Kululu'da böyle bir heykel yaptıracak kudrette bir kralın hüküm süreceğine inanmadığını ifade etmiştir. O bunlara ek olarak yüksek işçilikli anıtsal heykelini tarihlendirme bakımından bölgeye yakın yerleşimlerden ortaya çıkan "Aslantepe Heykeli, Kargamış Kabartması, Bor Steli ve İspekçür Kabartması" gibi eserlerle aynı veya yakın zamanlarda yapılmış olabileceğini ifade etmektedir⁹⁶. Özgüç özellikle Kululu anıtsal heykeli üzerindeki zikzak katlı formu sebebiyle bu elbise tipinin doğu Yunan sanatının pergelle işlenen motifli heykellerinden ziyade (bu heykel tipinin Malatya'daki Aslantepe'ye kadar uzandığı bilinmektedir) Kululu anıtsal heykelinin Anadolu'lu olması ihtimalini vurgulamaktadır. Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 5517 envanter numaralı eserdir. (Katalog No:11)

3.1.2. TANRI HEYKELİ BAŞI I

Kululu'da köylülerden temin edilmiştir (Şekil 3.3.-2). Bazalttan, 19 cm yüksekliğinde, 21.5 cm genişliğindedir⁹⁷. Heykelin alnının hemen üzerinde çizgilerle belirlenmiş saçlarının oldukça küçük bir kısmı korunmuştur. Balıksırtı tarzındaki kemerli kaşlar burnun hemen üzerinde birleşmiştir. Göz kapakları bariz üst göz kapağı ise üçgen formundadır. Heykelin burnu tahrip görmüştür. Ağız küçük ve dudaklar kapalıdır. Dudakların hemen üzerinde Asurlu eserlerde olduğu gibi bıyıklar dikey (toplamda 21 adet) çizgilerle gösterilmiştir. Alt dudak ve sakal arasında dört dikey çizgi göze çarpmaktadır. Sol taraftaki boynuzun ucu korunmuştur. Tahsin Özgüç bu heykel başını bir tanrıya ait olduğunu ifade etmektedir. Sakal uçları Asur formunda üç sıra halinde

---

⁹⁵ Özgüç, 1971, 49.

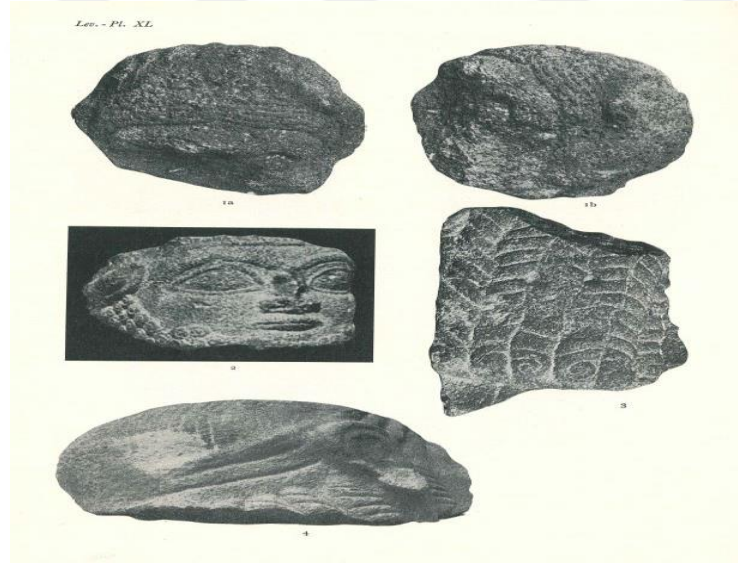
⁹⁶ Özgüç, 1971, 49.

⁹⁷ Özgüç, (Lev. XL, 2), 1971

birer helezon şeklinde kıvrılmaktadır. Baş hatları keskin sivri hatlara sahiptir. Özgüç bu heykeli MÖ. 8. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirmektedir⁹⁸.

3.1.3. TANRI HEYKELİ BAŞI II

Kululu'dan çıkan 2. Tanrı Heykeli Başı'nın yüksekliği 27 cm, genişliği 25 cm ölçülerindedir (Şekil 3.3. 1a-1b). Heykelin yüz kısmı ve başın arka tarafı tahrip edilmiştir⁹⁹. Heykelin alın kısmındaki 6 paralel hattan oluşan bant ile heykelin bir gözü kısmen korunmuştur¹⁰⁰. Kulağın hemen üstünden baş kısmın ortasına kadar uzayan boynuzun korunabilmiş olması bu heykel başının bir Tanrı başı olduğunu göstermektedir. Alın kısmındaki bandın ortası ile boynuzlar arasında altı yapraklı bir rozet göze çarpmaktadır. Buradaki heykelde diğer Kululu'daki heykeller gibi geriye taranmış saçlar enine çizgilerle bezeli durumdadır. Özgüç, bu heykel başının tahrip edilmiş olmakla birlikte üzerindeki motiflerden yola çıkarak yukarıdaki ilk Tanrı heykeli başıyla aynı dönem olduğunu ifade etmektedir.¹⁰¹ Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 5523 envanter numaralı eserdir. (Katalog No:12)

Şekil 3. 3. Tanrı Heykeli Başı (Özgüç 1971, Levha XL)

98 Özgüç, 1971, 49.

99 Özgüç, 1971, (Lev. XL, 1 a-b; res. 145 a-b).

100 Özgüç, 1971, 49.

101 Özgüç, 1971, 49.

3.1.4. HEYKEL BAŞI

Kayseri müzesi tarafından bir köylüden satın alınmış olan eser 60 cm uzunluğunda, 33 cm genişliğinde andezitten üretilmiştir¹⁰². Eserin sağ kulağı ile ense kısmın küçük bir kısmı korunmuştur(Şekil 3.3. 4). Alın üzerinde üç kabartma şerit kulağın altından başın arka kısmına kadar devam etmektedir. Kulak iri olarak iç ve dış kısmı gösterilmiştir. Ensenin hemen üzerinden aşağı doğru inen saç lülesinin sadece beşinin uçları korunmuştur. Alnın üstünden gelip, kulak önünden aşağı inen saç lülesi daha incedir. Özgüç, Sakçagöz kabartmaları ile burada ifade edilen heykel başının benzerliğinden yola çıkarak ense üstünde bir saç topuzu meydana getirmiş olduğunu ifade eder¹⁰³.

3.1.5. BİR HEYKELİN SAKAL PARÇASI

Andezit malzemeden meydana gelen parçanın yüksekliği 20 cm, genişliği 13.2 cm'dir (Şekil 3.3. 3). Yukarıdan aşağıya dik olarak inen üç çift saç lülesinden oluşmaktadır. Saç lülesinin alt uçlarında birer helezon vardır. Lülelerin yüzeyden itibaren kabartma yüksekliği 3 cm'dir. Bu üç çift lüleden en sağdaki, diğer iki çift lüleye göre daha ince ve daha küçüktür. Ölçü bakımından küçük bir heykele ait olabileceği üzerinde durulmuştur¹⁰⁴.

3.1.6. HEYKEL PARÇALARI

3.1.6.1. HEYKEL BAŞI PARÇASI

Bir köylüden temin edilmiş olan eser bazalt malzemeden oluşmaktadır (Şekil 3.4.). Eserin dalgalı saçlarından sadece bir kısmı korunabilmiştir. Saçtaki detaylardan yola çıkarak Kululu'da ele geçen benzerlerinden en çok dalgalı olanıdır. Özgüç, Demir Çağı'nın bu geç döneminde Kululu sanatkarlarının bir yandan Malatya-Gürün¹⁰⁵ diğer

---

¹⁰² Özgüç, 1971, (Lev. XL, 4)

¹⁰³ Özgüç, 1971, 52.

¹⁰⁴ Özgüç, (Lev XL, 3) 1971, 56.

¹⁰⁵ Özgüç, 1975, 5.

yandan ise Gaziantep-Sakçagözü¹⁰⁶ ve Kahramanmaraş-Elbistan üzerinden gelen tesirlerin etkisi altında kaldığını ifade etmektedir¹⁰⁷. Özgüç yine bu heykel başı parçası için 1971’de yayınlanan ve günümüzde Kayseri Cumhuriyet Meydanı’nda Kayseri Kalesi içerisinde bulunan Kayseri Müzesi’nde “Tabal Seksionu’nda sergilenen başı bulunamayan büyük heykele ait olabileceği üzerinde durmuştur¹⁰⁸. O bu heykel başı parçası için bu bilgilere ek olarak bu eserin başı olamayan büyük heykel parçası kadar ikinci bir heykele ait olabileceğini ifade etmiştir. Gerekçe olarak ise Kululu’dan çıkan ve heykeltıraşlık bakımından zengin iki heykel başına örnek göstermiştir.

Şekil 3. 4. Heykel Başı Parçası (Özgüç 1975, Levha V,1)

3.1.6.2. HEYKEL BAŞI PARÇASI

Müze kayıtlarında 75/884 envanter numaralı eserdir. Katalog numarası 34’tür. Helezon biçimli omza sarkan saçların uzunluğu 17.5 cm, genişliği ise 10.5 cm’dir (Şekil 3.5.). Buradan yola çıkarak heykel başının büyükçe olması gerekir. Burada ele geçen eser 1971’de yayınlananların bir benzeridir¹⁰⁹. Burada ele geçen buluntu Kululu sanatkarlarının “Zincirli, Sakçagözü, Maraş, Aslantepe” üzerinden Kululu’ya gelen dış

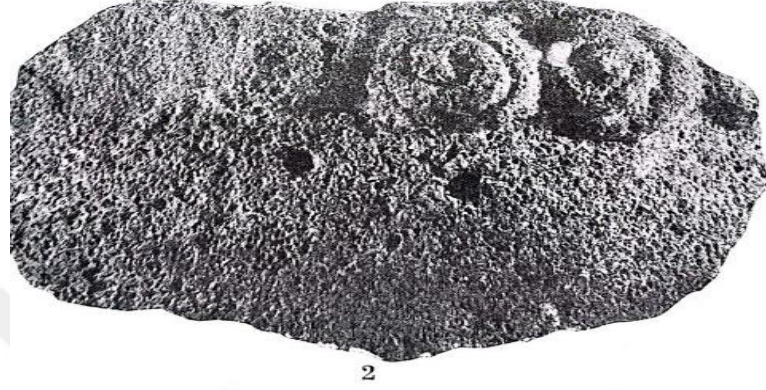
106 Özgüç, 1975, 5.

107 Özgüç, 1975, 5.

108 Özgüç, (Lev. V, 1)1975, 5.

109 Özgüç, 1975, 17.

etkilere devamlı açık kaldıklarını belgelendiren malzemenin sayısını arttırması bakımından önem taşımaktadır. Özgüç, bu buluntulardan yola çıkarak Kululu'daki yerli sanatçılarla birlikte yabancı sanatçıların birlikte çalışmış olabileceğini ifade etmektedir¹¹⁰.

Şekil 3. 5. Heykel Başı Parçası (Özgüç 1975, Levha XVIII-2)

3.1.6.3. HEYKEL BAŞI PARÇASI

Bir köylüden temin edilmiş olan eser bazalt malzemedendir (Şekil 3.6.). Eserin uzunluğu 6.5 cm, genişliği ise 6.5 cm'dir. Hacim olarak çok küçük olan parçanın derin oyuklar halindeki betimlenen saçlar hafif kavisli bir biçimde gösterilmiştir¹¹¹. Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 75/883 envanter numaralı eserdir. (Katalog No:33).

¹¹⁰ Özgüç, (Lev. XVIII, 2), 1975, 17.

¹¹¹ Özgüç, (Lev. XIX, 1), 1975.

1

Şekil 3. 6. Heykel Başı Parçası (Özgüç 1975, Levha XIX)

3.1.6.4.HEYKEL PARÇASI

Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 76/251 envanter numaralı eserdir. Katalog numarası 38'dir. Envanter kayıtlarında ölçü verilmemiştir. İkramiye yoluyla 1976 yılında envantere dâhil edilmiştir. Malzemesi bazalttır. Eserin üç tarafı kırıktır ve ön yüzünde çift hatlı yivlerle ters "U" biçimle yivler mevcuttur. Kayseri Müzesi deposunda muhafaza edilmektedir.

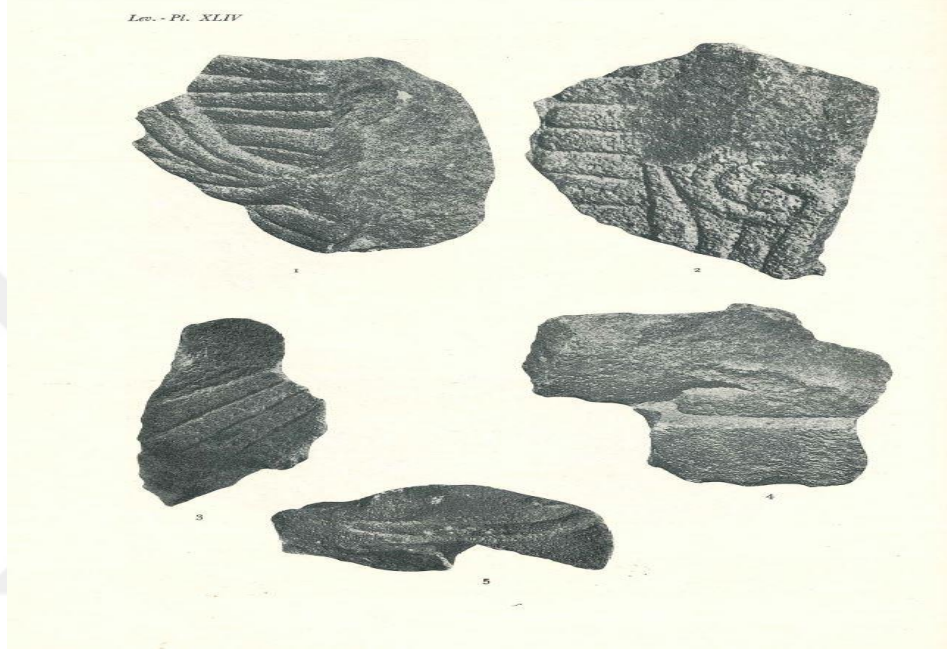
3.1.6.5.HEYKEL PARÇASI

Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 90/3032 envanter numaralı eserdir. Katalog numarası 40'tır. Envanter kayıtlarında ölçü verilmemiştir. Şahin Aydın isimli vatandaşın 1990 yılında satın alınarak envantere dâhil edilmiştir. Yüksekliği 23 cm, genişliği 37 cm'dir. Heykel veya sfenks başının yüz kısmından bir parçadır. Göz hizasından üstü ve çene kısmı noksandır. Gözler oyularak işlenmiştir ve alt kısmı noksandır. Gözler oyularak işlenmiştir ve alt kısmı belirgindir. Burun kırık, dudaklar kapalı, dolgun yanaklıdır. Arka kısımda kulak hizasından kırılmıştır. Malzemesi bazalttır. Kayseri Müzesi deposunda muhafaza edilmektedir.

3.1.7. ASLAN HEYKELİ'NİN SAĞ KISMI

Andezit malzemeden meydana gelen parçanın uzunluğu 22.3 cm, genişliği ise 8 cm'dir (Şekil 3.7.). Tahsin Özgüç¹¹², bu parçanın bir heykel kaidesinin iki yanındaki küçük aslan heykellerinden biri olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur¹¹³. Bu heykelciğin kuyruğunun bir kısmı korunmuştur¹¹⁴.

Şekil 3. 7. Aslan Heykeli'nin Sağ Kısmı (Özgüç 1971, Levha XLIV)

3.1.8. ASLAN HEYKELİ'NİN ARKA KISMI

Andezit malzemeden meydana gelen parçanın uzunluğu 23 cm, genişliği 18.5 cm'dir. İyi bir şekilde işlenmiş ve kaidesi üzerinde yatan küçük bir aslan heykelinin arka kısmıdır¹¹⁵. Aslanın arka bacağına helezonu oldukça belirgindir. Özgüç, buradaki

---

¹¹² Özgüç, 1971, 56.

¹¹³ Özgüç, 1971, 55.

¹¹⁴ Özgüç, 1971, (Lev. XLIV)

¹¹⁵ Özgüç 1971, (Lev. XLIV)

parçanın yukarıdaki Aslan heykel parçası gibi bir heykel kaidesine ait küçük aslanlardan biri olma ihtimalini vurgulamıştır¹¹⁶.

3.1.9. ASLAN BAŞI

Eser kireçtaşı malzemedden, genişliği 58 cm, uzunluğu ise 60 cm'dir. Krokide 13. Numaralı tarlanın sahibi Ahmet TEMİZER'in oğlu evine taş götürmek amacıyla kendi tarlalarının vadiye inen kısmının bazı terlerinde 1 m, bazı yerlerinde 50 cm derinliğe inecek şekilde kazılar yapmıştır. Bu kazılar esnasında çıkardığı duvar taşları arasında bu aslan başını bulmuştur (Şekil 3.8., 3.9., 3.10., 3.11.). Başın yeleden sonraki arka kısmı kırılmıştır. Yüzün sağ kısmı korunmuş, sol kısmı ise ağzın gittiği yerden kırılmıştır. Sağ kulak çok fazla tahrip olmuştur. Sol kulak arkaya doğru daralarak uzanmakta, şişkince kalp biçiminde stilize edilmiştir. Göz çukurlarını dolduran ve ayrı bir malzemedden yapıldığı düşünülen eserin gözleri kaybolmuştur. Eserin kaşları yoktur. Burnun altında ve iki yanındaki kırışıklıklar birbirine paralel beş yapraklı palmet biçimindedir. Bu beş yapraklı palmet gözlerin altına ve yanağa doğru uzanmaktadır. Burun üzerinde iç içe girmiş olan kırışıklıklarda üç tanesi gözaltında ince palmet yaprağı şeklinde devam ederek aşağıya doğru dönmektedir. Yanak kemikleri belirgin değildir. Eserin ağzı küçük ve çok az bir şekilde açık, dili ise dışarıya sarkık bir şekilde betimlenmiştir. Özgüç¹¹⁷, Malatya aslanı ağzı ile Kululu aslanının ağzını karşılaştırmıştır. Malatya aslanının ağız şekli ve köpek dişleri, Kululu aslanınıninkine benzemektedir. Ölçülerine göre ise Kululu aslan başı, Sakçagözü ve Aslantepeler¹¹⁸ aslanlarından daha büyük olup Havuzköy aslanının başı ile benzer büyüklüktedir. Böylece Kululu aslan başı¹¹⁹ ile Havuzköy¹²⁰ aslan başı karşılaştırması sonucunda Kululu aslanının tahmini büyüklüğü de ortaya çıkmaktadır. Kululu aslanının üçgen ve alev motifli yelederi uçları kıvrılmıştır. Ancak bu iri ve stilize yelederden ancak iki sıra korunabilmiştir. Küçük yelederi yelederi hattından alna ve yanaklara doğru, diğerlerine nazaran daha seyrek olarak sarmaktadır. Özgüç, aslanın

---

¹¹⁶ Özgüç, 1971, 55.

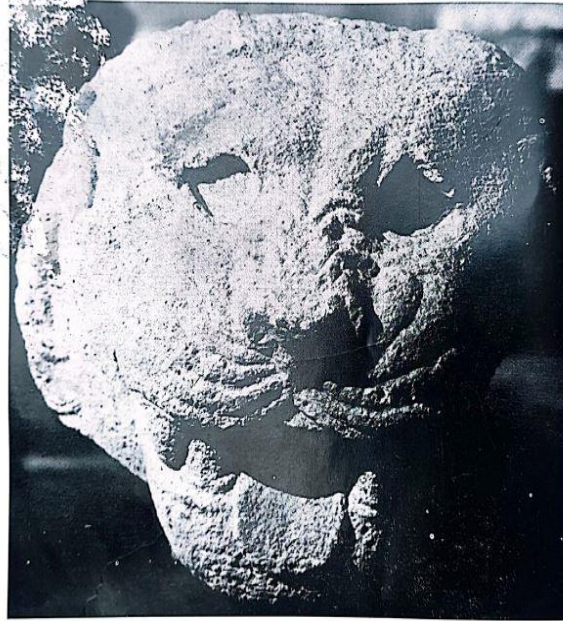
¹¹⁷ Özgüç, 1975, 6-9.

¹¹⁸ Özgüç, 1975, 6-9.

¹¹⁹ Özgüç, (Lev. VI-VII, VIII-IX), 1975.

¹²⁰ Özgüç, 1975, 6-9.

Asur tesirinde ve oldukça itinalı olarak işlenmiş silitize yelelerinin üst üste yapılmadığını ifade etmiştir¹²¹. O, bu özelliklerden yola çıkarak Kululu heykeli elbisesindeki örme şeridin kenarındaki saçaklara benzediğini ifade etmiştir. Aslanın yüzü öfkeli bir ifade ile betimlenmiştir. Aslanın dışarıya sarkmış olan dili ağız şekli ve kalın iri dişleri onun Hitit özelliği korumuş olmasıyla birlikte diğer bütün özellikleri ile onun Asur tesirindeki Geç Hitit sanatının en geç üslubuna MÖ. 8. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmiş olduğunu göstermektedir¹²². Özgüç, bu aslan başı hakkında Sakçagözü'nde olduğu gibi şehrin veya sarayın giriş kısmını süsleyen çift aslan heykellerinden birinin başı olması ihtimali üzerinde durmaktadır. Eserin burun ucundan alt çenenin altına kadar 35 cm, ağız açıklığı 7 cm'dir. Eserin kulağı 16x13 cm olarak ölçülmüştür. Aslan başı heykelinin dil uzunluğu 15 cm, eni ise 11 cm'dir. Eserin göz çukur derinliği 2.5 cm, üst çene uzunluğu ise 35 cm olarak ölçülmüştür. Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 74/502 envanter numaralı eserdir. (Katalog No:23).

1

Şekil 3. 8. Aslan Başı (Özgüç 1975, Levha VI)

121 Özgüç, 1975, 7.

122 Özgüç, 1975, 7.

Şekil 3. 9. Aslan Başı (Özgüç 1975, Levha VII)

1

Şekil 3. 10. Aslan Başı (Özgüç 1975, Levha VIII)

Şekil 3. 11. Aslan Başı (Özgüç 1975, Levha IX)

3.1.10. ASLAN VE KARTALPENÇELERİ

3.1.10.1.ASLAN PENÇESİ

Bir köylüden temin edilmiş olan eser bazalt malzemeden oluşmaktadır. Yüksekliği 21.5 cm olan eserin genişliği 16 cm'dir. Özgüç bu eseri aslanlı kaideye ait bir parça olduğunu vurgulamaktadır¹²³. Tırnakları geniş aralıklı ve çok aşınmıştır. Tırnaklar keskin veya köşeli değil yumuşak bir şekilde ve öne doğru kıvrılmıştır.

3.1.10.2.ASLAN PENÇESİ

Bir köylüden temin edilmiş olan eser bazalt malzemeden oluşmaktadır. Eserin uzunluğu 25 cm, genişliği ise 16 cm ve yüksekliği 18 cm'dir. Eserin sadece dört parmağı korunmuştur. Parmak eklemleri pençeye oranla oldukça ince bir şeritle gösterilmiştir. Eserin tırnak uçları kırıktır. Parmak araları ise derin oyuk halindedir. Pençenin birinci parmağı yan kısma doğru belirgin bir biçimde çengel halinde kıvrılmıştır. Burada ele geçen aslan pençesi Aslantepeler aslanlarının pençeleri

---

¹²³Tahsin Özgüç, **Kululu Hakkında Yeni Gözlemler**, Ankara Üniversitesi, Dil ve Coğrafya Fakültesi Eski Önasya-Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Dergisi, Anadolu (Anatolia) Dergisi 1973, XVII. Seri, 1975, No : 29, 4.

büyüklüğündedir. Bununla birlikte bu pençe Geç Hitit çağı kapı aslanlarının alışlagelmiş pençe biçimine göre yapılmıştır¹²⁴.

3.1.10.3. KARTAL PENÇESİ

Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 6367 envanter numaralı eserdir. Katalog numarası 18'dir. Envanter kayıtlarında uzunluğu 19 cm, eni ise 9,4 cm olarak verilmiştir. Sedat Alp ve ekibinin 1970 yılında yaptığı kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Eserin bilek kısmında hayvan başlı bilezik bulunmaktadır. Parmakları kırıktır. Kayseri Müzesi deposunda muhafaza edilmektedir.

3.1.11. ASLAN YELESİ PARÇALARI

3.1.11.1. ASLAN YELESİ PARÇASI

Andezit malzemeden meydana gelen parçanın yüksekliği 16.5 cm, genişliği 15 cm'dir (Şekil 3.12.). Aslan yelesinin tüylerinden sadece bir kısmı korunabilmiştir¹²⁵. Muhtemelen bir sfenks veya aslan heykeline aittir¹²⁶.

Şekil 3. 12. Aslan Yelesi Parçası (Özgüç 1971, Levha XLIV-1)

¹²⁴Özgüç, 1975, 17.

¹²⁵ Özgüç, 1971,(Lev. XLIV, 1)

¹²⁶ Özgüç, 1971, 56.

3.1.11.2.ASLAN YELESİ PARÇASI

Bir köylüden temin edilmiş olan eser bazalt malzemeden oluşmaktadır (Şekil 3.13.). Yelenin tüyleri birbirinden derin oyuklar ile ayrılmıştır. Uzunluğu 5 cm, genişliği ise 5,5 cm'dir¹²⁷.

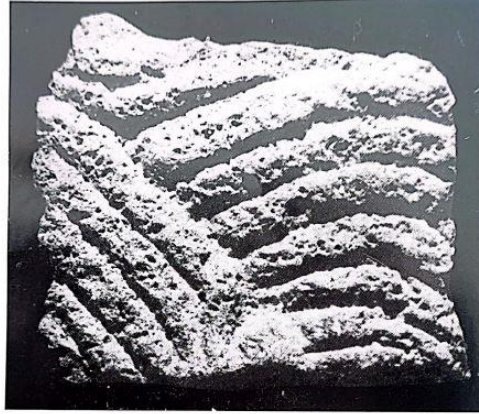

4

Şekil 3. 13. Aslan Yelesi Parçası (Özgüç 1975, Levha II-3)

3.1.11.3. ASLAN YELESİ PARÇASI

Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 75/810 numaralı eserdir. Katalog numarası 29'dur. Özgüç, bu parçanın (Şekil 3.14.) bir aslan veya sfenkse ait olabileceği üzerinde durmuştur¹²⁸. Envanter kayıtlarında uzunluğu 7,5 cm, genişliği ise 6,8 cm olarak verilmiştir.

Şekil 3. 14. Aslan Yelesi Parçası (Özgüç 1975 Lev.XVIII, 1)

---

¹²⁷ Özgüç, 1975 (Lev. II, 3)

¹²⁸ Özgüç 1975 (Lev.XVIII, 1)

3.1.12. SFENKS PARÇALARI

3.1.12.1.SFENKS BAŞI

Özgüç, bir köylü tarafından uzunca bir müddet evinde muhafaza ettiğini söylediği ve kazılar esnasında bu sfenks başını köylüden alıp, Kayseri müze envanterine kazandırdığını ifade etmektedir¹²⁹. Eserin yüksekliği 72.5 cm, genişliği ise 59.5 cm'dir¹³⁰. Heykel kireçtaşı malzemeden müteşekkildir (Şekil 3.15.). Alın üstünde iki kulağı arasında yan yana dizilmiş dikdörtgen biçimindeki kabartılardan oluşan bir bant vardır. Bunun üzerinde ise kulakları üstten gelen iki kalın şerit alnın tam ortasından itibaren yan yana ve birbirine paralel şekilde başın en tepesine kadar yükselmektedir. Bu şeritlerin bu kısımdan biri sağa diğeryse sola doğru birbirinden uzaklaşarak ense kısmına inmekte ve başın arka kısmında bir üçgen meydana getirmektedir. Bu iki şeridin diğer iki ucu ise kulakların arkasından aşağı inmekte ve boynun hemen üstünde uçları bükülmüş vaziyette saç lülelerini oluşturmaktadır. Bu iki saç lülesi arasında ve boynun hemen üstündeki iki kabartma şeridin arasını dolduran yuvarlak biçimli kabartılar ise kolyeyi temsil etmektedir. Ön kısımda saçlar yatay çizgiler biçiminde tepe kısma doğru taranmış bir vaziyette gösterilmektedir. Yan kısımda lülelerin üstünde gelen kısımlardaki saçlar küçük ve dikey çizgilerle gösterilmiştir. Başın arka kısmına gelen üçgenin iç kısmı iç içe betimlenen açılarla doldurulmuştur. Heykelin kulakları abartılı bir şekilde (18.5 cm) olarak betimlenmiştir. Alın kaşlar ve burun ile yanaklar kısmen tahrip görmüştür. Ayrı maddeden yapıldığı düşünülen göz bebeklerinin boş kaldığı tespit edilmiştir. Heykelin ağız kısmı küçük dudaklar kapalı olmakla birlikte yanaklar ve çene dolgun ve etli betimlenmiş, bu betimleme heykele sempatik bir görüntü kazandırmıştır. Bu ifade bakımından (Zencirli ve Sakçagözü)¹³¹ sfenksleri ile benzerlik göstermektedir. “Zencirli ve Sakçagözü” heykellerinde bulunan dalgalı saçlar ve saç lüleleri Kululu sfenksinde yoktur. Özgüç bu özellikten yola çıkarak Kululu sfenksinin mahalli özelliğine vurgu yapmıştır. O bu eseri MÖ. 8.

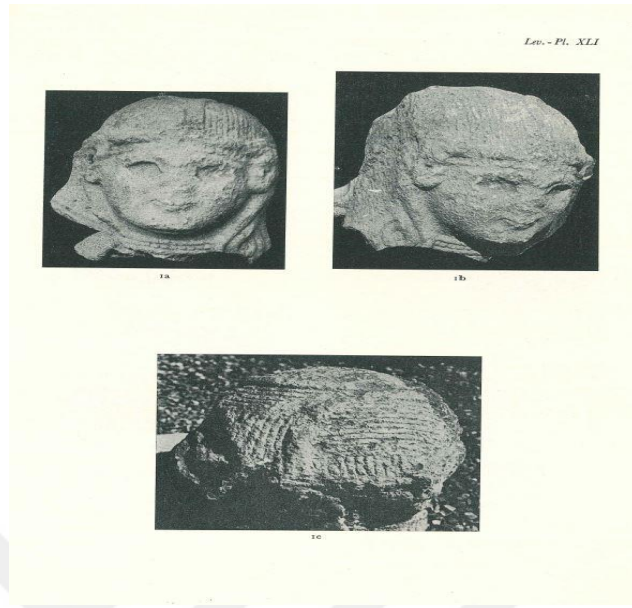
129 Özgüç, 1971, 50.

130 Özgüç 1971, (Lev. XLI, 1 a,b,c; B,1;RESİM 146).

131 Özgüç, 1971, 50.

yüzyılın ilk yarısına konumlandırmıştır¹³². Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 5506 envanter numaralı eserdir. (Katalog No:7)

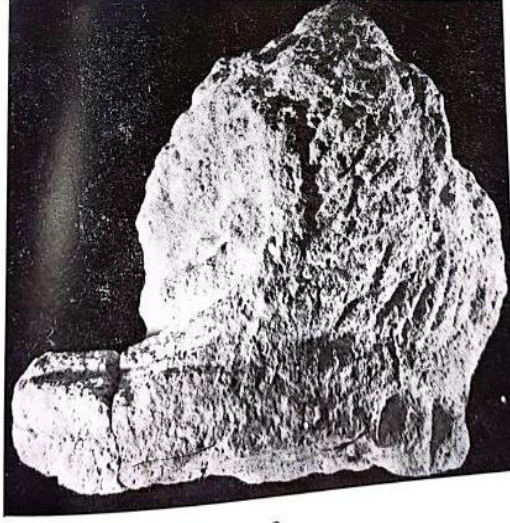
Şekil 3. 15. Sfenks Başı (Özgüç 1971, Levha XLI)

3.1.12.2.SFENKS BAŞI

Bir köylüden temin edilmiş olan eser tuf malzemeden oluşmaktadır. Eserin genişliği 35 cm ve yüksekliği 30 cm'dir. Baş ve yüzün sağ kısmı tahrip olmuş durumdadır. Sfenksin alnı üzerinde bir sıra kabartma saç şeridi göze çarpar (Şekil 3.16.). Sfenksin başındaki saçlar Kululu sfensklerinde olduğu gibi (diyagonal) işlenmiştir. Sfenksin ensesinden gelen kabartma bant alın üstünden yatay olarak geçerek kulağın arkasından geçmekte ve kulağın arkasından inen ikinci bir banda paralel bir şekilde sarkmaktadır. Eserin göz bebekleri ayrı bir malzemeden yapılmadığından göz çukurları yoktur. Bu sfenksin başı 1971'de yayınlanan sfenksten daha küçüktür¹³³. Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 75/880 envanter numaralı eserdir. (Katalog No:31).

¹³² Özgüç, 1971, 51.

¹³³ Özgüç, (Lev. XIX, 2), 1975, 18.

2

Şekil 3. 16. Sfenks Başı (Özgüç 1975, Levha XIX)

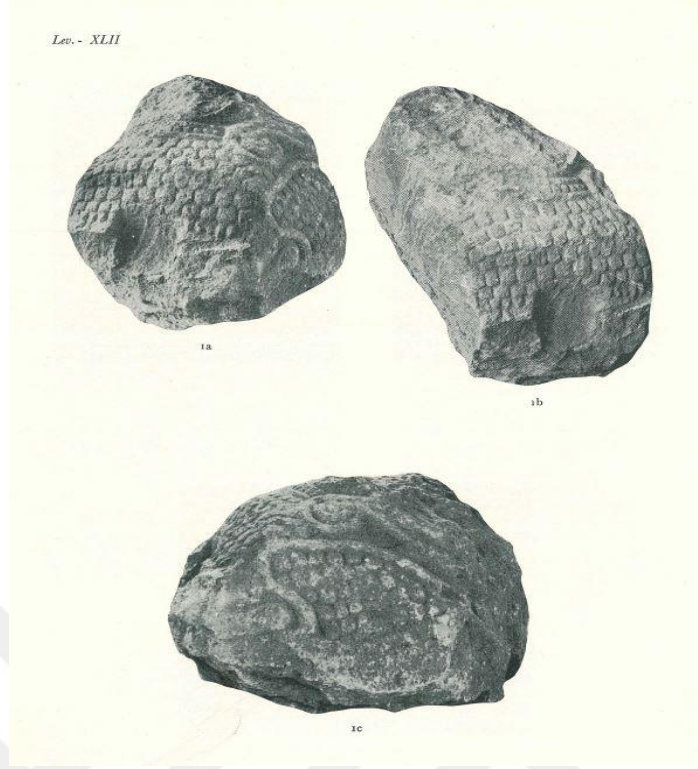
3.1.12.3. SFENKS GÖVDESİ

Özgüç, “Demir Devrinde Kültepe ve Civarı” adlı eserinde sfenks gövdesi ile alakalı bir evin duvarından sökülerek Kayseri müzesine getirildiğinden bahsetmektedir¹³⁴. Eserin yüksekliği 90 cm, genişliği ise 70 cm’dir. Malzemesi kireçtaşıdır¹³⁵. Eserin başı ile gövdenin arka bölümü ve bacaklar tahrip görmüştür (Şekil 3.17.). Saç lülesi ile gerdanlığı yukarıda ifade edilen sfenks başı ile birebir aynıdır. Özgüç buradan yola çıkarak bu iki sfenks parçasını aynı kapıyı süslediğini ve birinin diğerinin eşi olduğunu ifade etmiştir. Sfenksin göğüs ve kanat kısmındaki tüyler sade ve detaysız bir biçimde işlenmiştir. Zencirli ve Sakçagözü sfenkslerinden bu bakımdan farklı bir özellik gösterdiğinden Özgüç bu eseri Orta Anadolu sanat eserleri üslubu bakımından mahalli özelliğine vurgu yapmıştır¹³⁶. Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 5513 envanter numaralı eserdir. (Katalog No:9)

¹³⁴ Özgüç, 1971, 51.

¹³⁵ Özgüç, 1971, (Lev. XLII, 1 a-b-c; Res. 147, a-b).

¹³⁶ Özgüç, 1971, 51.

Şekil 3. 17. Sfenks Gövdesi (Özgüç 1971, Levha. XLII, 1 a-b-c)

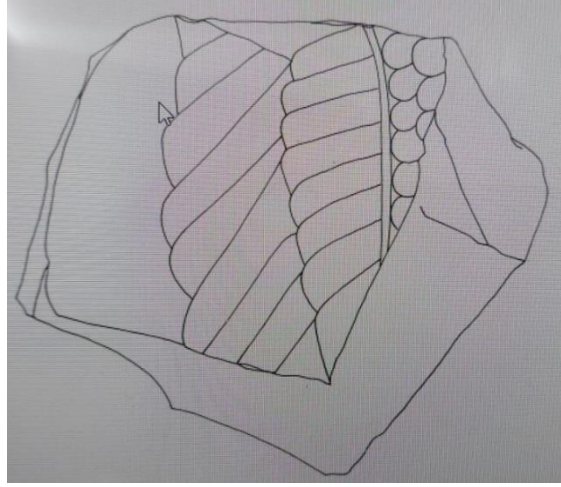
3.1.12.4.SFENKS (!) PARÇASI

Sitadel'in yüzeyinde tespit edilen eser 54x50 cm ölçülerindedir (Şekil 3.18.)¹³⁷. Özgüç, bu parça hakkında bir sfenkse ait olabileceğini ifade etmiştir¹³⁸. Sfenksin iki sıra halindeki kanatları ve yuvarlakça tüylerinden ise iki dizi korunabilmiştir. Özgüç, bu parçanın stadelin girişini süsleyen sfenkslere ya da kanatlı yaratıklara ait olabileceği üzerinde durmuştur. O bu hususta Kululu'nun kapı veya kapılarının kireçtaşı ve andezit malzemeden üretilmiş, üslupları ve ölçüleri birbirinden farklı birçok sfenks tarafından süslenmiş olduğunu ifade etmiştir¹³⁹.

¹³⁷ Özgüç, 1971, 52.

¹³⁸ Özgüç, 1971, 53.

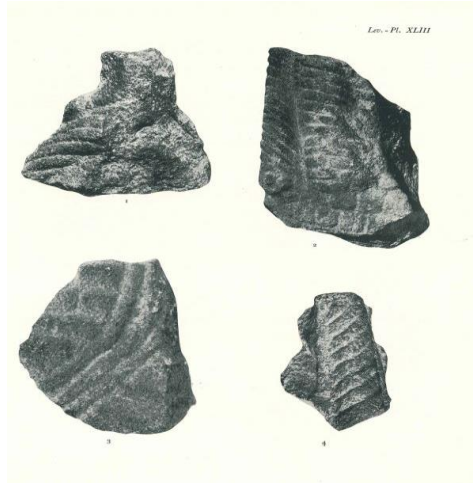
¹³⁹ Özgüç, 1971, 53.

Şekil 3. 18. Sfenks (!) Parçası (Özgüç 1971, resim 149)

3.1.12.5. SFENKS PARÇASI

Andezit malzemedan meydana gelen parçanın uzunluğu 27.5 cm, genişliği 16.5 cm'dir (Şekil 3.19). Sfenksin kanadının bir kısmı ile göğüs tüylerinin bir kısmı korunabilmiştir¹⁴⁰.

Şekil 3. 19. Sfenks Parçası (Özgüç 1971, Levha XLIII)

¹⁴⁰ Özgüç, 1971, (Lev. XLIII) 56.

3.1.12.6. SFENKS YELE PARÇASI

Bir köylüden temin edilmiş olan eser bazalt malzemeden oluşmaktadır (Şekil 3.20.). Sfenksin göğüs kısmında sadece üç tüy sırası korunabilmiştir. Eserin yüksekliği 9.5 cm, genişliği ise 11 cm'dir¹⁴¹. Bu eser kireçtaşından yapılmış sfenkslerden başka bazalttan yapılan sfenkslerin varlığını da ortaya koymaktadır.

2

Şekil 3. 20. Sfenks Yele Parçası (Özgüç 1975, Levha II)

3.1.12.7. SFENKS'İN BİR ÇİFT SAÇ LÜLESİ

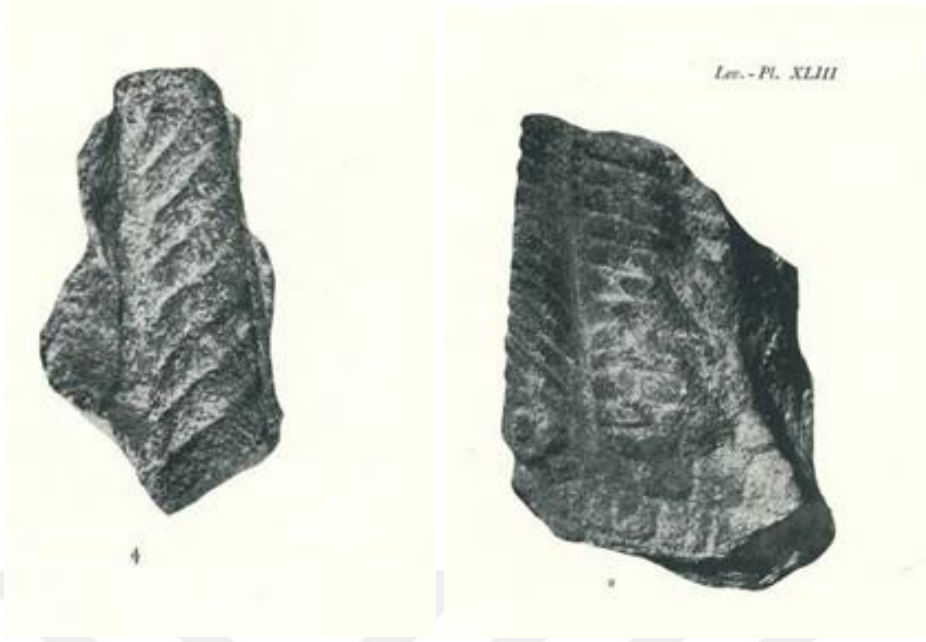
Bir köylüden temin edilmiş olan eser 38 cm uzunluğunda ve 22 cm genişliğinde andezit malzemeden üretilmiştir (Şekil 3.21. 2). Sfenksin göğsü üstündeki tüylere birbirine paralel olarak inen iki saç lülesi şeklinde betimlenmiştir. Lülenin aşağı kısmında ikişer sıra halinde helezon şerit göze çarpmaktadır¹⁴². Bu iki saç lülesinin arasında ve yukarı kısmında aşağıya doğru devamı olmayan çok daha ince helezon bir saç lülesi görülmektedir. Özgüç, bu üçüncü ve devamı olmayan helezon saç lülesinin Zincirli¹⁴³ (Zincirli Höyük-Gaziantep) ve Sakçağözü'nde (Nurdağı-Gaziantep)¹⁴⁴ görünmediğini, bu mahalli ayrılığa rağmen Kululu'dan çıkan bu saç lülesinin Sakçağözü ve Zincirli sfenkslerinden çok farklı olmadığını ifade eder.

¹⁴¹ Özgüç, (Lev.II, 2; ŞEK. 2), 1975.

¹⁴² Özgüç, 1971, (Lev. XLIII, 2)

¹⁴³ Özgüç, 1971, 54.

¹⁴⁴ Özgüç, 1971, 54.

Şekil 3. 21. Sfenks'in Bir Çift Saç Lülesi, Sfenk'in Saç Lülesi (Özgüç 1971, Levha XLIII 2-4)

3.1.12.8. SFENK'İN SAÇ LÜLESİ

21.5 cm uzunluğunda ve 13.5 cm genişliğinde olan eser andezit malzemenen üretilmiştir (Şekil 3.21. 4). 1.1.16.a.'daki saç lülesinin karşıtı bir lülenin parçası olmalıdır¹⁴⁵. Özgüç, buradaki saç lülesi parçası ile 1.1.16.a.'daki saç lülesinin 1.1.4. Heykel Başı'na ait olma ihtimali üzerinde durmuştur¹⁴⁶. O, bu ihtimal dâhilinde 1.1.4. Heykel Başı olarak ifade edilen parçanın bu durumda bir sfenks başı olabileceğini ifade etmiştir.

3.1.12.9. SFENK'İN SAÇ LÜLESİ

Bir köylüden temin edilmiş olan eser bazalt malzemenen oluşmaktadır. Eserin uzunluğu 10 cm, genişliği ise 6.7 cm'dir. Eser 1971'de yayınlanan sfenksin saç lülesinden yukarıdan aşağıya inen dalgalı saçları bakımından ayrılmaktadır¹⁴⁷. Kululu'dan temin edilen eserler içerisinde dalgalı saç lülelerinin bu türüne ilk defa rastlanması açısından bu eser önem taşımaktadır. Eser tipolojik olarak Malatya Kralı

¹⁴⁵ Özgüç, 1971, (Lev. XLIII, 4)

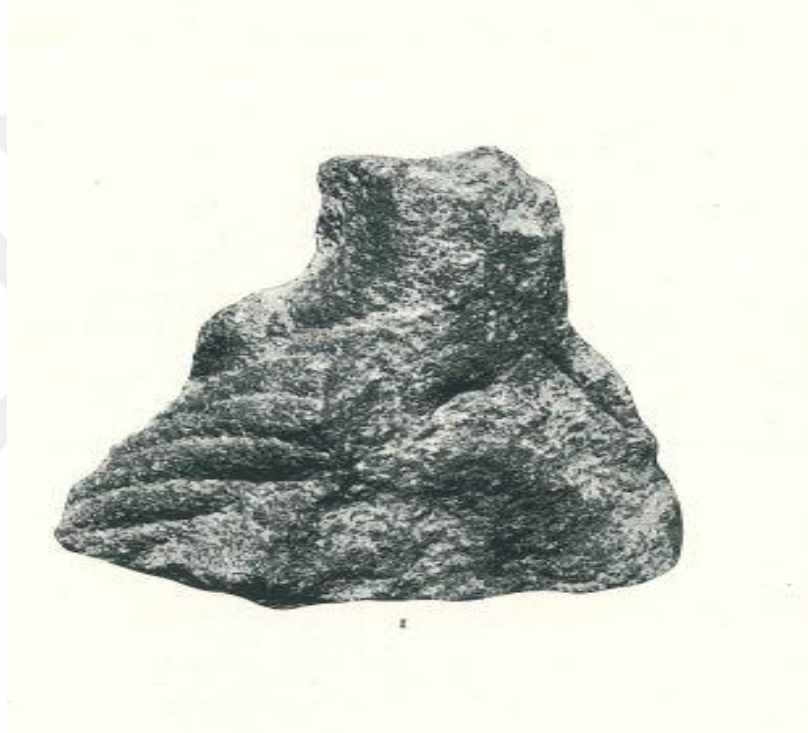
¹⁴⁶ Özgüç, 1971, 55.

¹⁴⁷ Özgüç, 1975, 4-5.

Tarhunazi ya da Asur kabartmalarındaki saç özelliklerine uymaktadır¹⁴⁸. Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 75/809 envanter numaralı eserdir. (Katalog No:28).

3.1.13. İNSAN BAŞI PARÇASI

Andezit malzemedan meydana gelen parçanın yüksekliği 21.5 cm, genişliği 9 cm'dir (Şekil 3.22.). Kulak veya kulağın arkasından aşağıya inen bir saç lülesinin parçasıdır¹⁴⁹. Özgüç, parçanın işçiliği, malzemesi ve özelliğinden yola çıkarak 1.1.4'teki heykel başının karşıtı olabileceği üzerinde durmuştur¹⁵⁰.

Şekil 3. 22. İnsan Başı Parçası (Özgüç 1971, Levha XLIII-1)

3.1.14. KABARTMA KANAT PARÇASI

Bir köylüden temin edilmiş olan ve andezit malzemedan üretilmiş eser Kayseri Müze Müdürlüğü envanterine dâhil edilmiştir (Şekil 3.23.). Eserin uzunluğu 16 cm genişliği

¹⁴⁸ Özgüç, (Lev. III, 2), 1975, 4-5.

¹⁴⁹ Özgüç, 1971,(Lev. XLIII, 1)

¹⁵⁰ Özgüç, 1971, 56.

ise 8 cm'dir. Sadece bir kanadın dört tüyü korunmuştur¹⁵¹. Üslup olarak yukarıda sfenks parçasından farklıdır¹⁵².

Şekil 3. 23. Kabartma Kanat Parçası (Özgüç 1971, Levha XLIV-3)

3.1.15. ANDEZİT KABARTMA PARÇASI

Kayseri Müzesi'ne Kululu'dan bulunup getirilmiştir¹⁵³. Andezitten, bir sfenksin kanat veya ön bacağına yukarı kısmının parçası korunmuştur (Şekil 3.24.). Toplamda beş parçadır.

---

¹⁵¹ Özgüç, 1971 (Lev. XLIV, 3)

¹⁵² Özgüç, 1971, 53.

¹⁵³ Özgüç, (Lev. XLIV, 2), 1971.

Şekil 3. 24. Kabartma Kanat Parçası (Özgüç 1971, Levha XLIV-2)

3.1.16. KABARTMA PARÇASI

Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 6366 envanter numaralı eserdir. Katalog numarası 17'dir. Uzunluğu 19 cm, eni ise 9,4 cm'dir. Sedat Alp ve ekibinin 1970 yılında yaptığı kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Envanter kayıtlarında eserin narin bir kolun ön kısmından parça olduğu bilgisi verilmiştir. Malzemesi bazalttır. Kayseri Müzesi deposunda muhafaza edilmektedir.

3.1.17. KANAT PARÇASI

Bir köylüden temin edilmiş olan eser bazalt malzemeden oluşmaktadır (Şekil 3.25.). Uzunluğu 25 cm, genişliği 14.5 cm'dir¹⁵⁴.

---

154 Özgüç, (Lev. II, 4; III, 1), 1975

4

Şekil 3. 25. Kanat Parçası (Özgüç 1975 Lev. II, 4)

3.1.18. BİR KABARTMAYA AİT DİZ KAPAĞI PARÇASI

Bir köylüden temin edilmiş olan eser bazalt malzemeden oluşmaktadır (Şekil 3.26.). Eserin uzunluğu 26 cm, genişliği ise 20 cm'dir. Diz kapağının yukarı kısmı alışılmışın dışında yivlerle bezeli şekilde nitelendirilmiştir. Özgüç, buradan yola çıkarak kabartmada betimlenmiş figürün kısa bir eteklik giymiş olabileceği üzerinde durmaktadır. O bu durumda eserin ayrı bir tanrı kabartmasına ait olabileceğini ifade etmektedir¹⁵⁵.

2

Şekil 3. 26. Bir Kabartmaya Ait Diz Kapağı Parçası (Özgüç 1975, Levha V-2)

¹⁵⁵ Özgüç, (Lev V, 2), 1975, 6.

3.1.19. KRAL KABARTMASININ (!) ELBİSE PARÇASI

Andezit malzemedan meydana gelen parçanın uzunluğu 11 cm, genişliği 7 cm'dir. Kayseri müzesine Kululu'dan getirilen bu parça çok küçük olmakla birlikte oldukça önemlidir. Bu parça üzerinde uzun bir elbiseyi süsleyen "devamlı kare motifler" oldukça belirgindir (Şekil 3.27.). Motif ve süsleme olarak İvriz Kaya Kabartmasındaki Kral Warpalawas'ın elbisesindeki süslerin bir benzeridir¹⁵⁶. Özgüç, bu benzerliğin bir tesadüf eseri olmadığını Kululu'daki bu heykeltıraşlık eserlerin kronolojisi olduğunu ifade etmiştir. O, bu kronolojiyle alakalı özellikle kabartma ve heykellerin MÖ. 8. yüzyılın son çeyreği ile 700 yılları arasında yapılmış olma ihtimalinin vurgulamaktadır¹⁵⁷.

Şekil 3. 27. Kral Kabartmasının (!) Elbise Parçası (Özgüç 1971, Lev. XLVIII, 2)

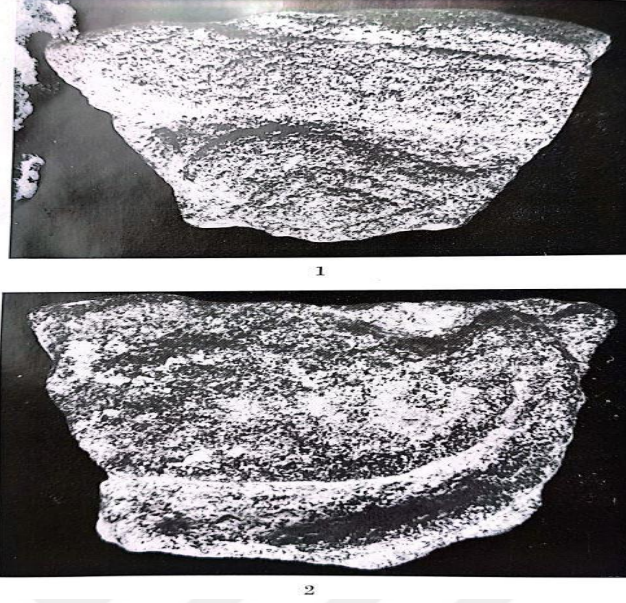
3.1.20. UCU KIVRIK AYAKKABI KABARTMASI

Bir köylüden temin edilmiş olan eser bazalt malzemedan oluşmaktadır (Şekil 3.28. 2). Eserin uzunluğu 11 cm, genişliği ise 10 cm'dir. Ayakkabının sadece orta kısmından

¹⁵⁶ Özgüç, 1971, 57.

¹⁵⁷ Özgüç, (Lev, XLVIII, 2), 1971, 57.

uç kısmına kadar olan parçası ele geçmiştir. Ayakkabının ucu, kalın bir şekilde ayaküstüne doğru kıvrılmıştır¹⁵⁸.

Şekil 3. 28. Boynuzlu Parça, (Levha IV-1) ; Ucu Kıvrık Ayakkabı Kabartması, (Levha IV-2), Özgüç 1975.

3.1.21. BOYNUZLU PARÇA

Bir köylüden temin edilmiş olan eser bazalt malzemeden oluşmaktadır (Şekil 3.28. 1). Eserin uzunluğu 10 cm, genişliği ise 7 cm'dir. Eserin bir gözü ve gözün üzerindeki boynuzları kısmen korunmuştur. Parçanın küçüklüğü sebebiyle, sınıflandırılmamaktadır¹⁵⁹.

3.1.22. HİYEROGLİFLİ PARÇA

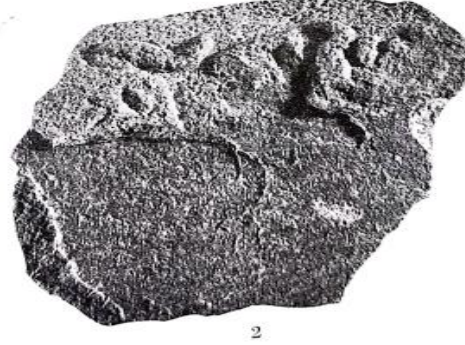
Bir köylüden temin edilmiş olan eser bazalt malzemeden oluşmaktadır (Şekil 3.29.). Eserin uzunluğu 17 cm, genişliği ise 18.5 cm'dir. Maraş aslanındaki gibi bir hayvan heykeli gövdesi üzerine yazılmış olması muhtemeldir¹⁶⁰. Buradaki parça Kululu'da fazlaca kullanılan kabartma niteliğindedir. Özgüç, metnin sağdan sola devam ettiğini,

158 Özgüç, (Lev. IV, 2), 1975

159 Özgüç (lev. IV, 1). 1975

160 Özgüç. (Lev. XXI, 2), 1975

sağ baştakini teşhis edemediğini, ortadaki “tu” sol baştaki ise “mu” olarak okumuştur¹⁶¹.

Şekil 3. 29. Hieroglifli Parça (Özgüç 1975, Levha XXI-2)

3.1.23. BOĞA BACAĞI

Bir köylüden temin edilmiş olan eser bazalt malzemeden oluşmaktadır (Şekil 3.30.). Eserin tabanı ve tırnağının son yarısı kırık vaziyettedir. Tırnağın ön ve arkasında derin yivler belirgindir. Tırnağı bacağa bağlayan kabartmanın sağ yanı korunmuştur. Eserin yüksekliği 7.8 cm, genişliği ise 6.4 cm'dir. Bu küçük buluntu Kululu'da Tanrı, Kral, Sfenks, Aslan heykelleri yanında boğanında tasvir edildiğini göstermesi açısından önemlidir¹⁶².

Şekil 3. 30. Boğa Bacağı (Özgüç 1975, Levha II-1)

¹⁶¹ Özgüç, 1975, 18.

¹⁶² Özgüç, (Lev. II, 1), 1975.

3.1.24. EL BALTASI

Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 4840 envanter numaralı eserdir. Katalog numarası 4'tür. Envanter kayıtlarında uzunluğu 4,9 cm, kalınlığı 1,6 cm, eni ise 4 cm olarak verilmiştir. Malzemesi siyah renkli taştır ve perdahlıdır. Ağız kısmı zedelenmiştir. 1965 yılında satın alınarak envantere dâhil edilmiştir. Kayseri Müzesi sergi bölümündedir.

3.1.25. DİBEK TAŞI

Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 4849 envanter numaralı eserdir. Katalog numarası 6'dır. Envanter kayıtlarında yüksekliği 14 cm, eni 9 cm, boyu ise 13 cm olarak verilmiştir. Malzemesi siyah renkli taştır. Kenarları oval dikdörtgen prizma biçimindedir. 1965 yılında satın alınarak envantere dâhil edilmiştir. Kayseri Müzesi deposunda muhafaza edilmektedir.

3.1.26. ALTAR PARÇASI

Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 5724 envanter numaralı eserdir. Katalog numarası 14'tür. Eserin boyu 32 cm, yüksekliği 28 cm, eni ise 13 cm'dir. Eserin sağ yüzünün üst kısmı kısmen korunmuştur. Kırık ve eksiktir. Eserin bir yüzünde bir boğa başının bir kısmı diğer yüzde ise hiyeroglif yazıtının birkaç işaretli kalıntıları görülmektedir. Sedat Alp ve ekibinin 1968 yılında yapmış olduğu kazılarda ortaya çıkarılarak envantere dâhil edilmiştir. Kayseri Müzesi deposunda muhafaza edilmektedir.

3.1.27. MİMARİ PARÇA

Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 76/249 envanter numaralı eserdir. Katalog numarası 36'dır. Eserin ölçüsü verilmemiştir. 1976 yılında ikramiye ile alınmıştır. Eserin malzemesi bazalttır. Üzerinde boyuna dört adet yiv vardır. Yan kısımda ise her

iki ucu kapalı iki çizgi bulunmaktadır. Kayseri Müzesi deposunda muhafaza edilmektedir.

3.1.28. SÜTUN ALTLIĞI

Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 76/250 envanter numaralı eserdir. Katalog numarası 37'dir. Eserin ölçüsü verilmemiştir. 1976 yılında ikramiye ile alınmıştır. Eserin malzemesi bazalttır. Kürevi biçimindeki taşın yarısından fazlası eksiktir. Üzerinde ortadaki lale her iki yanındakiler yelpaze biçiminde olmak üzere üç kabartma motif vardır. Motifler bir birine yay şeklinde dallarla bağlanmıştır. Kayseri Müzesi deposunda muhafaza edilmektedir.

3.1.29. BİZ

Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 6364 envanter numaralı eserdir. Katalog numarası 15'tir. Envanter kayıtlarında ölçüsü uzunluk olarak 8 cm verilmiştir. Malzemesi kemiktir. Eser uca doğru incelmektedir ve uç kısmı kırıktır. Sedat Alp ve ekibinin 1970 yılında yapmış olduğu kazılarda ortaya çıkarılarak envantere dâhil edilmiştir. Kayseri Müzesi deposunda muhafaza edilmektedir.

3.1.30. KAPAK

Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 6365 envanter numaralı eserdir. Katalog numarası 16'dır. Eser 30,5 cm eninde ve 8 cm yüksekliğindedir. Eser pembe toprak rengindedir ve bir tarafında hava deliği vardır. Tutamağı ortada olup üst kısmı dilimlidir. Kapağın üst satıhı kabaca perdahlanmıştır. Kapağın alt kısmı ise düzdür. Sedat Alp ve ekibinin 1970 yılında yapmış olduğu kazılarda ortaya çıkarılarak envantere dâhil edilmiştir. Kayseri Müzesi deposunda muhafaza edilmektedir.

3.1.31. TABAK PARÇASI

Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 6369 envanter numaralı eserdir. Katalog numarası 20'dir. Envanter kayıtlarında eni 8 cm, boyu ise 14 cm olarak verilmiştir. Malzemesi bazalttır. Tabak içten ağız kenarlarına doğru gidildikçe kalınlaşmaktadır. Kenarlarda kuşaklar vardır. Bu kuşaklar dıştan tabana doğru kavisli şekilde devam

etmektedir. Sedat Alp ve ekibinin 1970 yılında yapmış olduğu kazılarda ortaya çıkarılarak envantere dâhil edilmiştir. Kayseri Müzesi deposunda muhafaza edilmektedir.

3.1.32. AĞIRŞAK

Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 6370 envanter numaralı eserdir. Katalog numarası 21'dir. Envanter kayıtlarında çapı 3 cm, eni ise 1,5 cm olarak verilmiştir. Malzemesi taştır. Morla karışık koyu kahverengindedir. Eserin sırtı kavisli tabanı düze yakındır. Tabanda bazı yerler kırıktır. Boyası yer yer aşınmış olup ortası deliktir. Sedat Alp ve ekibinin 1970 yılında yapmış olduğu kazılarda ortaya çıkarılarak envantere dâhil edilmiştir. Kayseri Müzesi deposunda muhafaza edilmektedir.

3.1.33. KAZAN KULBU

1967 Kululu kazısında kazı ekibi tarafından boyalı seramikler içerisinde tespit edilmiştir (Şekil 3.31.). Tunç malzemedен oluşan eserin uzunluğu 44 cm., yüksekliği 45 cm.'dir. Kulbun kanadının bir tarafı sağlam ve çivi deliği belirgindir. Özgüç eser hakkında, kulp kesiti yuvarlak ve orta boylu bir kazana ait olabileceğini vurgulamıştır¹⁶³. Eser envanterde tespit edilememiştir.

1

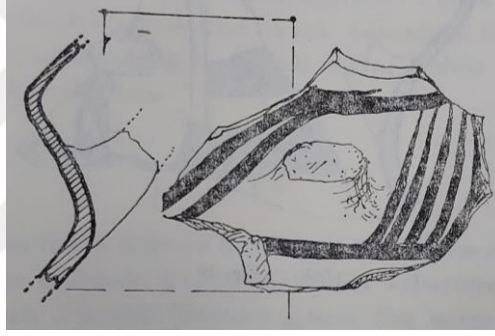
Şekil 3. 31. Kazan Kulbu (Özgüç 1975, Levha XV-1)

¹⁶³ Özgüç, (Lev. XV, 1), 1975, 13.

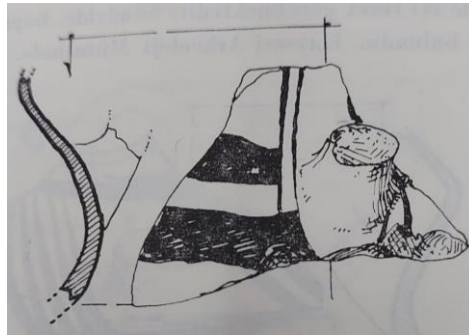

3.2. KULULU SERAMİKLERİ

Tahsin Özgüç 1967 yılında Kululu'da yapmış olduğu kazılar esnasında anakaya üzerinde bir adet fincan bulmuştur. Astarı boz, düzenli olmayan bir şekilde birbirine paralel siyah ve kalın şeritler ile nakışlanmıştır (Şekil 3.32.). Özgüç bu fincan ile alakalı MÖ. 8. yüzyılın ikinci yarısından daha geç bir tarihe tarihlendirilemeyeceği vurgusunu yapmıştır. O bu fincanı Kululu'da bu çağda bir temsilcisi olacağını ifade etmiştir. Yapılan kazılarda bu fincanın hemen yanında siyah renkli krem astarlı ince ve kalın şeritlerle nakışlı ve kulp kesiti yuvarlak ikinci bir fincan tespit edilmiştir (Şekil 3.33.). Yapılan kazılarda yuvarlak ağızlı iri bir testi parçası ele geçmiştir. Testinin boynu açık kahverengi astarlı ve birbirine paralel kahverengi kalın ve ince şeritlerle süslü olduğu görülmüştür. Özgüç, bu parçanın 7. yüzyılın ortasından daha eskiye gidemeyeceğini ifade etmiştir¹⁶⁴.

Şekil 3. 32. (Özgüç 1975)

Şekil 3. 33. (Özgüç 1975)

164 Özgüç, 1975, 15.

3.3. YAZITLAR

Kululu'da birçok yazıt ele geçmiştir. Envanterde kayıtlarını bulduğumuz yazıt ve yazıt parçaları ile envanterde kayıtlarını bulamadığımız ancak Tahsin Özgüç tarafından kayıt altına alınan yazıt parçalarına da tezimizde değindik. Katalogda yer alan beş adet stel (bu stellerin 4'ü Kayseri Müzesi'nde sergide biri ise depoda muhafaza ediliyor) ile sekiz adet stel parçasını ayrı ayrı sınıflandırdık. Bu yazıtların çoğunluğu Kululu'da yaşayan köylüler tarafından bölgede buldukları hiyeroglifli yazıt parçalarının kazı ekibine ulaştırılmasıyla kayıt altına alınmıştır. Özgüç 1971 yılında yayınlamış olduğu "Demir Devrinde Kültepe ve Civarı" adlı eserinde üç yazıt parçası, bir hiyeroglifli stel, üç kurşun levha ile yine Özgüç'ün 1975 yılında yayınlamış olduğu "Kululu Hakkında Yeni Gözlemler" adlı eserinde dört yazıt parçası ve bir adet kurşun levha yazıtlar başlığı altındaki eserlerdir.

3.3.1. ENVANTERDE TESPİT EDİLEN YAZIT VE YAZIT PARÇALARI

3.3.1.1.ENVANTERDE TESPİT EDİLEN YAZITLAR

Bu kategoride Kayseri Müze Müdürlüğü envanterine kayıtlı toplamda beş adet eser tespit edilmiştir. Bu eserler kısmen sağlam olarak sınıflandırmamıza dâhil edilmiştir.

3.3.1.1.1. STEL (I KATALOG NUMARALI)

Eser Müze Müdürlüğü sergi bölümündedir. Müze müdürlüğü envanterinde 2241 numaralı eserdir. 64 cm yüksekliğinde, 21 cm genişliğinde ve 13 cm kalınlığındadır. Üst kısmı ovaldir. Yüzeyi düzdür ve malzemesi bazalttır. Eserin iki yan yüzü ve ön yüzünde birbirini takip eden 6 sıra hiyeroglifli yazıt bulunmaktadır. Wasusarma'nın babası Tuwati dönemine içerisinde MÖ 740 yılı dolaylarına tarihlendirilmektedir¹⁶⁵.

Metin Çevirisi:¹⁶⁶

"Ben Tuwati'nin hizmetkarı Ruwas. Bu evler (yapılar) SAHIZI (?) tarafından yıkıldıktan sonra ben yeniden yaptım, inşa ettim. Ayrıca bu Tarhunzas'ı ben diktim ve

---

¹⁶⁵ Hawkins 2000: 433.

¹⁶⁶ Jasink 1995: 131; Hawkins 2000: 442-444, X9; Akçay, 2011, 247.

ona her yıl bir öküz ve üç kuzu kurban ettim (sundum). Her kim ki Tuwati'nin bu evleri (yapıları) üzerinde bir hak iddiasında bulunursa, Amata, Lahizi onu ...(?) veya şarap bağlarının üzümüne kim (...)ederse Tarhunzas onu (...)etsin. Kubaba'nın köpeği HASAMI, Tuwati'nin AMURA'sı onu yok etsin. HASAMI-PAR-ATAMI onu yesin, yok etsin. Tanrılar Tuwati için iyi gelecektir ve kimseye izin vermeyeceklerdir! Ben buradan uzaklara gittiğimde, burada kalmaya devam edecektir."

3.3.1.1.2. STEL (II KATALOG NUMARALI)

Eser Müze Müdürlüğü sergi bölümündedir. Müze müdürlüğü envanterinde 2340 numaralı eserdir. 49 cm yüksekliğinde, 30 cm genişliğinde ve 24 cm kalınlığındadır. Üst kısmı ovaldir. Kululu'da 1945 yılında Bossert tarafından 2 parça halinde bulunmuştur¹⁶⁷. Panunis adında bir yöneticiye ait olan mezar stelinin ön, arka ve yan yüzlerinde 4 satırlık yazıt bulunmaktadır. MÖ 8.yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir¹⁶⁸.

Metin Çevirisi:¹⁶⁹

"Ben güneşin kutsadığı prens Panunis. Benim için çocuklarım burada bu mühürlü belgeyi (?) yaptılar. Mezarıma, yiyecek ve içecek (...) tanrı Santas tarafından, öldüğümde...ve KAWARI's ZARU-MATA beni...Her kim ki bana (mezarıma) zarar verirse, ister büyük bir adam olsun ister küçük bir adam, Santas'ın marwainzi (?) tanrıları saldırsınlar, onun evine mühürlerini bassınlar."

3.3.1.1.3. STEL (X KATALOG NUMARALI)

Eser Müze Müdürlüğü sergi bölümündedir. Müze müdürlüğü envanterinde 5515 numaralı eserdir. 73.5 cm yüksekliğinde, 43 cm genişliğinde ve 23 cm kalınlığındadır. Üst kısmı ovaldir. Kululu'lu İsmail Kocaağa isimli bir vatandaştan 1967 yılında satın

---

¹⁶⁷ Akçay, 2011, 247.

¹⁶⁸ Hawkins 2000: 442-444, X21

¹⁶⁹ Hawkins 1980: 220-223; Hawkins 2000: 442-444, X21; Akçay, 2011, 248.

alınmıştır. Stelin ön ve sol yan yüzü beş satırlık hiyeroglifli yazı ile kaplanmıştır. MÖ 8. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir¹⁷⁰.

Metin Çevirisi:¹⁷¹

"Ben yönetici Ilalis, benim adaletim ile (...).Çocuklarım bana (...) ve beni (...) iyi ekmekler (...). Ben gittiğimde (öldüğümde) çocuklarım benim için bu steli (mezar taşını) yaptırıldılar. Her kim ki bu steli kaldırırsa..."

3.3.1.1.4. STEL (XXXV KATALOG NUMARALI)

Eser Müze Müdürlüğü sergi bölümündedir. Müze müdürlüğü envanterinde 76/248 numaralı eserdir. 50 cm yüksekliğinde, 45 cm genişliğindedir. Üst kısmı ovaldir. Alt kısmı kırık ve eksiktir. 1976 yılında Mecit Vural'dan satın alınmıştır. Stel, Kululu 1 stelinde de adı geçen Tuwati'nin beylerinden Ruwas'a aittir¹⁷². Wasusarma'nın babası Tuwati dönemine dolayısıyla MÖ 740 öncesine tarihlenmektedir.

Metin Çevirisi:¹⁷³

"Ben güneşin kutsadığı, yönetici Ruwas'tım. Benim gelecek kuşaklarım (soyum) da güneş tarafından kutsanmıştır. Tanrılar benim zamanlarımı (...) ve beni sevgili ruhları arasına aldılar. Efendilerimin yönetimi altında ve Labarna'nın (?) (...), efendilerimin değerlisiydim (sevdiği), onlar beni vali (?) yaptılar ve beyler evinin baş beyi (efendisi) bendim. Tanrılar beni WALIYAWA(N)TI (?) olarak kabul ettiler. Efendilerim beni kutsadılar ve ben herkesin babası oldum ve ben herkes için tanrıları onurlandırdım. (...) bu steli Ruwas'ın kardeşinin oğlu Huli yaptı ve o..."

3.3.1.1.5. STEL (XXXIX KATALOG NUMARALI)

Eser Müze Müdürlüğü depo bölümündedir. Müze müdürlüğü envanterinde 77/537 numaralı eserdir. 90 cm yüksekliğinde, 34 cm genişliğindedir. Üst kısmı ovaldir. Satın alma yoluyla kayda geçmiştir. Stelin ön ve iki yan yüzü üzerinde sekiz satırlık yazıt

¹⁷⁰ Hawkins 2000: 442-444, X22.

¹⁷¹ Hawkins 2000: 442-444, X22; Akçay, 2011, 249.

¹⁷² Akçay, 2011, 250.

¹⁷³ Hawkins 2000: 445, X10; Akçay, 2011, 249-250.

yer almaktadır. Bir mabet yapısı ile ilgili yazıtta tanrı isimleri görülmektedir¹⁷⁴. MÖ 8. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir¹⁷⁵.

Metin Çevirisi:¹⁷⁶

"Tanrılar Tarhunzas, Hiputas, Ea, Kubaba, Harran'lı Sarma(s), Alasuwa(s), Harmana Şehri'nde, Harran'ın Ay Tanrısı (...) beyler evlerin efendisi (...) Onlar bana Hulasaya(s)'nın kutsal güneşinin prensliğini verdi. Kim ki bu evlere (tapınaklara?) (...) yaparsa...ve...veya, eğer o bir kral ise, veya bir kraliçe, ya da büyük bir adamsa, veya küçük bir adam da olsa, bir erkek veya kadınsa, tanrılar onu ölümcül şekilde cezalandırsın. Onu vursunlar, onun adını yok etsinler, tanrı ATAHA onun kalbini yesin, ARMALI onu yok etsin (...) Fakat her kim ki bu evlerin bekçiliğini yaparsa (korursa), tanrılar ona iyilikler etsin. Bunları tanrılara sunalım (yemek verelim?), kim ki bunu ona (...) tanrılar ona TARPA (...)"

3.3.1.2.ENVANTERDE TESPİT EDİLEN YAZIT PARÇALARI

Kayseri Müze Müdürlüğü envanterinde araştırmalarımız sonucunda envanterden tespit ettiğimiz eserlere ayırdığımız bu bölümde toplamda sekiz adet yazıt parçasını değerlendirdik.

3.3.1.2.1. YAZIT PARÇASI (V KATALOG NUMARALI)

Eser Müze Müdürlüğü depo bölümündedir. Müze müdürlüğü envanterinde 4845 numaralı eserdir. 23 cm çapında, 18 cm yüksekliğindedir. Eser, 1965 yılında Sargon Erdem vasıtasıyla müzeye intikal etmiştir. Büyük bir kısmı eksik olduğundan bir

---

¹⁷⁴ Akçay, 2011, 250.

¹⁷⁵ Hawkins 2000: 445, X20.

¹⁷⁶ Akçay, 2011, 250; Hawkins 2000: 445, X20; Akçay, 2011, 250.

anlam çıkarılamamaktadır. İşaret özellikleri göz önünde bulundurulduğunda MÖ 8. Yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir.

Metin Çevirisi:¹⁷⁷

"Fakat (...) Kwazananis ve Tarhuntinanis. O onu LAPATA'lığa (?) yükseltti. Bu kötü şeyler onunla (...)."

3.3.1.2.2. YAZIT PARÇASI (VIII KATALOG NUMARALI)

Eser Müze Müdürlüğü depo bölümündedir. Müze müdürlüğü envanterinde 5512 numaralı eserdir¹⁷⁸. Üst genişliği 17, alt genişliği 13 cm, yüksekliği 16,5 cm ve kalınlığı 5 cm'dir. Bazalt malzemeden yapılmıştır. 1967 yılında Şükrü Kılıç'tan satın alınmıştır. Üzerindeki hiyeroglifli yazıdan anlamlı bir cümle ortaya çıkmamaktadır.

3.3.1.2.3. YAZIT PARÇASI (XIII KATALOG NUMARALI)

Eser Müze Müdürlüğü depo bölümündedir. Müze müdürlüğü envanterinde 5723 numaralı eserdir. 9 cm yüksekliğinde, 15 cm genişliğindedir. Eser bazalt malzemeden olup büyük bir kısmı nokсандır. 1968 yılında Ord. Prof. Dr. Sedat Alp vasıtasıyla müzeye kazandırılmıştır.

Metin Çevirisi:¹⁷⁹

"...kahramanın oğlu, Dağların Tanrısı Sarruma(s)'nın hizmetkarı; katip (...)watazis."

3.3.1.2.4. YAZIT PARÇASI (XIX KATALOG NUMARALI)

Eser Müze Müdürlüğü depo bölümündedir. Müze müdürlüğü envanterinde 6368 numaralı eserdir. 18 cm yüksekliğinde, 9 cm genişliğindedir. Eser bazalt malzemeden olup 1970 yılında Ord. Prof. Dr. Sedat Alp vasıtasıyla müzeye kazandırılmıştır. Yazıt

---

¹⁷⁷ Hawkins 2000: 501, X33

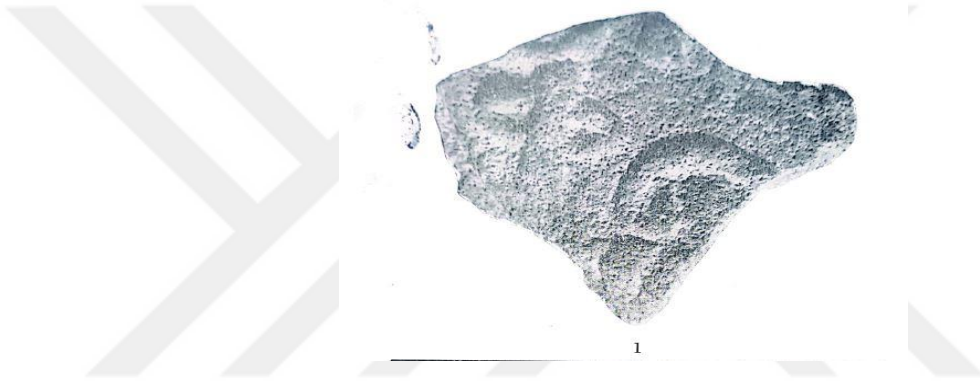
¹⁷⁸ Hawkins 2000, Plate;285

¹⁷⁹ Hawkins 2000: 502, X34.

büyük bir yazıttan kopmuş küçük bir parçadır. Üzerinde birkaç tane hiyeroglif gözükmektedir.

3.3.1.2.5. YAZIT PARÇASI (XXVI KATALOG NUMARALI)

Eser 75/807 envanter numaralıdır. Bir köylüden temin edilerek okunabilen işaretlerden biri “sa” diğeri “elu”dur¹⁸⁰. 1975 yılında yayınlanmış olan yazıt parçasının uzunluğu 13.2, genişliği ise 11.1 cm’dir. Bazalt malzeme üzerine hiyeroglif kabartma olarak yazılmıştır (Şekil 3.34.). Özgüç yazıt parçasının şeklinden yola çıkarak muhtemelen bir aslanın gövdesi üzerindeki yazıttan kopmuş olabileceğini ifade etmiştir¹⁸¹. Eser depo bölümündedir.

Şekil 3. 34.Yazıt Parçası (Özgüç 1975, Levha X; 1

3.3.1.2.6. YAZIT PARÇASI (XXVII KATALOG NUMARALI)

Müze müdürlüğü envanterinde 75/808 numaralı eserdir. Köylüler tarafından kazı ekibine teslim edilen bazalt malzemeden oluşan yazıt parçasının uzunluğu 9.5 cm, genişliği ise 8.1 cm’dir. İşaretler çizilerek soldan-sağa okunacak şekilde yapılmıştır (Şekil 3.35.). Bu yazıt hiyeroglifli ortostat parçalarından ikincisi olup, Kululu’da giriş ve binalarda yalnızca heykellerin değil bu parçalarında kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir. Özgüç, Kululu’da ve giriş kısımlarda hiyeroglifli ortostat parçalarının kullanıldığını ifade etmektedir¹⁸². Eser depo bölümündedir. Özgüç,

¹⁸⁰ Özgüç, 1975, 9.

¹⁸¹ Özgüç, (Lev. X, 1), 1975.

¹⁸² Özgüç 1975, Levha XI; 2

Kululu'da ortaya çıkan yazıtların çokluğuna dikkat çekerek Tabal Ülkesi'nin zamanımıza en çok yazıt bırakan yerleşim yeri olduğuna dikkat çekmektedir¹⁸³.

2

Şekil 3. 35. Yazıt Parçası (Özgüç 1975, Levha XI; 2)

3.3.1.2.7. YAZIT PARÇASI (XXX KATALOG NUMARALI)

Müze müdürlüğü envanterinde 75/811 numaralı eserdir. Köylüler tarafından kazı ekibine teslim edilen bazalt malzemeden oluşan yazıt parçasının uzunluğu 13 cm, genişliği ise 7 cm'dir (Şekil 3.36.). İşaretler kabartma olarak tasvir edilmiştir. İşaretler üzerinde sadece tanrı işareti belirgindir¹⁸⁴. Yazıt bir stele ait olup gövdesi silindirik¹⁸⁵.

2

Şekil 3. 36. Yazıt Parçası IV-V (Özgüç 1975, Levha X; 2)

¹⁸³ Özgüç, 1971, 59.

¹⁸⁴ Özgüç, 1975, 9.

¹⁸⁵ Özgüç, (Lev. X, 2), 1975.

3.3.1.2.8. YAZIT PARÇASI (XXXII KATALOG NUMARALI)

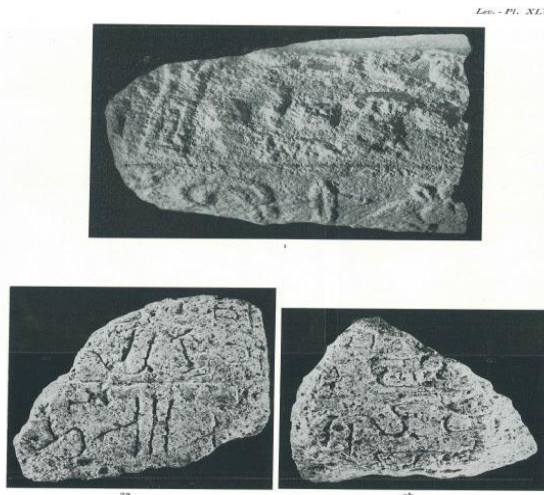
Müze müdürlüğü envanterinde 75/882 numaralı eserdir. Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından 1975 yılında müzeye kazandırılmıştır. Bazalt malzemeden oluşan yazıt parçasının yüksekliği 17 cm, genişliği ise 16 cm.'dir. Hiyeroglifler kabartma olarak yazılmıştır.

3.3.2. ENVANTERDE TESPİT EDİLEMİYEN YAZIT PARÇALARI

Bu kategoride toplamda dört yazıt parçası bulunmaktadır.

3.3.2.1.YAZIT PARÇASI I

Köylüler tarafından kazı ekibine teslim edilen bazalt malzemeden oluşan yazıt parçasının uzunluğu 16.5 cm, genişliği ise 15.5 cm'dir (Şekil 3.37. 1). Eser üzerindeki hiyeroglifler kabartma olarak yazıya geçmiştir. Özgüç tarafından yayınlanmış yazılı eserler içerisinde kabartma işaretli çizilerek yapılanlardan çok daha az olarak ele geçmiştir. Bununla birlikte yazıt malzemesi olarak kireçtaşı ve andezite nazaran bazalta yazılan yazıtlar oldukça az ele geçmiştir. Eserin gövdesi yuvarlak ve silindirik¹⁸⁶.

Şekil 3. 37. Yazıt Parçası I-II (Özgüç 1971, Levha XLV)

¹⁸⁶ Özgüç, (Lev. XLV,1), 1971, 59.

3.3.2.2.YAZIT PARÇASI II

Köylüler tarafından kazı ekibine teslim edilen kireçtaşı malzemeden oluşan yazıt parçasının yükseklik 14 cm, genişliği ise 12 cm'dir (Şekil 3.37. 2a,b). Ele geçen eserin sağlam olan kısmının tepesi yuvarlaktır. Özgüç, yazıtın cephesi düz olan yarım silindir şeklinde olması gerektiğini ifade etmiştir¹⁸⁷. Eserin gövdesi ile düz olan tepesi yazılıdır. Stel çizilerek yapılmış olup Kululu'da ele geçen eserlerden farklıdır. Eserin üzerindeki işaretler korunmuş olmakla birlikte yazı miktarlarında eksiklikler bulunmaktadır. Özgüç, ikinci satırın ortasında¹⁸⁸ bir şahıs adı veya fırtına tanrısının adının yazılmış olabileceğini ifade etmektedir. O bu yazıt hususunda bir ithaf yazıtı olabileceği üzerine durmaktadır. İlk iki yazıt parçası 1971'de Özgüç tarafından yayınlanmıştır¹⁸⁹.

3.3.2.3.YAZIT PARÇASI III

Köylüler tarafından kazı ekibine teslim edilen kireçtaşı malzemeden oluşan yazıt parçası okunamayacak bir şekilde tahrip olmuş olduğundan Özgüç tarafından eser hakkında bilgi verilmemiştir.

3.3.2.4.YAZIT PARÇASI IV

Köylüler tarafından kazı ekibine teslim edilen bazalt malzemeden oluşan yazıt parçasının uzunluğu 12 cm, genişliği ise 6.5 cm'dir. Özgüç, bu yazıt parçasına

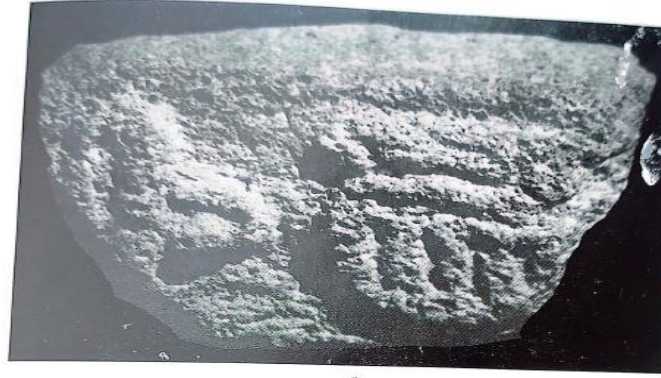
---

¹⁸⁷ Özgüç, (lev. XLV, 2 a-b), 1971, 59.

¹⁸⁸ Özgüç, (lev. XLV, 2 b) 1971

¹⁸⁹ Özgüç, 1971, 59.

kuvvetle muhtemel ortostat (Şekil 3.38.) parçası olarak sınıflandırarak, Kululu’da ortaya çıkan ilk hiyeroglifli ortostat parçası olarak değerlendirmiştir¹⁹⁰.

Şekil 3. 38. Yazıt Parçası VI-VII(Özgüç 1975, Levha XI; 1)

3.4. KURŞUN LEVHALAR

Özgüç tarafından 1971’de yayınlanan “Demir Devrinde Kültepe ve Civarı” adlı eserinde Kululu sakinlerinden Mustafa Yıldız’ın tarlasından bulmuş olduğu eserleri (kurşun levhalar) Kayseri Müzesi’nin eski asistanlarından Sargon Erdem vasıtasıyla müzeye intikal ettirilmiştir¹⁹¹. Bu kurşun levhalar 1967 yılında kurulan bir komisyon marifetiyle bin lira bedel karşılığında alınmıştır. Mehmet Yıldız’ın ifadesine göre toplamda üç adet olan levhanın ilk bulunduğu 2 metre civarında bulunduğunu, daha sonra av tüfeklerine saçma yapmak üzere bu levhalardan istifade ettiklerini belirtmiştir. Özgüç, bu kurşun levhaların oldukça yumuşak bir malzemedен ve kolayca bükülebildiği için korunması ve muhafaza edilmesi zor olduğundan Ankara’ya intikal edilmesini sağlamıştır.

3.4.1. KURŞUN LEVHA I

Bölgede bulunan kurşun levhaların en uzun ve geniş olanıdır. Uzunluğu 37 cm, genişliği 5.2 cm, kalınlığı ise 1.2 mm’dir. Levha tahrip olmuş bir vaziyettedir (Şekil

¹⁹⁰ Özgüç, (Lev. XI, 1,2), 1975.

¹⁹¹ Özgüç, 1971, 60-61.

3.39.). Üç satırlı yer yer tahrip olmuş olan bu kurşun levha üst ve alt kenarlarındaki işaretlerden bazıları kopmuştur. Önyüzde, birinci satırın sağ başından başlayan metin sola doğru, ikinci satırda soldan sağa, üçüncü satırda sağdan sola ve satırın sonuna kadar devam etmektedir. Metnin arka yüzü dördüncü satırda soldan sağa, beşinci satır sağdan-sola, altıncı satırda soldan-sağa devam etmesi ile son satırın ucuna yakın kısımda sona ermektedir. Beşinci satırın sağ başındaki işaretler çok tahrip olmuş okunamamakta ve levha üzerindeki işaretleri de görmek mümkün değildir¹⁹².

Metin Çevirisi:¹⁹³

"Tiwarali şehrinden: ...Ar(a)hwitas'a 400 brim arpa, Huwa/i şehrinden, (...)nın oğlu Hapiyamis'e 100 brim arpa, Uramuwas şehrinden Uramuwas'a 100 brim arpa, Uramuwas şehrinden Kwisis'e 100 brim arpa, Mur(a)kis'e 100 brim arpa, Uramuwas şehrinden Nus'a 30 brim arpa.

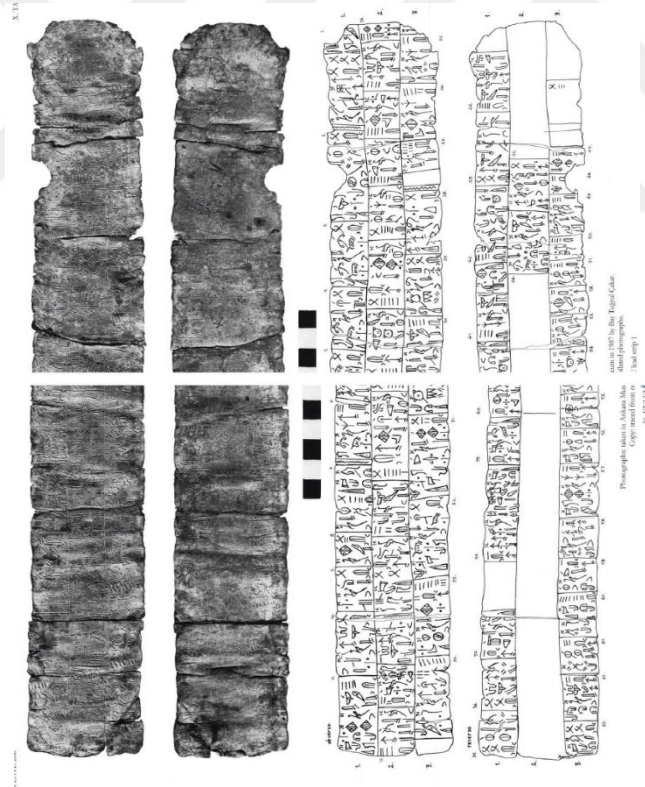
Yukarı Tuna'dan (Tunna'dan): Hapira'ya 140 brim arpa. Kulis'e 120 brim arpa. Kadeh taşıyıcısı PUGNUS-rimis'e 200 brim arpa. Nanas Huliya'nın oğluna 22 brim arpa. Kurtiyas ve Kwazatalas'a 151 brim arpa. Las ve Papanalis'e 150 brim arpa. Tas'a, 100 brim arpa. Özgür adam Tarhunazas'a 100 brim arpa. Tuna şehrinden Kukuwais'in oğlu Huliyas'a 50 brim arpa. Piyai(ya)s'a 40 brim arpa. Musatalas'ın oğlu Tuwa'ya 22 brim arpa. Özgür adam Tarhunazas'a 10 brim arpa. Nis ve Kukuwais'e 150 brim arpa. Hapira ve Nus'a 150 brim arpa. Las Hanis'e 60 brim arpa. WARALAZA (?) Kurtis'e 50 brim arpa. Tarhuntapiyas'a 40 brim arpa. Kukuwais'e 40 brim arpa. PUGNUS-rimis şehrinden Nus'a 20 brim arpa. KUKUSATİ, Nus'a 42 brim arpa. War(a)piyamis'e 8 brim arpa. Zaka şehrinin adamı Wasumas'a 100 brim arpa. Parzu(wi?)mina şehrinden (...)Nizarmas'a 200 brim arpa. Parzu(wi?)mina şehrinden, İyara/isa/is'in oğlu Huliyas'a 50 brim arpa. Waratura/i şehrinden, Luluwis'in oğlu, Kukuwa'ya 112 brim arpa. Waratura/i şehrinden, Muwas'ın oğlu, Kwarimuwas'a 100 brim arpa. Haru(wa/i) şehrinden Kuwa/is'e 75 brim arpa. Aluwana şehrinden Kwarinazis'e 75 brim arpa. Hahas'a 200 brim arpa. Tarhunazas'a 200 brim arpa. Tuna şehrinden Pulais'e 10 brim arpa. Aşağı Tuna şehrinden, avcı, Kiyakis'in kardeşi Muwas'a 10 brim arpa. Uramuwas şehrinden Tuwanis'e 10 brim arpa. Uhazira/i şehrinden, Apanis'in oğlu Ruwatis'e 10

¹⁹² Özgüç, 1971, 60-61.

¹⁹³ Hawkins, 1987: 137; Aro, 1998: 375-378, A133; Hawkins, 2000: 506-509, X36; Akçay, 2011, 242-244

brim arpa. Tasaku şehrinden, Huliyas'ın oğlu, Nunus'a 40 brim arpa. Tapa şehrinden, Nanimuta/is'in oğlu, Huliyas'a 50 brim arpa. (...)den Huliyas'a 200 brim arpa. Tarhunzas'ın oğlu Huliyas'a 50 brim arpa. Zaka şehrinden iki adam Taras ve Kus'a 100 brim arpa. Uramuwas şehrinden, Sunatiyamis oğlu Huliyas'a 10 brim arpa. Kuku(wa/is)'e 40 brim arpa. Si (...)ye 20 brim arpa. Tuna'dan, URIYALI (?), Hapira'ya 40 brim arpa. Wasumas'a 40 brim arpa. Harhariyas'a 50 brim arpa. Kulis'e 20 brim arpa.

Tuna şehrinden, Has'a 20 brim arpa. Warpasis'e 20 brim arpa. Tuna şehrinden, Masanis'e 20 brim arpa. Tuna şehrinden, Hasus'a 20 brim arpa. Tuna şehrinden, Kukuwais'in oğlu Nunus'a 20 brim arpa. Zarmas'a 10 brim arpa. Las Hanis'in oğlu'na 10 brim arpa. Tuna şehrinin annesi (?)'ne veririz 80 brim arpa. Tarhunzas'ın Tatas'ına 30 brim arpa. Aşağı Tuna'ya 200 brim arpa verdik."¹⁹⁴.

Şekil 3. 39. J.D. Hawkins, 2000, Kurşun Levha I (Plate 286)

¹⁹⁴ Hawkins, 1987: 137; Aro,1998: 375-378, A133; Hawkins, 2000: 506-509, X36; Akçay, 2011, 242-244.

3.4.2. KURŞUN LEVHA II

Özgüç'ün aktardıklarına göre en iyi korunmuş kurşun levhalardan biridir (Şekil 3.40.). Uzunluğu 16 cm, genişliği 4.2 cm ve kalınlığı 1.6 mm'dir. Levha kırılmış ve iki parçaya ayrılmış bir şekilde bulunmuştur. İşaretleri iyi korunmuş olan levhanın önyüzünde birinci satırın sağ başından başlayan metin sola doğru ve ikinci satırda dasoldan-sağa doğru devam etmektedir. Levhanın arka yüzünde ise üçüncü satırda sağdan-sola, dördüncü satırda soldan-sağa satıra 2 cm kala sonlanmaktadır¹⁹⁵.

Metin Çevirisi:¹⁹⁶

"Muwahis, Nis'e 32 koyun verdi. Lalis, Par(a)satas'a (?)68 koyun verdi. Asahayalara/i şehrine 140 koyun verdik. URIYALI (?) Nunus'a 40 koyun, 30 koyun (...) Sunawara şehrinde Kulis, Tumisis ve Tutus'a 30 koyun verdik, TAMAR (?)Mamis'e 20 koyun

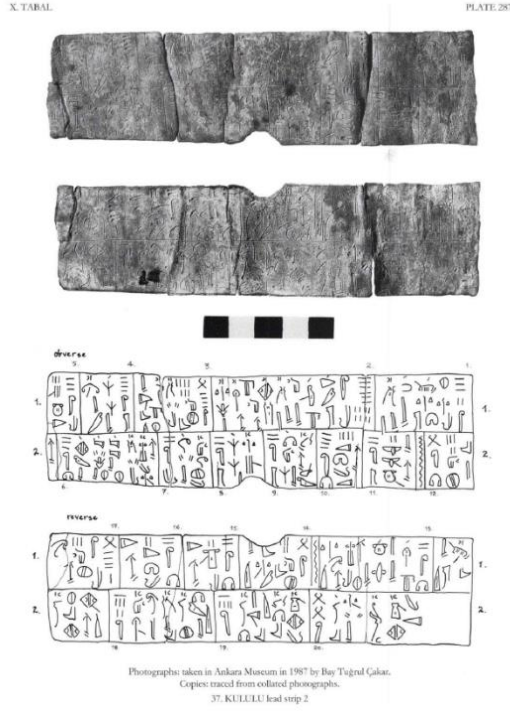
verdik. Kadeh taşıyıcısı Nunus'a 20 koyun verdik. UZAKALI (?)Satanus'a 20 koyun verdik. LAHINALI (X)'e 40 koyun verdik. HUHURPARI (X)'e 20 koyun verdik. Mur(a)ti şehrine 100 koyun verdik. Sunawata şehrinde Kwisasis ve Paluzis'e 100 koyun verdik.

Tiwarali şehrine 100 koyun, İki avcıya 20 koyun. İki LAHINALI (?) 20 koyun. Ahatikukura/i şehrine 141 koyun. Arusali şehrinde, (...) onlara verdik 15 koyun. SARK yerine (onların yerine ?), Asailara/i şehrinde getirdiler (?) 14 koyun. SARKUNALA (?) Atiwaramis'e 200 koyun."

---

¹⁹⁵ Özgüç, 1971, 61-62.

¹⁹⁶ Hawkins, 1987: 146-152; Hawkins 2000: 510, X37; Akçay, 2011, 244-245

Şekil 3. 40. J.D. Hawkins, 2000, Kurşun Levha II (Plate 287)

3.4.3. KURŞUN LEVHA III

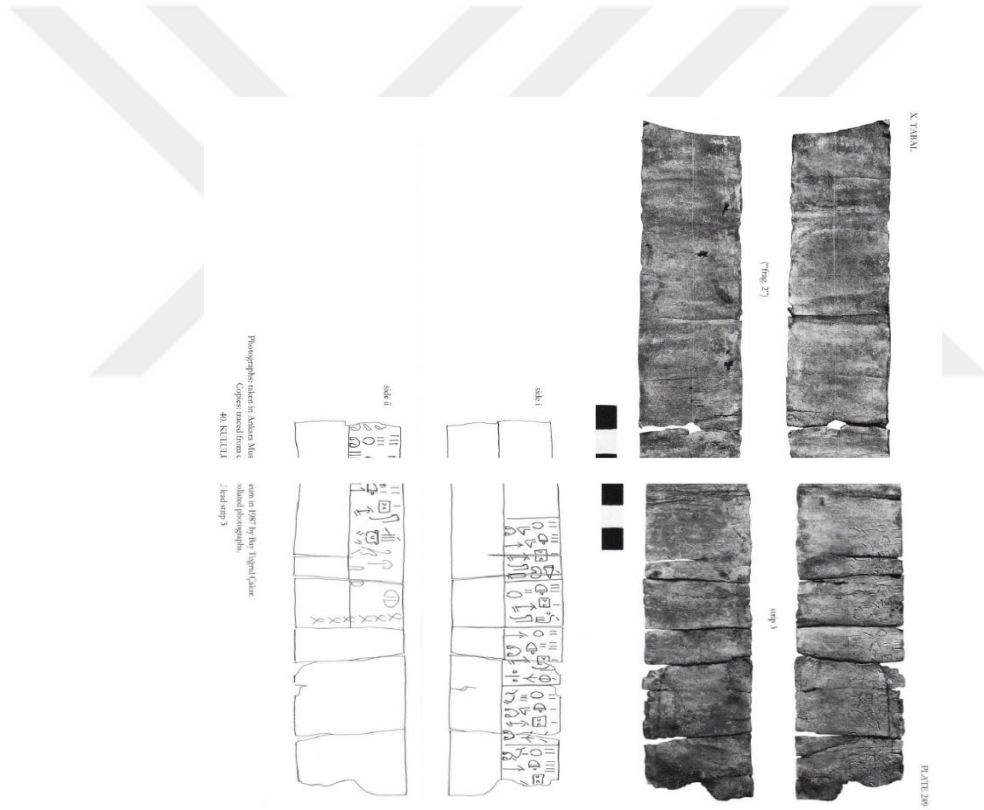
Üçüncü kurşun levha ise kırılmış ve dört parçaya ayrılmıştır (Şekil 3.41.). İşaretleri yer yer silinmiş okunması zor bir halde olan bu kurşun levhanın uzunluğu 21 cm, genişliği 3.8 cm ve kalınlığı ise 1.4 mm'dir. Levhanın önyüzünde sağdan başlayan ilk satırın işaretleri başından itibaren silinmiş ve okunamaz bir hal alan levhadaki işaretler satırın sonuna doğru okunabilmiştir. Soldan başlayan ikinci satırın başında ise işaretler belli olsa da sağa doğru hiçbir işaret görülememekte ve hepsi silinmiştir. Levhanın arka yüzünde sağdan üçüncü satırda bulunan işaretler tamamen silinmiş olmasına

rağmen satırın sonuna doğru iyi korunmuştur. Dördüncü satırın soldan-sağa devam eden işaretlerde tamamen silinmiştir. Metin bu satırın ortasında sona ermiştir¹⁹⁷.

Metin Çevirisi:¹⁹⁸

"111 koyun Masanis verdi. 131 koyun Aparas(?)'uras verdi. 133 koyun Kwarinazis verdi. 27 koyun (...) verdi. 97 koyun Nais verdi. 69 koyun Piyasarmas verdi.

21 (x) Masanis'e hediye, 25 (x) Aparas(?)'uras'a hediye, 25 (x) Kwarinazis'e hediye. (...) Naise hediye, 55 (x) Piyasarmas'a hediye. 20 (x) Hami(ya)s'a hediye. 28 (x) (...)nın annesine hediye. 308 (x) KUKISATI'ye bağış."¹⁹⁹

Şekil 3. 41. J.D. Hawkins, 2000, Kurşun Levha III (Plate 289)

¹⁹⁷ Özgüç, 1971, 62.

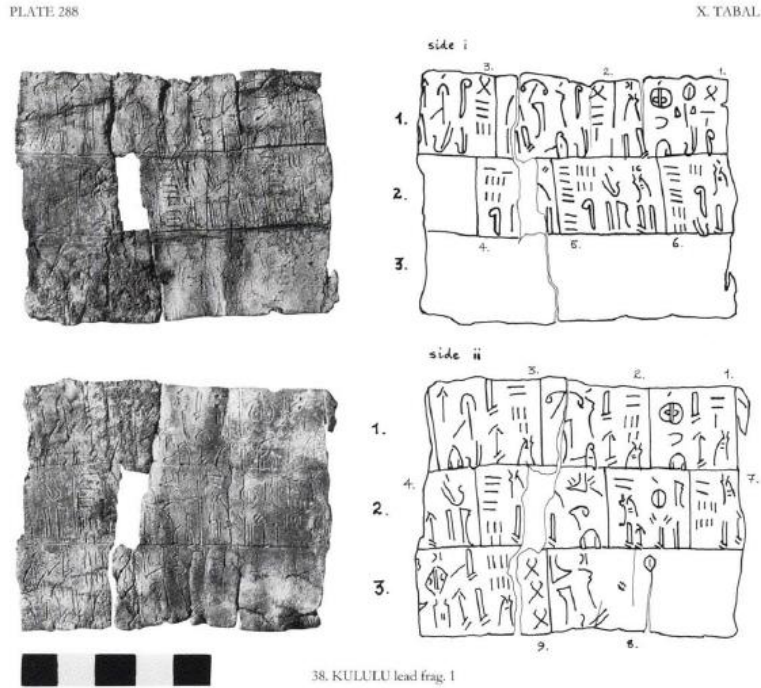
¹⁹⁸ Hawkins, 2000, 503, 511, X38; Akçay, 2011, 244.

¹⁹⁹ Hawkins, 2000, 503, 511, X38; Akçay, 2011, 244.

3.4.4. KURŞUN LEVHA IV

Uzunluğu 7.8 cm, genişliği 6.2 cm olan bu kurşun levha aralarında en geniş olanıdır (Şekil 3.42.). Metnin iki kenarı köylülerin kurşun levhayı saçma yapmak için kesmelerinden dolayı metnin başı veya sonu belli değildir. Levha kırılmış ve iki parçaya ayrılmış olduğundan ikinci satırın küçük bir kısmı eksik ve azda olsa bazı kısımlarda yer yer işaretler bellidir. Bir yüzün üçüncü satırının sonundaki işaretler silinmiş olduğundan okunamaz bir haldedir. Birinci ve ikinci satırdaki işaretler iyi korunmuştur. Levhanın diğer yüzünde ikinci ve üçüncü satırın sonundaki işaretler tamamen silinmiştir. Yazıtın muhtemelen tahıl dağıtım listesi olduğu değerlendirilmekte birlikte metinsel bütünlüğe ulaşılamamaktadır²⁰⁰. Eser Ankara Arkeoloji Müzesi'ndedir²⁰¹.

Şekil 3. 42. J.D. Hawkins, 2000, Kurşun Levha IV (Plate 288)

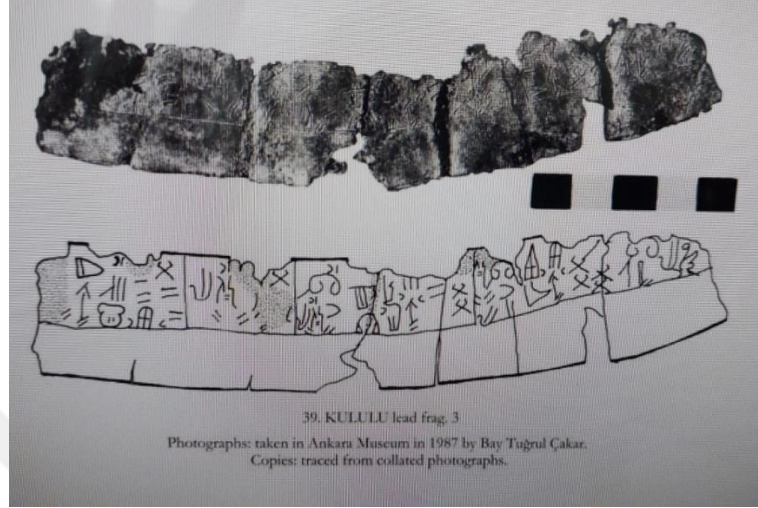
3.2.5. KURŞUN LEVHA V

Tahsin Özgüç tarafından 1971 ve 1975 yılında yayınlanmış olan kurşun levhalar içerisinde bulunmayan bu kurşun levha uzunluğu 15.4 cm. genişliği 3 cm'dir. Levha

²⁰⁰ Akçay, 2011, 246.

²⁰¹ Özgüç, 1975, 12.

ters yöne doğru çalışmış ve bu çalışması sebebiyle kırıklar meydana gelmiştir. (Şekil 3.43.) J. D. Hawkins oluşan kırıklar sebebiyle kurşun levhayı beş parçaya ayırmıştır²⁰². Levha üzerindeki işaretlerin silinmesi sebebiyle metin ortaya çıkmamaktadır.

Şekil 3. 43. J.D. Hawkins, 2000, Kurşun Levha V (Plate 288)

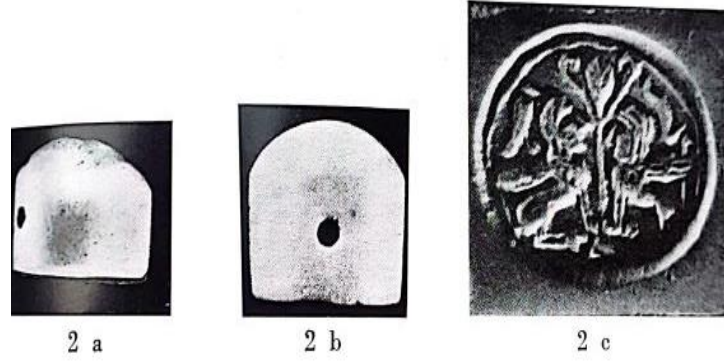
3.4.5. DAMGA MÜHÜRLER

Kululu'da geometrik desenli iki tip mühür ele geçmiştir. Kızılırmak Havzası'nda MÖ 1. Binyılda mühürler az sayıda olmaları ve uzun süre hiç değişmeden kullanılmaları ile bilinmektedir²⁰³. Geometrik desenli Kululu mühürlerinin benzerleri Alishar'da tespit edilmiştir. Alishar'da Kalkolitik, Tunç Çağı, Hitit İmparatorluk Dönemi, Frig Dönemi ve MÖ 1. binyılın 2. yarısında aynı tip mühürlerin kullanımının uzun süre devam ettiği bilinmektedir²⁰⁴.

²⁰² J.D. Hawkins, 2000. 503.

²⁰³ Oip 30, 91, Fig. 90: 2398, 3101, 3102, e 748, a 184.

²⁰⁴ Oip 30, Fig. 272.

Şekil 3. 44. Damga Mühür I (Özgüç 1975, Levha XV)

3.5. DAMGA MÜHÜRLER

3.5.1. DAMGA MÜHÜR I

Bir köylüden temin edilerek müzeye teslim edilen eserin (Şekil 3.44.) yüksekliği 1.2 cm, genişliği 1.2 cm'dir. Mermer malzemedен oluşan eser uzunlamasına delinmiş ve hafifçe bombeli oval yüzlüdür²⁰⁵. Mührün orta kısmında bir ağaç ve iki yanında da oturan iki sfenks bulunmaktadır. Bu sfenksler ağaç köküne basmaktadır. Sfenkslerin aşağıya doğru taranmış saçları düz ve enseyi örtmüştür. Sfenkslerin burunları iri ve sivri, yanakları ise dolgun bir biçimde betimlenmiştir. Sfenks başları gövdelerine oranla iri olarak betimlenmiştir. Kanatları ise gövdeye birleştirilmemiş ve yukarıya doğru betimlenmiştir. Sağda duran sfenksin kanat tüyleri tasvir edilerek bunlar dik bir biçimde yukarıya yükselen kuyruğun ucu kuşbaşı biçimindedir. Soldaki kanadın üstünde ise tüneyen iri bir kuş betimlenmiştir. Özgüç, Geç Hitit sanatının son merhalesinde Kululu'nun parlak bir merkez olduğuna vurgu yaparak, Geç Hitit merkezlerinde örneği Gordion'da P Tümülüsü'nde²⁰⁶ bulunmuş boyalı kap üzerindeki sfenkten²⁰⁷ figüründen yola çıkarak bu motifin Geç Hitit Döneminde rağbet gördüğünü ifade etmiştir. O, buradaki mührün MÖ. 8. yüzyılın son çeyreğiyle MÖ. 7. yüzyılın

²⁰⁵ Özgüç, (Lev. XV, 2 a-b-c), 1975

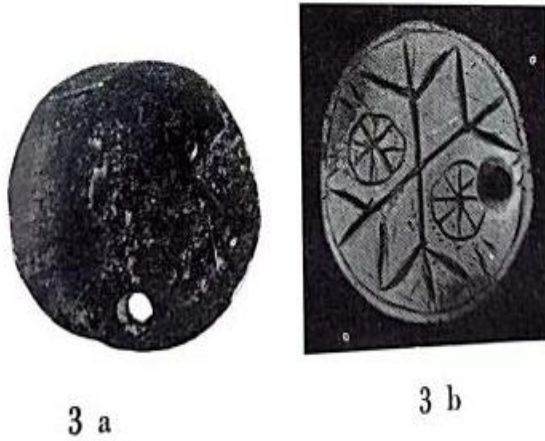
²⁰⁶ Özgüç, 1975, 14.

²⁰⁷ Özgüç, 1975, 14.

başlarına ait olabileceğini ifade etmiştir²⁰⁸. Eser envanter kayıtlarında tespit edilememiştir.

3.5.2. DAMGA MÜHÜR II

Kayseri Müzesi envanter kayıtlarında 75/806 envanter numaralı eserdir. Tezimizde 25 katalog numaralı eser 1975 yılında Tahsin Özgüç marifetiyle envantere kazandırılmıştır. Düğme şeklindeki damga mühür steatit malzemeden ve 2.2 cm çapındadır (Şekil 3.45.). Özgüç, mührün tepesi tahrip olmuş ve düzensiz bir şekilde delindikten sonra amulet olarak taşındığını ifade etmiştir²⁰⁹. Mühür üzerinde stilize dört ağaç ve ağaç aralarında iki rozet bulunmaktadır. Eser sitadelde boyalı seramikler (MÖ. 9-6. yüzyıl) içinde tespit edilmiştir²¹⁰.

Şekil 3. 45. Damga Mühür II (Özgüç 1975, Levha XV)

3.5.3. DAMGA MÜHÜR III

Kayseri Müzesi envanter kayıtlarında 2358 envanter numaralı eserdir. Tezimizde 3 katalog numaralı eser 1946 yılında Mustafa Önder isimli vatandaş tarafından Kayseri

²⁰⁸ Özgüç, 1975, 14.

²⁰⁹ Özgüç, (Lev. XV, 3 a-b), 1975

²¹⁰ Özgüç, 1975, 15

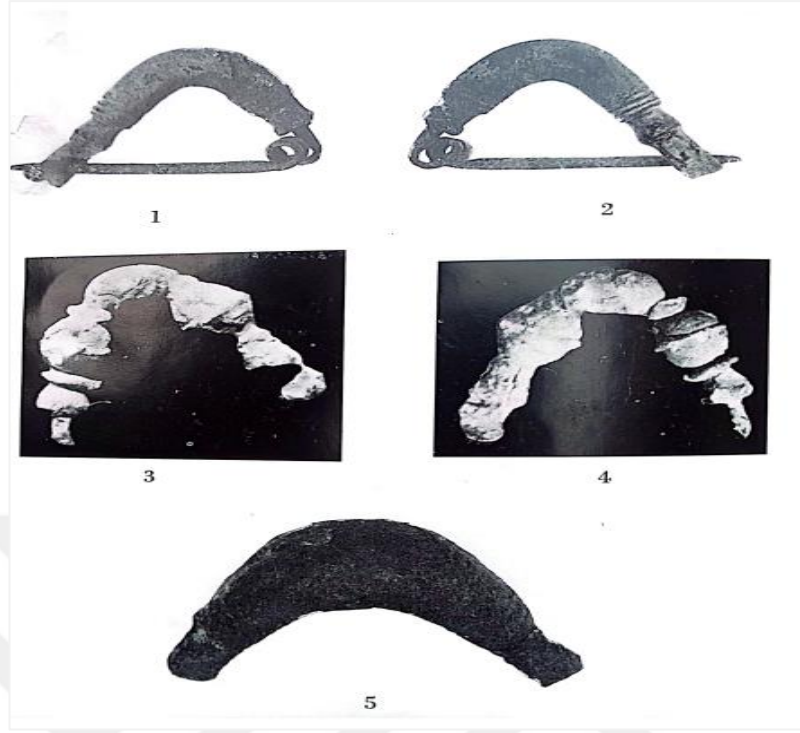
Müze Müdürlüğüne satılmıştır. Çapı 2 cm kalınlığı ise 8 mm'dir. Damga mühür kare planlı olup iki yüzünde geometrik motifler işlenmiştir. Eser sergidedir.

3.5.4. DAMGA MÜHÜR IV

Kayseri Müzesi envanter kayıtlarında 6371 envanter numaralı eserdir. Tezimizde 22 katalog numaralı eser 1970 yılında Ord. Prof. Dr. Sedat Alp'ın Kululu'da yapmış olduğu kazılarda ortaya çıkarılmıştır. isimli vatandaş tarafından Kayseri Müze Müdürlüğüne satılmıştır. Çapı 2 cm kalınlığı ise 12 mm'dir. Siyaha yakın renktedir ve malzemesi hematittir. Mührün hem alt yüzeyinde hem de üst yüzeyinde motifler mevcuttur. Mührün bir kısmı kırıldığından eksiktir. Mührün alt kısmı düz üst kısmı kubbelidir. Düz olan kısmın ortasında daire vardır ve içi boştur. Bu dairenin etrafında ise rozet ve üçgen motifleri tekerrür etmektedir. Mührün üst kısmı da yine bir daire ile çevrelenmiştir ve daire içinde bir motif yoktur. Burada da eksik olan yer dışında daire etrafında rozet ve kartal motifleri gözlemlenmektedir. Eserin plaster kalıpları alınmıştır. Motifler belirgin değildir.

3.6. FİBULALAR

Kululu kazı ve çevre araştırmaları sırasında doğu tipi olarak adlandırılan Urartu fibulalarının Özgüç'e göre yerel üretimleri ele geçmiştir. Bahsi geçen fibulalar Fig. 60'ta yer verilmiştir. Bu fibulaların sadece bir tanesi Kayseri Müzesi'nde yer almaktadır.

Şekil 3. 46. Kululu Fibulaları (Özgüç 1975, Levha XIV “1-2, 3-4, 5”)²¹¹

3.6.1. FİBULA I

Bir köylüden temin edilerek müzeye teslim edilen eserin yüksekliği 2.5 cm, uzunluğu 4.5 cm'dir (Şekil 3.46.-1,2). Üçgen biçimli yayı dirsekli tipe ait olan fibulanın kolları ise üçer yivlidir. İğnesi ise kola üç kıvrım şeklinde bağlıdır. Eserin kesiti yuvarlak bir biçimde, gövdesinin ortasında kıvrılmanın olduğu görülmektedir²¹². Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 75/805 envanter numaralı eserdir. (Katalog No:24)

3.6.2. FİBULA II

Tahsin Özgüç tarafından Kululu'da yapılan kazılarda 1967 yılında IV. kat kalıntıları içerisinde tespit edilmiştir. Eserin genişliği 3 cm, yüksekliği ise 2.5 cm'dir. Fibulanın kıvrılma yerinde iri bir boncuk göze çarpmaktadır (Şekil 3.46. -3,4). Bu boncukla yayın uçları arasında ise iki boncuk ve dört adet disk bulunmakta. Yakın doğuda ele

²¹¹ Özgüç, Lev. XIV, 1975, 30-31.

²¹² Özgüç, (Lev. XIV, 1-2)1975, 12.

geçen fibulaların çoğunluğu bu yaygın tipe aittir²¹³. Benzerleri Alishar, Boğazköy ve Sultanhanı Höyüğü'nde ele geçmiştir²¹⁴. Özgüç, ele geçen fibulanın yukarıda bahsedilen yerleşim yerlerinden ele geçen fibulalarla çağdaş olduğu ihtimalî üzerinde durmaktadır. Özgüç bölgede ele geçen fibulalar sebebiyle doğu tiplerini temsilen yerel fibulaların yanında standart Frig fibulalarının da rastlanması sebebiyle Frig ile Tabal arasında komşuluk münasebetlerinin doğal bir sonucu olduğunu vurgulamıştır²¹⁵. Envanterde tespit edilememiştir.

3.6.3. FİBULA III

Bir köylüden temin edilerek müzeye teslim edilen eserin genişliği 2.8 cm, yüksekliği ise 2 cm'dir(Şekil 3.46. -5). Oval kesitli uçları ise üçer yivlidir²¹⁶. Envanterde tespit edilememiştir.

3.7. ORTOSTAT PARÇASI

Kayseri Müze Müdürlüğü envanterine 11.02.2022 tarihinde dâhil ettiğimiz *ortostat* parçası tezimize son giren eser oldu. Eserin müzeye kazandırılmasında Kayseri Büyükşehir Belediyesi ile Kayseri Müze Müdürlüğü'nün koordineli çalışması etkili olmuştur²¹⁷.

---

²¹³ Özgüç, (Lev. XIV, 3-4), 1975, 13.

²¹⁴ Özgüç, 1975, 13.

²¹⁵ Özgüç, 1975, 13.

²¹⁶ Özgüç, (Lev. XIV, 5) 1975

²¹⁷ Gündüz, 2022,21.

Şekil 3. 47. Ortostat Parçası

Eser üzerinde iki figür bulunmaktadır. İlk figür başsız bir insan, ikincisi ise bir boğa figürüdür. Eser iki boyutludur. Boğanın başı ve insan figürünün bir kolu ile bir ayağı bir boyutta iken diğer kısımların tamamı diğer cephede resmedilmiştir. İnsan figürü uzun kıyafetli ve boğa ile aynı zemine konuşlanmıştır. Boğa figürünün orta kısmı İnsan figürünün arkasında kalmıştır. Diğer cephede ise boğanın yuları insan figürünün sağ eli kontrolü altındadır. İnsan figürünün sol kolu ise omzun üstüne doğru giden kıyafetinin içinden geçer şekilde betimlenmiştir. Tek el marifetiyle boğayı kontrol altında tutmaktadır. Bununla birlikte bu parçada her ne kadar insan figürünün başı olmasa da İnsan figürü boğa figürüne nazaran oldukça iri ve heybetli durmaktadır. Eserin bulunduğu konum itibari ile Kültepe'ye 15, Kululu'ya ise 24 km mesafededir. Kayseri Müze Müdürlüğü kayıtlarında 2022/05 envanter numaralı eserdir. (Katalog No:41)

Fig. 61’de yer verilen kerpiç duvarların önüne yerleştirilen kaplama levhalar için V. Sevin, propagandaya yönelik dekorasyon örgesi olarak değerlendirilmektedir. Sevin bu dekorasyon türünün Asur’dan Geç Hitit merkezlerine geçtiğini belirtmektedir.

Kayseri Palas Mahallesi’nde ele geçen Şekil 3.47.’de yer verilen figür ve arkasındaki boğa betimi kurban ritüeli olmalıdır. Benzer sahneleri Geç Hitit krallıklarına ait yerleşimlerde görmek mümkün. Boğanın tek başına betimlendiği Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi’nde yer alan kabartmadaki betimle ilişkilendirilebilir. Fig.62-A’da boğa kısa bacaklı, kuyruğun hafif yukarı kalkması ve gövdeden ayrılmasıyla bütünüyle benzerdir²¹⁸. Palas örneğinde iki boyut varken burada tek boyut vardır. Buna ek olarak Palas örneğinde boğanın arka bacakları birbirine bitişik iken Şekil 3.48. - A’da arka bacaklarda bir hareket söz konusudur.

Karatepe’de Kral Asitawata’ya yemek, içki ve müzik sunanlar arasında boğa yemek olmak üzere götürülürken betimlenmiştir²¹⁹. Şekil 3.48-B’de Arami ve Fenike stilindeki bu eser MÖ 8. yüzyıl sonlarına tarihlenmiştir.

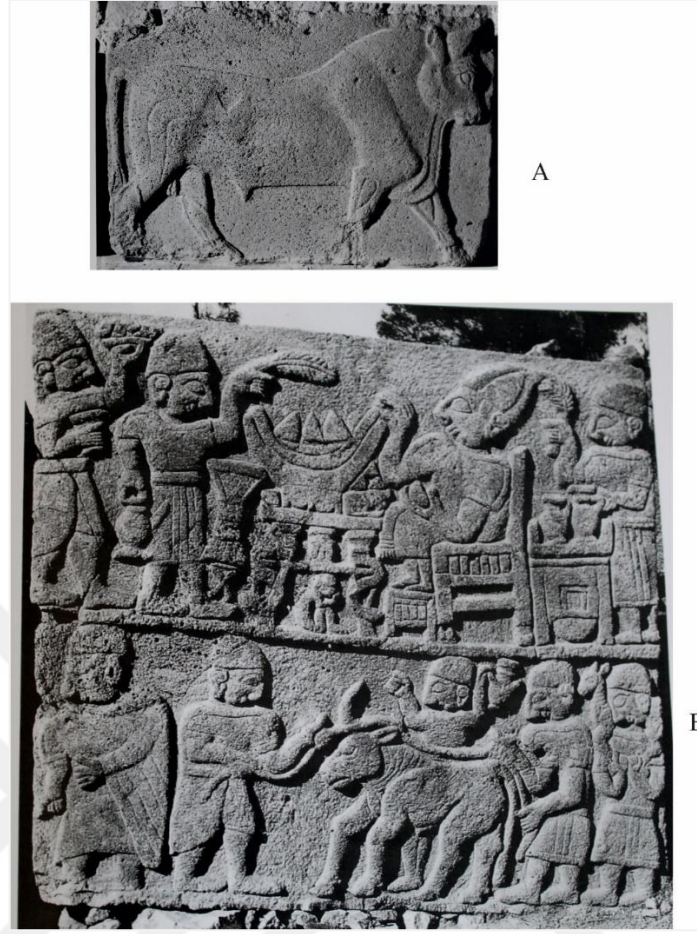
Aslantepe’de kabartmalarda kraliçe savaş tanrısı İştara kurbanlık boğa kanın sunulduğu sahnelerde boğa ve onu götüren kişinin betimlendiği görülmektedir²²⁰. Şekil 3.49-A’da görülen boğa ön planda iken onu götüren kişi arka plandadır. Bu kabartma Akurgal tarafından Geleneksel akım içerisinde değerlendirilmiş ve MÖ 1050-850 tarih aralığına verilmiştir.

---

218 Akurgal E., Hatti ve Hititler, 1995, Lev. 155.

219 Akurgal 1995, Lev. 139.

220 Akurgal 1995, Lev. 87b, 88c.

Şekil 3. 48. Anadolu Medeniyetler Müzesi boğa kabartması (Akurgal 1995, Lev. 155) ve B-Karatepe kurban sahnesinde boğa (Akurgal 1995, Lev. 139).

Aslantepe'den başka bir kabartma üzerinde de yine Kral Sulumeli, Fırtına Tanrısı ile eşine ve başka bir tanrı ve eşine kurban adadığı boğanın kanını sunarken betimlenmiştir²²¹. Şekil 3.49-B'de yer verilen sahne geleneksel akım I içerisinde değerlendirilmiş ve MÖ 1050-850 aralığına tarihlenmiştir.

Aslantepe'de ele geçen diğer bir sahnede de boğanın çektiği arabasından inen Hava Tanrısına kurbanlık boğanın kanını sunan Kral Sulumeli görülmektedir. Şekil 3.49-C'de görülen eser de diğer Aslantepe kabartmaları ile aynı stilde ve aynı tarihe verilmiştir.

Buraya kadar gördüğümüz sahnelerde boğa:

²²¹ Akurgal 1995, LEv. 87b.

- Krala yemek olmak üzere götürülen boğa (şenlik, kutlama veya vergi olarak halkın krala sunduğu değerli bir yiyecek olarak),
- Krallar tarafından tanrılara kanı sunulan hayvan olarak boğa, olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Geç Hitit Krallıklar (MÖ1200-700) öncesinde Hitit İmparatorluk Dönemi'nde de kurban edilmek üzere götürülen hayvanlar Alaca Höyük kabartmasından bilinmektedir²²². Hititçe çivi yazılı metinlerde GU=sığır anlamında kullanılmakta olup kurban edilen hayvanlar arasında yer almaktadır²²³.

Karatepe ve Aslantepede kabartmalarında boğa önde iken onu götüren figür arkadadır. Palas buluntusunda figür önde boğa arkadadır. Figürle boğanın boyutlarında da farklılıklar görülmektedir. Karatepe ve Aslantepede boğa ile figürün boyutları birbirine yakınken Palas örneğinde figür daha büyük işlenmiştir.

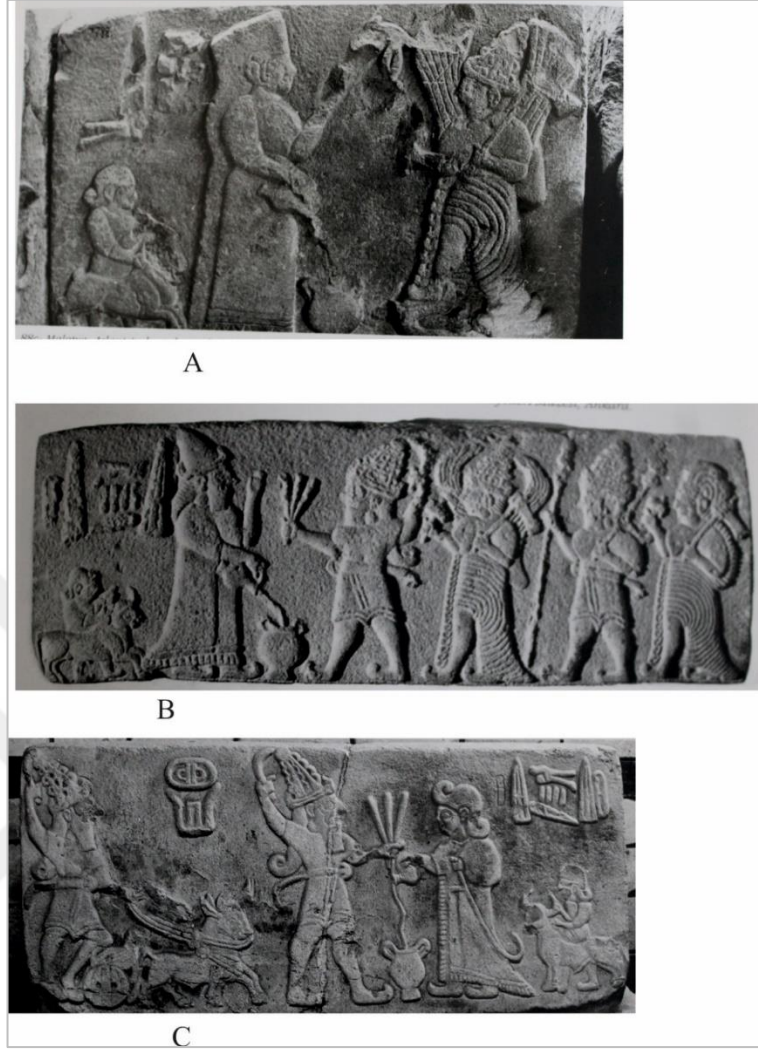
Bu örnekler dışında Persopolis'de apadana duvarında da boğa götüren figür betimi ile karşılaşmaktadır²²⁴.

---

²²² Schwemer D., 2009, "Tanrılar Kültü, Büyü Ritüeli ve Ölülerin Bakımı", Hititler, 222, Fig. 4.

²²³ Turgut Yiğit "Hititçe Çivi Yazılı Belgelere Göre Çoban", Belleten cilt: LXVI, sayı: 247, 2002, 765-766.

²²⁴ Schmidt 1957, Pl. 19.

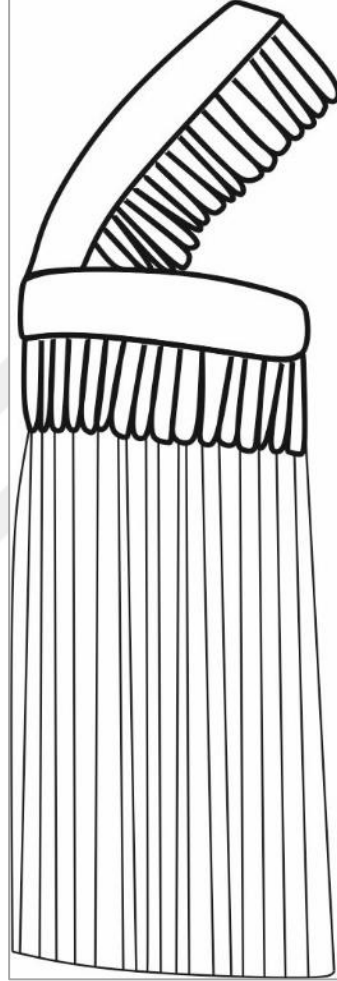

Şekil 3. 49. Malatya Aslantepesi kurban sahnelerinde boğa betimi (Akurgal 1995, Lev. 87).

Palas figürünün üzerindeki kıyafete baktığımızda ise uzun pileli bir etek giymekte ve etek bitiş kısmında püsküllü bir kumaş dolanmakta sonrasında gövdeden çapraz yükselerek diğer taraftan bele ulaşmaktadır. Ön yüzde gövdeyi çapraz saran püsküllü kumaşın altından figürün eli geçmektedir. Burada figür üzerinde gördüğümüz kıyafetin birebir benzeri ile karşılaşmadık. Ancak figürün belini dolandıktan sonra omuz üzerinden geçen düz kumaşa eklenmiş (?) altta sarkan püsküllü kısımdan oluşan kıyafetin farklı tipi çok sayıda kabartmada görülmektedir (Şekil 3.50.). Palas örneğinde püsküllü kumaş sıcak mevsimde havası verirken diğer örneklerde himation

gibi başka bir elbisenin üzerinde bütün vücudu sardığı ve sonrasında omuzdan geçtiği ve uç kısmını figürün tuttuğu görülmektedir²²⁵.

Palas'ta ele geçen bu kabartmanın mimari yapının neresinde durduğuna dair canlandırmayı ise Zincirli kent duvarında görülebilir²²⁶.

Şekil 3. 50. Ortostat Parçası Kıyafet Çizimi,

²²⁵ Akurgal 1995, Lev. 121, 125a, 127, 128.

²²⁶ Akurgal 1995, Şek. 139.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAYSERİ ARKEOLOJİ MÜZESİ ENVANTERİNE KAYDEDİLEN ESERLER

4.1. ENVANTERE KAYDEDİLEN ESERLERİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Kayseri ili Akkışla ilçesi sınırları içerisindeki Kululu (Kaletepe) ve çevresinden çıkan Demir Çağı'na ait olan eserlerin tamamı Kayseri Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü envanterinden alınmıştır. Kayseri Arkeoloji Müzesi envanteri detaylıca incelenmiştir. Bu incelemeler neticesinde Demir Çağı'na ait olan; taş, pişmiş toprak, kemik ve tunç olmak üzere 41 adet eser tespit edilmiştir. Eserlerden sadece biri lokasyon olarak Kululu dışından, Kululu'ya 24 km. mesafedeki Palas mahallesinden alınarak incelenmiştir. Bu 41 adet eserden 10 tanesi sergide geri kalanı depolarda muhafaza edilmektedir. Sergi seksiyonu zamanla değişkenlik gösterebilir.

Eserlerden 2358, 6371, ve 75/806 envanter numaralı 3 adet eserin plasterlerle kalıpları alınmış ve bu halleri ile envanter kısmında belirtilmiştir.

Tahsin Özgüç 1967 yılında yaptığı kazı buluntularını 1971 yılında yayınlamıştır. Kululu'da ortaya çıkan bazı eserlerin ise yayını ertelemiştir. Kültepe kazısı süresince Kululu'yu devamlı ziyaret etmiş ve köylünün satıhtan topladığı eserlerin müzeye kazandırılmasını sağlamıştır. Bu yayını ertelenen eserler ile müzeye sonradan kazandırılan eserler 1975 yılında Kululu Hakkında Yeni Gözlemler" başlığı altında yayımlanmıştır.²²⁷

---

227 Özgüç, 1975, 1.

Yaptığımız detaylı araştırma ve incelemelerimizde sadece envanter defterleri ve eserler incelenmemiş bunun yanında müzeye ait arşivde de çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalarımızda 31.08.1970 tarihine ait “Kululu Kazası Envanter Defteri” başlığında 1968 ile 1970 yıllarını kapsayan 25 parça eser ve buluntu envanter kayıtları bu araştırma esnasında tespit edilmiştir. Bu kayıtlar Sedat Alp’e aittir ve 1968-1970’de Kululu’da yapmış olduğu kazılarda ortaya çıkarılan eserleri kapsamaktadır. 1968-1970 tarihleri arasında Sedat Alp Kululu’da kazı çalışmaları gerçekleştirmiştir.

Bu kazılardan ilki 26.08.1968 – 07.09.1968 tarihleri arasında yapılan kazılardır. Bu kazılarda yedi adet tarihi eser ile iki adet kazı defteri müze müdürlüğüne teslim edildiği tutanakla ifade edilmektedir. Tutanağın not kısmında ise envanterize edilmiş muhteviyatı olan dört adet eser teslim alındığı ifade edilerek imzalanmıştır. 1968 kayıtlarına baktığımızda bu dört eserin günün koşullarında oluşturulan envanter defterine kayıt hallerini görebilmekteyiz. Bu envanter defterinin dijitaline ulaşabildik. Bu envanter defterinde belirtilen dört eserden ikisini; “3 ve 4” envanter numaralı olanları tespit ettik.²²⁸ 1 ve 2 numaralı eserlere ulaşamadık.

Kazılardan ikincisinin ise hangi tarihte başladığını bilemiyoruz. 31.08.1970 tarihli ve Ord. Prof. Dr. Sedat Alp imzalı 21 adet eserin envanter defteriyle birlikte müze müdürlüğüne teslim edildiğine dair tutanak vesilesiyle bu tarihten önce kazının sonlandırıldığını görebilmekteyiz. Yapmış olduğumuz incelemede tıpkı 1968 kazısı gibi yine bazı eserleri (2,3,5,6,9,11,13,14,15,16,17,18,20) tespit edemedik. Envanter defterine kayıtlı olan 21 adet eserden sekiz adedini tespit edebildik. Tespit edilen eserler Kululu Kazası Envanter defterinde; “1,4, 7, 8, 10, 12, 19, 21” numaralı eserlerdir.²²⁹ Sedat Alp’in müzeye teslim ettiği 25 adet eserden 10 adedi envanter kayıtlarıyla eşleştirilmiştir.

---

228 Kululu Kazası 1968 envanter defteri 3 ve 4 numaralı eserler. Bu eserlerden 3 (5723), 4 ise (5724) olarak sonradan Kayseri Müzesi envanter defterine kayıt edilmiştir.

229 Kululu Kazası 1970 envanter defteri tespit edilen eserler; 1 (6364), 4 (6365), 7 (6367), 8 (6366), 10 (6368), 12 (6369), 19 (6370), ve 21 (6371) olarak sonradan Kayseri Müzesi envanter defterine kayıt edilmiştir.

Sedat Alp ve ekibinin vermiş olduğu envanter numaraları ile daha sonra verilen envanter numaraları eşleşmemekteydi. Bu tespitte eser ölçü ve özellikleri ile eserlerin üzerindeki detaylı çizimler işimizi kolaylaştırmıştır²³⁰. Bu taramalarda kayıtlara alınan Kayseri bünyesindeki eserlerin fazlalığı sebebiyle (50.000 civarı) bir sonuç alınamamıştır. Yapılan envanter taraması Kululu'yu ihtiva etmektedir. Kayseri Müze Müdürlüğü'nün envanter defterinde 6370 envanter numaralı ağırşagin pişmiş toprak olarak yanlış yazılan maddesi, taş olarak tarafımızca değiştirilmiştir. Kululu'dan çıkan eserler Tahsin Özgüç ve Sedat Alp başta olmak üzere duyarlı vatandaşlar sayesinde müze envanterine dâhil edilmiştir²³¹.

4.2. DEĞERLENDİRME

Kululu çevreye hâkim bir tepe üzerine kurulmuş bir kale yerleşimidir. Yerleşim tarım arazileri, otlak olarak kullanılmış olabilecek alanlarla çevrili ve su kaynağına yakın yerde kurulmuştur. MÖ 9-5. yüzyıllarda kentte yaşayanların geçim kaynakları bu tarım arazileri ve otlak alanları olmalıdır. Bunların dışında ekonomik geliri olan başka bir kaynak bilinmemektedir. Kurşun levhalarda da tahıl ve hayvanların halka dağıtıldığına dair bilgiler almaktayız.

Özgüç'ün yayınlarında Kululu seramikleri detaylı irdelenmiştir. Yeni kazı çalışmaları ile karşılaştırıldığında bazı kapların MÖ 9. yüzyıla çekilmektedir²³². Kululu Demir Çağı seramikleri Kızılırmak Havzası içerisinde bilinen genel bir biçim ve astar hamur rengi sergilemektedir.

Kululu ve yakın çevresinden ele geçen heykeltıraşlık eserler ise bu yerleşimin basit bir Demir Çağı yerleşimi olmadığını göstermektedir. Kente giriş kapılarında yer aldığı düşünülen aslanlar, tanrı ve önemli kişilere ait olduğu düşünülen heykeller, sfenksler bu yerleşimin tahkimli önemli kamu yapılarını barındıran bir kent izlenimi

---

²³⁰ Kululu Kazası'nda çıkarılan eserler, Kayseri Müzesine teslim tutanakları ve envanter kayıtları Kayseri Müzesi arşivindedir.

²³¹ Kululu'dan çıkan eserler Kayseri Müze Müdürlüğü envanterine kayıtlıdır. Sadece kurşun levhalar Ankara Arkeoloji Müzesine taşınmıştır.

²³² Özgüç 1971, 39-40.

yansıtmaktadır. Kululu'ya ait olduğunu düşündüğümüz Akkışla yakınlarından ele geçen eser ise bu durumu destekleyen önemli bir veridir.

Kululu'da ele geçen fibulalar ise Frig ve Urartu tipinde olduğu görülmektedir. Bu Kululu'nun batı ve doğu ile kurduğu iletişim ağını göstermesi açısından önemli bir veridir. Burada ele geçen mühürler de Kızılırmak Havzası yerleşimlerinde bilinen buluntulardır.

Özgüç Kululu'nun Tabal'ın başkenti olamayacağını ileri sürmektedir. Son dönemde araştırmacılar bu yerleşimden ele geçen eserleri diğer yerleşimlerle karşılaştırmakta ve hiçbir yerde bu denli heykeltıraşlık eserlere ve yazılı belgelere ulaşamadığını belirtmektedir. Bu nedenlerden bu yerleşimin Tabal'ın merkezi veya başkenti olabileceğini tartışmaktadırlar.

SONUÇ

Kayseri kadim tarihi ile birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Kalkolitik Çağ'dan günümüze kadar bu coğrafyada Asur, Hitit, Geç Hitit, Tabal, Med, Pers, Kapadokya Kralları, Roma, Bizans, Danişment, Selçuklu, Dulkadiroğulları ve Karamanoğulları Beylikleri, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti olarak birçok medeniyetin izlerini taşımaktadır. Demir Çağı'nın başlamasıyla Anadolu'da Geç Hitit Devletleri dediğimiz bir dönem başlamıştır. Bu dönemde merkezi ve güçlü bir devletin izlerine rastlanmamıştır. "Demir Çağı'nda Kululu" tezimizin konusu olarak belirlenmiştir. 1967'de Kululu'da Kazı çalışmaları yapmış olan Tahsin Özgüç yayınlarında; Kululu'nun bulunduğu mevki için geçmişte bu bölge coğrafi yapı özellikleri bakımından stratejik olarak tahkimat işlevi gördüğünü, özellikle doğudan gelebilecek muhtemel askeri akınlara karşı önemli bir noktada konumlanmış olduğunu ifade etmiştir. O, Kululu'yu konumu itibarıyla ele geçirilmesi bakımından çok güç bir dağ şehri olduğunu vurgulamıştır.

Kululu'daki yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkartılmış olan Luwi hiyeroglifli yazıtlar, stel parçaları ve heykellerin yoğunluğu bu bölgenin geçmişte Tabal Ülkesi'nin önemli şehirlerinden biri olduğunun en önemli göstergesidir.

Kululu'da kazılarda ortaya çıkan eserler ile Köylülerden temin edilen eserler Tahsin Özgüç ve ekibi tarafından eserlerin bir kısmı Kayseri Müzesi envanterine dâhil ettirilmiştir. Tahsin Özgüç özellikle konservasyon ihtiyacı olan "Kurşun Levhalar" gibi bazı eserlerin Ankara'ya taşınmasını istemiştir. Kayseri Müzesi envanterine kayıtlı ve Kululu'dan gelen eserlerin envanterleri çalışmamızda belirtilmiştir.

1968-1970 tarihleri arasında Sedat Alp, Kululu'da kazılar yapmıştır. Kazılar neticesinde ortaya çıkarılan toplamda 25 eseri müze envanterine kazandırmıştır.

Kululu yerleşim yerinde yapılan kazılar çok kısıtlı kalmıştır. 1967'de Tahsin Özgüç ve 1968-1970 yıllarında iki defa olmak üzere Sedat Alp başkanlığında olmak üzere toplamda 3 sezon kazı yapılabilmektedir. Özellikle bu bölgeden envantere kayıt edilen eserlerden yola çıkarak yerleşim yerinin önemi çok açıktır. Kululu'da yeni yapılacak kapsamlı bir kazı çalışması ile Tabal ülkesine ait çok kapsamlı verilerin ortaya çıkacağı

kuvvetle muhtemeldir. Bu dönemin daha iyi anlaşılması ve Demir çağına ait bilinmeyenlerin ortaya çıkması yeni yapılacak kazılara ve bu kazılardan ortaya çıkacak olan taşınır ve taşınmaz birçok esere bağlıdır.

Yeni Asur dönemi saraylarında kamu yapılarının iç duvarlarına ve önemli kapılarda insan başlı kanatlı boğa ya da kanatlı aslan kabartma yontuları yerleştirilmiştir. Sevin, Mezopotamya sanatında Erken Sülaleler Dönemi sonlarında beri Asur da koruyucu ruh olarak bilinen düş ürünü yaratıklar kapıdan içeri girmeye çalışan kötülükleri sokmamak için hazırlanmıştır. Kululu'da ele geçen sfenks, aslan, boğa ve kral veya tanrıya ait olabileceği düşünülen çok sayıda heykel parçası ele geçmiştir. Yine Akkişla Palas Mahallesinden ele geçen *ortastat* parçası da Kululu'dan taşınmış olabilir. Bütün bu heykeltıraşlık eserlere bakıldığında Kululu'nun Tabal Ülkesinde önemli bir merkez olduğu açıktır.

4.3. KATALOG

Kat. No	: 1
Envanter (sicil) No	: 2241
Eserin adı ve maddesi	: Stel - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu Höyüğü
Çağı/dönemi	: Geç hitit
Ölçüsü	: y: 64 cm, g: 21 cm, k: 13 cm
Müzeye geliş tarihi	: 1940
Müzeye geliş şekli	:Müsadere (Alevkişla köyünde Hacı Hüseyinoğlu Hacıdan alınarak kaymakamlıkça müzeeye verilmiştir.)
Müzedeki yeri	: Sergide.
Eserin tanımı	:Gri renkli, dikdörtgen prizması şeklindeki bazaltik taşın tepesi yuvarlaktır. Dört yüzünde hiyeroglif kitabe mevcuttur. Orta kısmından kırılmış olup sonradan yapıştırılmıştır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: J. D. Hawkins, 2000, plate; 244-245.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri)

Kat. No	: 2
Envanter (sicil) No	: 2340
Eserin adı ve maddesi	: Stel -Bazalt
Bulunduğu yer	: Bünyan/Kululu Köyünden
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: y: 49 cm, ç: 30 cm, k: 24 cm
Müzeye geliş tarihi	: 1945
Müzeye geliş şekli	: Prof. Dr. Borreat ve heyeti tarafından
Müzedeki yeri	: sergide
Eserin tanımı	:Kirli devetüyü rengindedir. Üst kısmı kavisli olup bir stel olduğu tahmin edilmektedir. Alt taraf dikdörtgen prizmasını andırmaktadır. Uzunlamasına üstten en alta kadar iki parça halinde kırılmıştır. Stelin ön yüzü ve iki yanında yazı olup arkası boştur.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: J. D. Hawkins, 2000, plate;272.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri)

Kat. No	: 3
Envanter (sicil) No	: 2358
Eserin adı ve maddesi	: Damga mühür-Siyah taş
Bulunduğu yer	: Bünyan Kululu Köyü
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: b: 2 cm, g: 17 cm, k: 8 mm
Müzeye geliş tarihi	: 1946
Müzeye geliş şekli	: Satın alma (Mustafa Önder) Emirağa M./Kayseri
Müzedeki yeri	: Sergide
Eserin tanımı	: Dikdörtgen prizma biçiminde olup iki geniş yüzünde geometrik motifler işlenmiştir. Dar kenarları düz olup enine ortadan deliktir.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	:-

(Mühür Ve Plaster Baskısı, Fehmi Gündüz Arşivi)

Kat. No	: 4
Envanter (sicil) No	: 4840
Eserin adı ve maddesi	: El baltası/ Taş
Bulunduğu yer	: Kululu Köyü/ Bünyan
Çağı/dönemi	: M.Ö 1. Bin
Ölçüsü	: u: 4,9 cm, k: 1,6 cm, e: 4 cm
Müzeye geliş tarihi	: 23.08.1965
Müzeye geliş şekli	: Satın alma
Müzedeki yeri	: Sergide
Eserin tanımı	:Siyah renkli taştan ve perdahlıdır. Ağız kısmı keskin ve zedelenmiştir. El tutacak yerin bir kısmı kırık ve noksandır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 5
Envanter (sicil) No	: 4845
Eserin adı ve maddesi	: Stel parçası - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu/Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: ç: 23 cm, y: 18 cm
Müzeye geliş tarihi	: 23.08.1965
Müzeye geliş şekli	: Asistan: Sargon Erdem
Müzedeki yeri	: Etn. Depo: r-4
Eserin tanımı	:İki tarafı düz, silindirik, 2/3'ü kırık, mevcut kısımlarının hepsi hiyeroglif yazılıdır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: J. D. Hawkins, 2000, plate;283.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

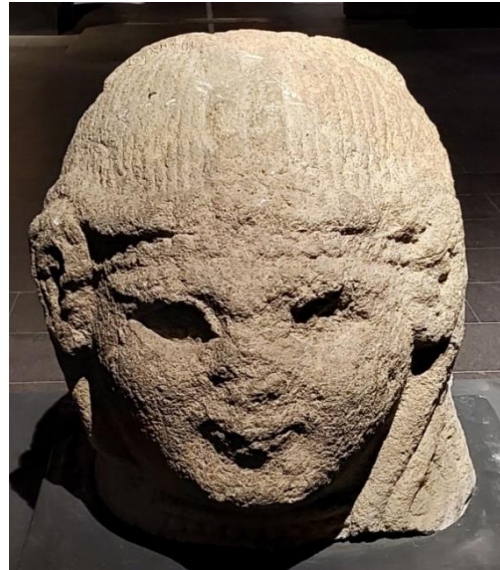
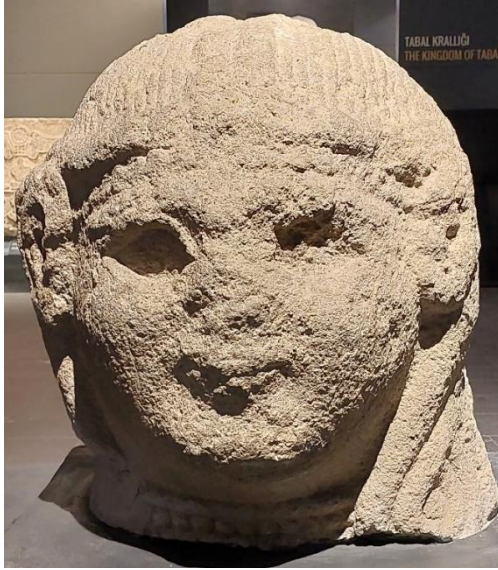

Kat. No	: 6
Envanter (sicil) No	: 4849
Kazı envanter No	:-
Eserin adı ve maddesi	: Dibek taşı - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu Köyü/ Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: y:14 cm, en: 9 cm, b: 13 cm
Müzeye geliş tarihi	: 23.08.1965
Müzedeki yeri	: Etn. Depo r-1
Eserin tanımı	: 1/4'ü kırık siyah taştan kenarları yuvarlaklaştırılmış dikdörtgen prizma biçimindedir.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 7
Envanter (sicil) No	: 5506
Eserin adı ve maddesi	: Sfenks başı - Kalker kireç
Bulunduğu yer	: Kululu/Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: yük:72,5 cm. Gen:57,5 cm.
Müzeye geliş tarihi	: 15.08.1967
Müzeye geliş şekli	: Satın alma Ahmet Turan Beyaz
Müzedeki yeri	: Sergide
Eserin tanımı	:Alın üstünde dikdörtgen şeklinde kabartılarak yapılmıştır. Bir bant vardır. Kulaklar üzerinde gelen iki kalın şerit başın üzerine kadar yükselir ve kulakların arkasından aşağıya iner boynun üstünde bükülerek saç buklesi meydana getirir. Önde saçlar tepeye doğru taranmıştır. Ağzı küçük dudakları kapalıdır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: Özgüç 1971, lev. Pl XVI

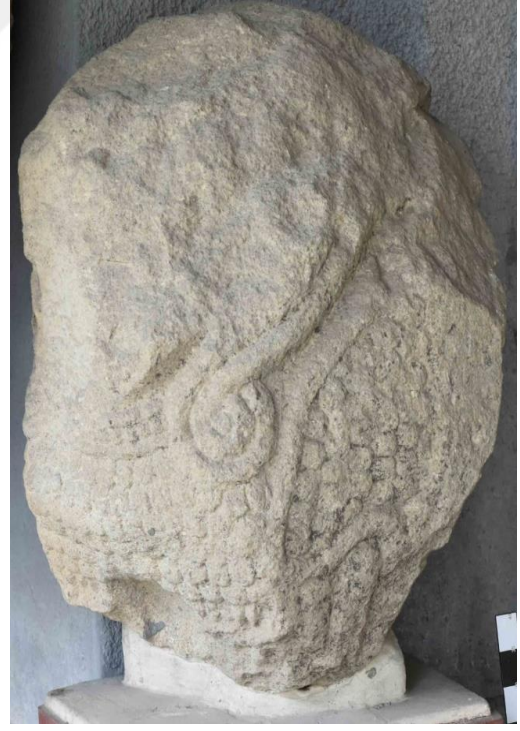
(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri)

Kat. No	: 8
Envanter (sicil) No	: 5512
Eserin adı ve maddesi	: Hiyeroglif parçası / Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu Köyü / Höyük Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: üst g: 17 cm alt gen:13 cm
Yük	: 16,5 cm kal: 5 cm
Müzeeye geliş tarihi	: 05.09.1967
Müzeeye geliş şekli	: Satın alma şükürü kılıç
Müzedeki yeri	: Etn. Depo r-3
Eserin tanımı	:Bazalttan bir parça olup üzerinde bir miktar hiyeroglif yazı mevcuttur.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: J. D. Hawkins, 2000, plate; 285.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 9
Envanter (sicil) No	: 5513
Eserin adı ve maddesi	: Sfenks gövdesi / Kalker
Bulunduğu yer	: Kululu Köyü/Höyük Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: y: 90 cm, gen: 70 cm
Müzeye geliş tarihi	: 05.09.1967
Müzeye geliş şekli	: Satın alma İsmail Kocağa
Müzedeki yeri	: Depo
Eserin tanımı	:Başı gövdenin arka kısmı bacakları tahrip edilmiş. Envanter 5506 da ki başın gövdesi olabilir. Göğüs ve kanadındaki tüyler basit ve detaysız olarak işlenmiştir.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: Özgüç, 1971, lev; XLII

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 10
Envanter (sicil) No	: 5515
Eserin adı ve maddesi	: Stel -Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu Köyü
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü: yükseklik	: 73,5 cm, genişlik:43 cm, kalınlık: 23 cm
Müzeye geliş tarihi	: 08.09.1967
Müzeye geliş şekli	: Satın alma İsmail Kocaağa
Müzedeki yeri	: Sergide
Eserin tanımı	: Stelin ön ve sol yan yüzü beş satırlık yazı ile kaplıdır. Çizilerek yazılmıştır. Alt kısmı kırık ve tepesi ovaldir.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: J. D. Hawkins, 2000, plate; 273.

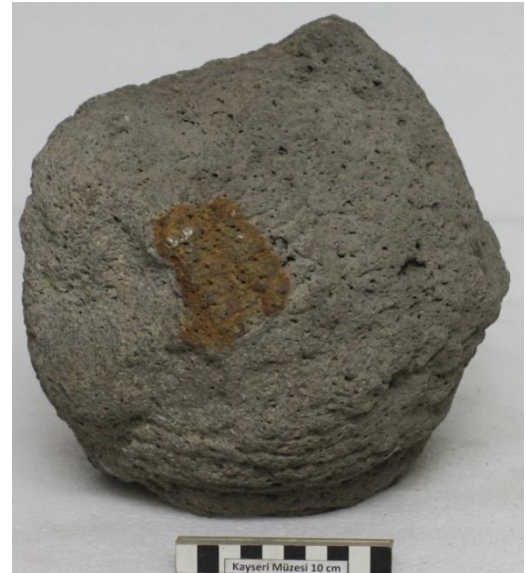
(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri)

Kat. No	: 11
Envanter (sicil) No	: 5517
Eserin adı ve maddesi	: Heykel - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu Köyü/ Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: Yüksek: 3 m.
Müzeye geliş tarihi	: 08.12.1967-18.12.1967
Müzeye geliş şekli	: Satın alma İsmail Kocaağa- Hasan Oruç
Müzedeki yeri	: Teşhir, salon açıkta.
Eserin tanımı	: Ayakları üzerinde ayakta duran, başı omuzundan kopmuştur. Şimdi parçalı olan gövdesi tek andezit bloktan işlenmiştir. Göğsü üzerinde kavuşturulmuş kollarının alt kısmı çok tahrip edilmiştir. Arka kısmı en iyi korunmuş durumdadır. Heykel ayak bileklerine kadar inen uzun kısa kollu bir khiton giymiştir. Bunun üzerinde daha kısa ve daha ağır manto ile sarılıdır. Bunun için khiton'un sadece kolları ve aşağı kısımları görülebilmektedir. Ayağında eski şeritlerle belirtilmiş sandallar vardır. Mantonun ağır kotları zikzaklarla gösterilmiştir. Mantonun üzerindeki saçaklı örgü şeridi ve bilezikler giysinin zenginliğini gösterir.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: Özgüç 1971, lev; XXXV, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XXXIX

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri)

Kat. No	: 12
Envanter (sicil) No	: 5523
Eserin adı ve maddesi	: Heykel başı - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu Köyü /Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: İki kulak arkası g: 26,05 cm, alınla-kafa ark. G: 22,05 cm
Müzeye geliş tarihi	: 17.10.1967
Müzeye geliş şekli	: Satın alma Hasan Akkoç
Müzedeki yeri	: Etn. Depo r-4
Eserin tanımı	: siyah bazalt taşından olup fazla tahrip edilmiştir. Yüz kafasının altı ve arkası kırılmıştır. Alnında kanatlı rozet vardır. Göz çukurları çok az belli. Saçları geriye gayet muntazam bukleler halinde taranmıştır. Kulak hizasında başlayarak altına uzanan iki boynuzu vardır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: Özgüç 1971, lev.pl XL-1a,1b.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 13
Envanter (sicil) no	: 5723
Eserin adı ve maddesi	: Stel parçası-Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu
Çağı/dönemi	: MÖ 8.yy
Ölçüsü	: e: 15 cm, b: 18 cm, y: 9 cm
Müzeeye geliş tarihi	: 7.9.1968
Müzeeye geliş şekli	: Kululu kazısı (Ord. Prof. Dr. Sedat Alp)
Müzedeki yeri	: Etn. d raf:2
Eserin tanımı	: Esmer renkli insan başına benzeyen bir taş üzerinde hiyeroglif yazıtı bulunan eserin büyük kısmı kırık ve noksandır. Ön kısmında 14 adet hiyeroglif işareti vardır. Eserin satırlarından tabse kralı oaşurne'nin vasali olduğu anlaşılmaktadır. Prens'in adının kırık kısmında geçmiş olması gerekmektedir.

Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 14
Envanter (sicil) No	: 5724
Eserin adı ve maddesi	: Altar parçası/ Beyaz taş
Bulunduğu yer	: 1968 Kululu kazısı
Çağı/dönemi	: M.Ö. 8. Geç Hitit
Ölçüsü	: b: 32 cm, y:28 cm, e: 13 cm
Müzeye geliş tarihi	: 7.9.1968
Müzeye geliş şekli	: Kululu kazısı (Ord. Prof. Dr. Sedat Alp)
Müzedeki yeri	: Etn. d. raf:4
Eserin tanımı	: Kırık bir parça halinde bulunan eserin bir yüzünde bir boğa başının bir kısmı diğer yüzünde ise bir hiyeroglif yazıtının birkaç işaretlik kalıntıları görülmektedir. Eserin sağ yüzünün üst kısmı kısmen korunmuştur. Diğer yüzünde hiçbir şey görülmemektedir. Eser muhtemelen hiyeroglif yazıtlı bir boğa altarının üst kısmına aittir.

Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No : 15
Envanter (sicil) No : 6364
Kazı envanter No : 1
Eserin adı ve maddesi : Biz - kemik
Bulunduğu yer : Kululu/ Kayseri c çukuru 1. Kat 2.böl. Kuzeyi
Çağı/dönemi : 1.bin
Ölçüsü : 8 cm
Müzeye geliş tarihi : 31.08.1970
Müzeye geliş şekli : Kululu kazısı (Ord. Prof. Dr. Sedat Alp)
Müzedeki yeri : Depo
Eserin tanımı : Beyaz renkte kemikten uca doğru inceliyor, uçtan bir boy kırık.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No : 16
Envanter (sicil) No : 6365
Kazı envanter No : 4
Eserin adı ve maddesi : Kapak - Pişmiş toprak
Bulunduğu yer : Kululu/ Kayseri
Çağı/dönemi : 1. Bin
Ölçüsü : e:30.5 cm, y:8 cm
Müzeye geliş tarihi : 31.08.1970
Müzeye geliş şekli : Kululu kazısı (Ord. Prof. Dr. Sedat Alp)
Müzedeki yeri : Depo
Eserin tanımı : Pembe toprak rengindedir. Bir tarafında hava deliği vardır. Tutamağı ortasında olup üst kısmı dilimlidir. Üst satıh kabaca perdahlanmıştır. Altı düzdür.

Yayınlandığı veya alıntılандığı yayın:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No : 17
Envanter (sicil) No : 6366
Kazı envanter No : Env. No: 8
Eserin adı ve maddesi : Kabartma parçası - Bazalt
Bulunduğu yer : Kululu
Çağı/dönemi : 1. Bin
Ölçüsü : u: 19 cm, e: 9,4 cm
Müzeye geliş tarihi : 31.08.1970
Müzeye geliş şekli : Kululu kazısı (Ord. Prof. Dr. Sedat Alp)
Müzedeki yeri : Etn. depo r-4
Eserin tanımı : Narin bir kolun ön kısmından parça.
Yayınlandığı veya alıntılандığı yayın:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No : 18
Envanter (sicil) No : 6367
Kazı envanter No :7
Eserin adı ve maddesi : Kartal pençesi - Bazalt
Bulunduğu yer : Kululu kazısı d çukuru orta kısmı 1. Kat
Çağı/dönemi : 1. Bin
Ölçüsü : u: 19 cm, e: 9.4 cm
Müzeeye geliş tarihi : 31.08.1970
Müzeeye geliş şekli : Kululu kazısı (Ord. Prof. Dr. Sedat Alp)
Müzedeki yeri : Etn. depo r-4
Eserin tanımı : Narin bir kolun ön kısmından parça. Bilekte uçları hayvan başlı bilezik var. Parmakları kırık.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 19
Envanter (sicil) No	: 6368
Kazı envanter No	:10
Eserin adı ve maddesi	: Stel parçası - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu Satlı
Çağı/dönemi	: 1. Bin
Ölçüsü	: b: 18 cm, e: 9 cm
Müzeye geliş tarihi	: 31.8.1970
Müzeye geliş şekli	: Kululu kazısı (Ord. Prof. Dr. Sedat Alp)
Müzedeki yeri	: Etn. depo r-4
Eserin tanımı	:Eser, büyük bir yazıttan kopmuş küçük bir parçadır. Üzerinde birkaç tane hiyeroglif işareti görülmektedir. Hiyeroglifler kabartma halinde işlenmiştir.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 20
Envanter (sicil) No	: 6369
Kazı envanter No	:12
Eserin adı ve maddesi	: Tabak parçası - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu Satlı
Çağı/dönemi	: 1.bin
Ölçüsü	: e: 8 cm, b: 14 cm
Müzeye geliş tarihi	: 31.8.1970
Müzeye geliş şekli	: Kululu kazısı (Ord. Prof. Dr. Sedat Alp)
Müzedeki yeri	: Etn. depo r-2
Eserin tanımı	:Ağız kenarına doğru kalınlaşmakta, kenarın üstünde birbirinden farklı seviyede enli kuşaklar vardır. Dıştan tabana doğru kavisli şekilde devam etmektedir.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 21
Envanter (sicil) No	: 6370
Kazı envanter No	:19
Eserin adı ve maddesi	: Ağırşak - Taş
Bulunduğu yer	: Kululu e çukuru 1. Kat altı
Çağı/dönemi	: 1. Bin
Ölçüsü	: ç: 3 cm, e: 1,5 cm
Müzeye geliş tarihi	: 31.08.1970
Müzeye geliş şekli	: Kululu kazısı (Ord. Prof. Dr. Sedat Alp)
Müzedeki yeri	: Depo
Eserin tanımı	:Morla karışık koyu kahverengi renğinde. Sırtı kavisli, tabanı düze yakındır. Tabandan bazı yerler kırıktır. Boyası yer yer aşınmış olup ortası deliktir.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

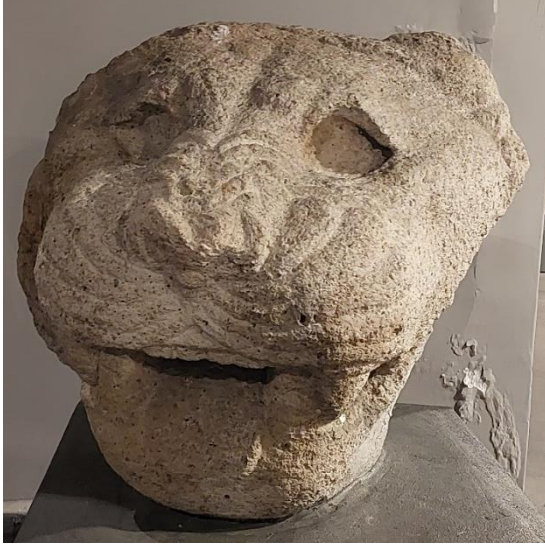

Kat. No	: 22
Envanter (sicil) No	: 6371
Kazı envanter No	: 21
Eserin adı ve maddesi	: Mühür - Hematit
Bulunduğu yer	: Kululu Köyü
Çağı/dönemi	: 1.bin
Ölçüsü	: ç: 2 cm, e: 1.2 cm
Müzeeye geliş tarihi	: 31.08.1970
Müzeeye geliş şekli	: Kululu kazısı (Ord. Prof. Dr. Sedat Alp)
Müzedeki yeri	: Depo
Eserin tanımı	: Siyaha yakın renkte düğme şeklindedir. Mührün çapı boyunca ortası deliktir. Alt kısmı düz, üst kısmı kubbelidir. Alt kısmının daire ile çevrili olan kısmı boştur. Dairenin çevresinde silik bir şekilde belki de rozet ve üçgen motifleri tekerrür etmektedir. Mührün üst (sırt) kısmının daire ile sınırlı olan ortası muhtemelen boş bırakılmıştır. İki daire arasında rozet ve kartal (?) Motifleri görülmektedir. Kırık ve noksandır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: -

(Eserin Plaster Baskısı ve Farklı Açılardan Görüntüsü, Fehmi Gündüz Arşivi)

Kat. No	: 23
Envanter (sicil) No	: 74/502
Eserin adı ve maddesi	: Aslan başı - Kireç taşı
Bulunduğu yer	: Kululu Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: 60x58 cm.
Müzeye geliş tarihi	: 16.09.1974
Müzeye geliş şekli	: Satın alma Ömer Temizer
Müzedeki yeri	: Sergide
Eserin tanımı	: Ağzı açık, dili dışa sarkık, gözler oyuk olarak işlenmiş ve bıyıklar açık olarak işlenmiştir. Burun barizdir. Alın üzerinde zedelenmeler vardır. Kırıktır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: Özgüç 1975, levha VI, VII, VIII, IX.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri)

Kat. No	: 24
Envanter (sicil) No	: 75/805
Eserin adı ve maddesi	: Fibula - Tunç
Bulunduğu yer	: Kululu/Bünyan
ağı/dönemi	: Demir D.
Ölçüsü	: y: 2.5 cm g: 4.3 cm
Müzeye geliş tarihi	: 29.07.1975
Müzeye geliş şekli	: Hediye, Prof. Dr. Tahsin Özgüç
Müzedeki yeri	: B.depo d-4 -7
Eserin tanımı	: Üzeri oksitlenmiş gövde üçgen biçiminde olup iğnesi üç büklüm yaparak gövdeden çıkmaktadır. Gövde ile uçların birleştiği yerde üç boğum mevcut olup iğnenin takıldığı yer, el şeklinde kıvrılmıştır.
Yayınlandığı veya alıntılandığı yayın	: Özgüç 1975, levha XIV-1,2.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 25
Envanter (sicil) No	: 75-806
Eserin adı ve maddesi	: Mühür - Yeşiltaş
Bulunduğu yer	: Kululu/Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: ç: 2.2 cm, kal: 0.7 cm
Müzeye geliş tarihi	: 29.07.1975
Müzeye geliş şekli	: Hediye ile Prof. Dr. Tahsin Özgüç
Müzedeki yeri	: B.depo d-3 ç-8
Eserin tanımı	: Yeşil renkte mühür yüzü düz diğer yüzü gayri muntazam ve deliklidir. Mühür yüzünde yuvarlak çerçeve içerisinde üçer uçlu çarpı işareti ile bir daire içinde merkezi noktadan çıkan çizgiler işlenmiştir.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: Özgüç 1975, levha XV-3b.

(Eserin Plaster Baskısı ve Farklı Açılardan Görüntüsü, Fehmi Gündüz Arşivi)

Kat. No	: 26
Envanter (sicil) No	: 75-807
Eserin adı ve maddesi	: Yazıt parçası - bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu/ Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: u: 13.2 cm, g: 11.1 cm
Müzeye geliş tarihi	: 29.07.1975
Müzeye geliş şekli	: Hediye ile Prof. Dr. Tahsin Özgüç
Müzedeki yeri	: Etn. depo raf-4
Eserin tanımı	:Hiyeroglifler kabartma olarak yazılmış olup gayri muntazam bir parçadır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: Özgüç 1975, levha X-1.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 27
Envanter (sicil) No	: 75-808
Eserin adı ve maddesi	: Stel parçası - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu/Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: u: 9.5 cm, g: 8.1 cm
Müzeeye geliş tarihi	: 29.07.1975
Müzeeye geliş şekli	: Hediye ile Prof. Dr. Tahsin Özgüç
Müzedeki yeri	: Etn. depo raf 4
Eserin tanımı	: Hiyeroglifler çizgi olarak yazılmış olup yan ve arka yüzü gayri muntazamdır. Üst kısmı ve yazılı kısmı düzeltilmiştir.
Yayınlandığı veya alıntılандığı yayın	: Özgüç 1975, levha XI-2.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 28
Envanter (sicil) No	: 75/809
Eserin adı ve maddesi	: Saç lülesi parçası - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu/ Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: y: 9.9 cm, g: 7 cm
Müzeye geliş tarihi	: 29.07.1975
Müzeye geliş şekli	: Hediye ile Prof. Dr. Tahsin Özgüç
Müzedeki yeri	: Etn. depo r-4
Eserin tanımı	: Yukarıdan aşağıya doğru sekiz paralel çizgili yatay olarak 4 boğumlu, 5 kabartmalı hatlarla meydana gelmiştir.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: Özgüç 1975, levha levha III-2.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 29
Envanter (sicil) No	: 75/810
Eserin adı ve maddesi	: Aslan yelesi parçası - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu/Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: u: 7.5 cm, g: 6.8 cm
Müzeye geliş tarihi	: 29.07.1975
Müzeye geliş şekli	: Hediye ile Prof. Dr. Tahsin Özgüç
Müzedeki yeri	: Etn. depo r-4
Eserin tanımı	: Dörtgene benzer bir şekildeki parça üzerinde enine sekiz boyuna beş kabartmadan meydana gelmiş yelesi vardır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: Özgüç 1975, XVIII-1.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 30
Envanter (sicil) No	: 75/811
Eserin adı ve maddesi	: Yazıt parçası - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: u: 12.4 cm, y: 7 cm
Müzeye geliş tarihi	: 29.07.1975
Müzeye geliş şekli	: Hediye ile Prof. Dr. Tahsin Özgüç
Müzedeki yeri	: Etn. depo r-4
Eserin tanımı	: Hiyeroglifler kabartma olarak işlenmiştir. Üçgene benzer şekillidir.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: Özgüç 1975, levha X-2.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 31
Envanter (sicil) No	: 75/880
Eserin adı ve maddesi	: İnsan başı parçası - Kireç taşı
Bulunduğu yer	: Kululu/Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	:-
Müzeye geliş tarihi	:-
Müzeye geliş şekli	: Hediye ile Prof. Dr. Tahsin Özgüç
Müzedeki yeri	: Etn. depo r-4
Eserin tanımı	: İnsan başının sol tarafı mevcut olup kulak ve göz çukuru ile enseden inme saçlar bariz olarak belirtilmiştir. Başın sağ tarafı eksiktir. Alttan kırığı var.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: Özgüç 1975, levha XIX-2.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 32
Envanter (sicil) No	: 75/882
Eserin adı ve maddesi	: Stel parçası/ Andezit
Bulunduğu yer	: Kululu/ Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: y: 17 cm, g: 16 cm
Müzeye geliş tarihi	: 25.09.1975
Müzeye geliş şekli	: Hediye ile Prof. Dr. Tahsin Özgüç
Müzedeki yeri	: Etn. depo r:4
Eserin tanımı	:Hiyeroglifler kabartma olarak yazılmış olup gayri muntazam bir parçadır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 33
Envanter (sicil) No	: 75/883
Eserin adı ve maddesi	: Kanat parçası - Andezit
Bulunduğu yer	: Kululu/Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: y: 6.3 cm, g: 6.4 cm
Müzeye geliş tarihi	: 25.09.1975
Müzeye geliş şekli	: Hediye ile Tahsin Özgüç
Müzedeki yeri	: Etn. depo r-4
Eserin tanımı	: Dikdörtgen şeklindeki küçük bir parça üzerinde tüyler gayet güzel belirtilmektedir.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: Özgüç 1975, levha XIX-1.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 34
Envanter (sicil) No	: 75/884
Eserin adı ve maddesi	: Saç buklesi - Andezit
Bulunduğu yer	: Kululu/ Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: g: 15 cm, y: 8.5 cm
Müzeye geliş tarihi	: 25.09.1975
Müzeye geliş şekli	: Hediye ile Prof. Dr. Tahsin Özgüç
Müzedeki yeri	: Etn. depo r-4
Eserin tanımı	: küçük bir parça üzerinde alnın üst tarafını süslemek maksadıyla üç adet bukle görülmektedir. Eksikleri vardır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: Özgüç 1975, levha XVIII-2.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 35
Envanter (sicil) No	: 76/248
Eserin adı ve maddesi	: Stel - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu Höyüğü-Batı Eteği
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü: yük	:50 cm., gen:45 cm.
Müzeye geliş tarihi	: 25.06.1976
Müzeye geliş şekli	: İkramiye ile mecit vural
Müzedeki yeri	: Sergide
Eserin tanımı	: Üstü oval biçiminde alt kısmı dikdörtgen şeklinde olup yarısı eksiktir. Taşın dört yüzü de oyularak hiyeroglif yazısıyla yazılıdır. Kitabe 6 satırdan ibarettir.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: 1-Kalaç,1983, 167-171 2- J. D. Hawkins, 2000, plate; 244-245

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüleri)

Kat. No	: 36
Envanter (sicil) No	: 76/249
Eserin adı ve maddesi	: Mimari parça - bazalt
Bulunduğu yer	: kululu köyü
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	:-
Müzeye geliş tarihi	: 25.06.1976
Müzeye geliş şekli	: İkramiye ile
Müzedeki yeri	: Etn.depo raf 4
Eserin tanımı	:Siyah renkte küçük bir parça olup üzerinde boyuna 4 adet çizgi yiv vardır. Yan kısmında her iki ucu kapalı iki çizgi vardır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 37
Envanter (sicil) No	: 76/250
Eserin adı ve maddesi	: Sütun altlığı - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu Köyü/Höyük Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	:-
Müzeye geliş tarihi	: 25.06.1976
Müzeye geliş şekli	: İkramiye ile.
Müzedeki yeri	: Etn. depo r-4
Eserin tanımı	:Kürevi biçimindeki taşın yarısından fazlası eksiktir. Üzerinde ortadaki lale her iki yanındakiler yelpaze biçiminde olmak üzere 3 kabartma motif vardır. Motifler bir birine yay şeklinde dallarla bağlanmıştır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 38
Envanter (sicil) No	: 76/251
Eserin adı ve maddesi	: Heykel parçası - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu Köyü
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	:-
Müzeye geliş tarihi	: 25.06.1976
Müzeye geliş şekli	: İkramiye ile.
Müzedeki yeri	: Etn. depo r-4
Eserin tanımı	: Üç tarafı kırık taşın ön yüzünde boyuna çift hatlı yivlerle ters u biçiminde yivler vardır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 39
Envanter (sicil) No	: 77/537
Eserin adı ve maddesi	: Stel - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu Köyü/ Bünyan
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: y:90 cm, g:34 cm
Müzeye geliş tarihi	: 26.08.1977
Müzeye geliş şekli	: İkramiye ile
Müzedeki yeri	: Depo
Eserin tanımı	:Yumuşak kireç taşındandır. Dikdörtgen prizma şeklinde olup tepesi yuvarlaktır. Kaidesi gayrı muntazamdır. Uzun iki yüzünde 9 satır vardır. Sol yan yüzde ise 2 satır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	: J. D. Hawkins, 2000, plate; 270-271

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 40
Envanter (sicil) No	: 90/3032
Eserin adı ve maddesi	: Heykel parçası - Bazalt
Bulunduğu yer	: Kululu Köyü/Kayseri
Çağı/dönemi	: Geç Hitit
Ölçüsü	: y: 23 cm, g: 37 cm, ön y: 19 cm
Müzeye geliş tarihi	: 03.10.1990
Müzeye geliş şekli	: Satın alma ile Şahin Aydın/ Kayseri
Müzedeki yeri	: Depo
Eserin tanımı	: Bir sfenks başının yüz kısmından bir parçasıdır. Göz hizasından üstü ve çene kısmı noksanıdır. Gözler oyularak işlenmiştir ve alt kısmı noksanıdır. Gözler oyularak işlenmiştir ve alt kısmı belirgindir. Burun kırık, dudaklar kapalı, dolgun yanaklıdır. Arka kısımda kulak hizasından kırılmıştır.
Yayınlandığı veya alıntılındığı yayın	:-

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü, Kayseri Müzesi Arşivi)

Kat. No	: 41
Envanter (sicil) No	: 2022-5
Eserin adı ve maddesi	: Ortostat / Kireç taşı
Bulunduğu yer	: Palas mahallesi
Çağı/dönemi	: M.Ö. 1. Bin.
Ölçüsü	:Yüksekliği;61cm, genişliği;46cm, derinlik;22cm
Müzeeye geliş tarihi	: 23.03.2022
Müzeeye geliş şekli	: Bağış/ Ahmet Zengin
Müzedeki yeri	: Sergide
Eserin tanımı	:Boğa ve insan figürlü ortostat. Ortostat 2 boyutludur. Boğanın başı ile insan figürünün sağ kolu ile vücudunun bir bölümü yana aktarılmıştır. İnsan figürü sağ kolu ile boğa figürünün yularını tutmaktadır. Ortostatın üst kısmında oyuklar mevcuttur.Yayınlandığı veya alıntılıandığı yayın : Gündüz F.,20-27 Köşeyi Döner Adam, Şehir Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı;46, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2022.

(Eserin Farklı Açılardan Görüntüsü)

KAYNAKÇA

- Akçay A, (2011), Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Tabal Bölgesi, Doktora Tezi, Gazi -Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- A. K. Mehmet, (2018) Anadolu’da Pers Satraplıkları: Kuruluş, Yönetim ve Etnik Yapı, Cedrus: Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi, cilt 6, 168.
- A. Ünal, K. S. Girginer, (2007) *Kilikya-Çukurova: İlk Çağlar'dan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, (Homer Kitabevi, İstanbul).
- Bauer S. W., (2013) Antik Dünya Tarihi “ilk kayıtlardan Romanın dağılmasına kadar”, Alfa Yayınları, İstanbul).
- Breasted, J.H., (1906) Ancient Records of Egypt: Historical Documents From The Earliest Times To The Persian Conquest 4, (Chicago The University Of Chicago Press).
- Bryce T., (2023) Geç Hitit Krallıkları Politik ve Askeri Tarih, Çeviren: İrem Kutluk, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Çapar Ö., (1987) "Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Sayı 31: 43-73.
- E. Neu, (1996) "Das hurritische Epos der Freilassung, I: Untersuchungen zu einem hurritisch-hethitischen Textensemble aus Hattusa", (Studien zu den Bogazkoy-Texten, vol. 32, Wiesbaden).
- Eski Ahit, (2014) Tekvin 4: 22; Ezekeil 27: 13, 32: 26, 38: 1-3; 39: 1; İşaya 66:19. (Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul).
- Franck L., (1966) "Sources Classiques Concernant la Cappadoce", *RHA* 24: s. 27-30; 49-50.
- Freu J., (2005) "Des Grands Rois de Tarhuntašša aux Grands Rois de Tabal", *Res Antiquae* 2
- G. A. Wainwright, (1952) "Asiatic Keftiu", (*AJA* 56/4).
- Gökçek G.L., (2015) Asurlular, (Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara).
- Gökçek G. L., Arabacı O., (2019) Anadolu’nun Eski Çağ Tarihi, (Değişim yayınları, İstanbul).
- Gündüz F., (2022) Köşeyi Dönen Adam, Şehir Kültür Sanat Dergisi, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri: sayı: 46: 21-27.

- H.W. Saggs, (1984) *The Might That Was Assyria*, (London)
- Houwink Ten Cate H. J., 81965) *The Luwian Population Groups pf Lycia and Cilicia Aspera During the Hellenistic Period*, Leiden.
- Jasink A. M., (1995) *Gli Stati Neo-Ittiti, Analisi Delle Fonti Scritte E Sintesi Storica*, (Studia -Mediterranea 10, Pavia).
- J. D. Hawkins, (2000) *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions: Inscriptions of the Iron Age, Volume 1* (Untersuchungen ZurIndogermanischen Sprach- Und Kulturwissenschaft, N.F.,8.1, Berlin).
- J. D. Hawkins, (2010) "Yazılar ve Metinler", *Luviler: Anadolu'nun Gizemli Halkı*, çev. C. Melchert, (Kalkedon Yayınları, İstanbul).
- Kent R. G., (1943) "Old Persian Texts", (JNES 2)
- Kharadze N. V., (1976) "Tabal, Remarks on the Ethnocultural Decription of Eastern Asia Minor, Ethno Political Entities of the 9th-7th Centuris B.C.", (Acta Antiqua Academiae Scientiarium Hungaricae 22).
- Luckenbill D. D., (1926) *"Ancient Records of Assyria and Babylonia"*, Vol. I, ((ARAB I), New York).
- Memiş E., (2007) *Eskiçağda Mezopotamya*, (Ekin Basım Yayın, Ankara).
- Matthieu Demanuelli, Marco Capardoni, Maria Elena Balza et Clelia Mora "Kululu, un centre urbain majeur du Tabal à l'âge du Fer État et perspectives des recherches", Università degli studi di Pavia, 2019, İtalya.
- M. R. Payne, *Urartu Çivi Yazılı Belgeler Katalogu*, (Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul).
- Orthman W., (1971) *Untersuchungen zur späthethitischen Bildkunst*, (Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde).
- Özgüç T., (1971) *Demir Devrinde Kültepe ve Civarı*, (TTK Ankara, V. Seri, No : 29).
- Özgüç T., (1975) *Kululu'da Yeni Gözlemler*, (Ankara Üniversitesi, Ankara Anadolu (Anatolia) Dergisi, Ankara).
- P. Briant, (2002) *From Cyrus to Alexander: A history of the Persian Empire*, Winona Lake.
- S. Aro, (1998) *Tabal*, (Zur Geschichte und Materiellen Kultur des Zentralanatolsichen Hochplateaus von 1200 bis 600 v. Chr., Helsinki).

- Schwemer D., 2009, "Tanrılar Kültü, Büyü Ritüeli ve Ölülerin Bakımı", Hititler, 222, Fig. 4.
- V. Sevin, (1998) "MÖ. I. Bin Yıl: Demir Çağı", *Kapadokya*, (Ayhan Şahenk Vakfı, İstanbul).
- Weeden M., (2010) "Tuwati and Wasusarma: Imitating The Behaviour of Assyria", (Iraq 72), 39.
- Wittke A. M., (2004) *Musker und Phryger, Ein Beitrag zur Geschichte Anatoliens vom 12. bis zum 7. Jh. v. Chr.*, (Weisbaden).
- Yıldırım R., (1996) Eskiçağ'da Anadolu, (Meram Yayıncılık, İzmir).
- Yiğit T., "Hititçe Çivi Yazılı Belgelere Göre Çoban", Belleten cilt: LXVI, sayı: 247, 2002, 765-766.
- Yurdkoru S., (1961) Büyük İskender'in Anadolu Savaşları, (Ege Turizm Cemiyeti Yayınları: 8, İzmir).